

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA
V KOŠICIACH

Filozofická fakulta

**MÁM ČI NEMÁM: Etika
v psychologickej praxi**

Monika HRICOVÁ

Košice 2025

Mám či nemám: Etika v psychologickej praxi

Vysokoškolská učebnica

Autorka:

doc. Mgr. Monika Hricová, PhD.

Katedra psychológie, Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach

Recenzenti:

doc. PaedDr. Petra Lajčiaková, PhD.,

*Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Katolícka univerzita
v Ružomberku*

Mgr. Helena Klimusová, PhD.,

*Psychologický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita v
Brne*

Tento text je publikovaný pod licenciou
Creative Commons 4.0 - Creative Commons
Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0
(„Uveďte pôvod – Nepoužívajte komerčne - Nespracováajte“)
Za odbornú stránku tejto publikácie zodpovedá autor.

Dostupné od: 06.02.2025

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

ISBN 978-80-574-0384-5 (e-publikácia)

OBSAH

Úvod.....	6
1. Miesto etiky v psychologickej praxi.....	1
1.1 Etika psychológa.....	2
1.2 Etika a etické kódexy psychologickej činnosti	4
1.3 Etické rozhodovanie.....	7
1.4 Zhrnutie.....	10
1.5 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly ●€	11
2. Kompetencia psychológa	12
2.1 Odborná kompetencia psychológa podľa Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie	14
2.2 Budovanie a udržiavanie odbornej kompetencie	16
2.3 Reklama ako súčasť kompetencie psychológa.....	21
2.4 Prekročenie hraníc kompetencie	24
2.5 Aktuálna psychická spôsobilosť psychológa	25
2.6 Zhrnutie.....	29
2.7 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly ●€.....	30
3. Vzťah psychológ a klient.....	32
3.1 Vzťah psychológ a klient podľa Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie	33
3.2 Nespravodlivá diskriminácia.....	37
3.3 Viacnásobné vzťahy	40
3.4 Sexuálne vzťahy.....	45
3.5 Informovaný súhlas.....	47

3.6	Neplnoletý klient - špecifiká vzťahu, informovaného súhlasu a práce	51
3.7	Viac ako dve osoby, ktorým naraz poskytujeme psychologickú pomoc - špecifiká vzťahu, informovaného súhlasu a práce	55
3.8	Zhrnutie.....	56
3.9	Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly ☛.....	57
4.	Súkromie a ochrana informácií	58
4.1	Súkromie a ochrana informácií podľa Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie	59
4.2	Opatrenia na ochranu dôverných informácií uvedených v záznamoch o klientovi.....	62
4.3	Opatrenia na ochranu súkromia klienta v online prostredí... ..	64
4.4	Prelomenie ochrany súkromia a mlčanlivosti.....	65
4.5	Zhrnutie	69
4.6	Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly ☛.....	69
5.	Psychologický výskum a publikovanie	70
5.1	Etické pravidlá psychologického výskumu a publikovania podľa Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie	72
5.2	Informovaný súhlas vo výskume.....	78
5.3	Klamstvo ako súčasť informovaného súhlasu vo výskume.. ..	81
5.4	Etické výzvy publikovania	83
5.5	Zhrnutie	85
5.6	Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly ☛.....	87
6.	Psychodiagnostika.....	88
6.1	Etické pravidlá psychodiagnostického vyšetrenia podľa Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie	91

6.2 Bezpečné a kompetentné narábanie s psychodiagnostickým materiálom.....	95
6.3 Zverejňovanie častí psychodiagnostických materiálov	101
6.4 Zhrnutie	103
6.5 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly ●*	103
7. Vzdelávacia činnosť ako prax psychológa a študenti.....	105
7.1 Vzdelávacia činnosť ako prax podľa Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie	106
7.2 Vzdelávanie o etike psychologickej činnosti počas pregraduálneho štúdia psychológie	108
7.3 Etické správanie sa študenta psychológie počas odbornej praxe	110
7.4 Zhrnutie	112
7.5 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly ●*	112
Záver.....	114
Literatúra	117
PRÍLOHA.....	124

Úvod

Hneď prvý mesiac, ako som nastúpila do svojej prvej psychologickej práce, som sa stretla s viacerými etickými výzvami. Pracovala som ako psychologička na Referáte poradensko-psychologických služieb. Od prvého dňa som prežívala situácie, ktoré boli pre mňa, ako začínajúceho psychológa, zdrojom nielen pocitov odbornej neistoty, ale predstavovali aj skúšku mojich etických a profesionálnych hraníc. Bolo tomu tak, pretože psychologický papier, alebo potvrdenie od psychológa môžu „otvárať“ viaceré dvere“. Preto by nemalo byť neetické správanie prehlíadané.

Napriek tomu, že psychológ môže mať dobré morálne zázemie, je nutné aby každý poznal a postupoval v zmysle etických profesionálnych zásad s cieľom neublížiť klientom, s ktorými v priebehu psychologickej praxe pracuje. V odbornej literatúre sa nachádza množstvo kazuistík, ktoré opisujú vážne situácie porušenia psychologickej etiky. Na jednej strane zobrazujú vedomé profesionálne pochybenie alebo nevedomosť. Na strane druhej prispeli k zavedeniu až zákonných noriem pre etické správanie sa psychológov ako profesionálov.

Absolvovanie predmetu alebo školenia v téme psychologickej etiky vyžadujú viaceré odborné asociácie v zahraničí, najmä v posledných rokoch pregraduálneho štúdia. Ich cieľom je dohliadať na kvalitu a prípravu budúcich psychológov.

Vysokoškolská učebnica Mám či nemám: Etika v psychologickej praxi predpokladá už určitú bázu poznatkov a vedomostí v oblasti psychodiagnostiky, psychologického výskumu, alebo psychoterapie. Vysokoškolská učebnica ponúkne etické usmernenia nielen na základe

národných noriem v podobe Etického kódexu Slovenskej komory psychológov, ale aj Etických princípov Americkej psychologickkej asociácie (APA). Práve Etický kódex APA je veľmi detailne spracovaný.

V nasledujúcom texte sa dozvieš viac o etike vykonávania psychologickkej praxe, hraníc vzťahu s klientom, pravidlách mlčanlivosti. Dočítaš sa o etických usmerneniach vo výskume, psychodiagnostike a aj vzdelávacej činnosti ako súčasť psychologickkej praxe. Ponúkame ti početné prípadové štúdie, zvedavé otázky na zamyslenie, či etické dilemy. Cieľom nie je, aby si ako budúci psychológ poznal etické pravidlá od slova do slova, ale aby si bol dostatočne eticky senzitívny, aby sa ti etika dostala „pod kožu“. Vnímal si, že pri určitom profesionálnom správaní sa máš zastaviť a zvažovať, či je tvoje konanie a zámer etický a nevedie k poškodeniu klienta alebo povedomia o psychologickkej praxi.

Časť textu v 7. kapitole bola súčasťou Odbornej príručky pre výkon odbornej praxe študentov a podmienky výkonu odbornej praxe pre študentov psychológie, ktorá bola vydaná v roku 2022 pre Ministerstvo práce a sociálnych vecí. Tu som bola autorkou kapitoly o etike psychologickkej praxe.

1. Miesto etiky v psychologickej praxi

Psychologická intervencia môže mať výhody, ale aj riziká. Často zahŕňa diskusiu o nepríjemných aspektoch klientovho života. Ten môže prežívať nepríjemné pocity ako smútok, vinu, hnev, frustráciu, osamelosť a bezmocnosť. Psychológ pracuje s ľuďmi, stretáva sa so zraniteľnými jedincami, pričom jeho odborná intervencia má veľký vplyv na ich životy. Na druhej strane, psychologická pomoc často vedie u klienta k lepším vzťahom, riešeniu konkrétnych problémov a výraznému zníženiu pocitov trápenia. Neexistujú však žiadne záruky toho, čo si klient z psychologickej intervencie odnesie. Okrem toho, psychologická činnosť pracuje s osobnými a veľmi citlivými informáciami klientov. Psychologická správa je často u laickej verejnosti vnímaná ako „kľúč, ktorý otvára a zatvára viaceré dvere“. Práve preto je psychologická prax plná etických otázok a výziev. Psychologická obec, vedomá si svojich záväzkov voči profesii psychológie a voči verejnosti, usmerňuje výkon psychologickej činnosti etickými kódexami. Tie ponúkajú základné hodnoty psychologickej profesie v podobe súboru zásad a spôsobov profesionálneho etického správania sa. V súvislosti s tým je dôležité, aby psychológ poznal a dodržiaval etické zásady. To ho môže ochrániť pred neetickým, zraňujúcim a neprofesionálnym jednaním.

V nasledujúcom texte prvej kapitoly sa dočítaš o tom čo je to psychologická etika, o etických kódexoch, ktoré je dobré určite poznať, alebo aj o postupe etického rozhodovania.

1.1 Etika psychológa

Etika reprezentuje súbor noriem správania sa prijatých danou societou či skupinou (Thompson, 2004). Termín etika je odvodený z gréckeho slova *éthos*, čo sa prekladá ako zvyk alebo obyčaj (Jakubů, 2011). Autor prvého psychologického etického kódexu Americkej psychologickej asociácie zastával názor, že nie je potrebné, aby psychológovia mali spísané zásady etického profesionálneho správania. Tvrdil, že etické jednanie má byť základným predpokladom práce každého psychológa, pričom „*slušní a zrelí ľudia nepotrebujú, aby im niekto hovoril, ako sa majú správať*“ (Lindsay et al., 2010, s. 25). Prvý Etický kódex Americkej psychologickej asociácie bol vydaný v roku 1953.

Od vtedy sa časy zmenili a skoro každá odborná spoločnosť združujúca psychológov vydáva svoj vlastný etický kódex. Dôvodom je, že psychologická činnosť nie je jednoducho opísateľná vo všeobecných termínoch. Líši sa v závislosti od osobnosti psychológa a klienta, a od konkrétnych tém, ktoré klient na sedenie prinesie. Taktiež existuje mnoho rôznych metód, ktoré môže psychológ použiť na riešenie problémov klienta. Psychologická intervencia nie je ako návšteva lekára. Namiesto toho si vyžaduje veľmi aktívne úsilie zo strany klienta.

Profesia psychológa sa opiera aj o etické hodnoty ustanovené v Európskom dohovore o ľudských právach, ktoré sú záväzné pre psychológov v celej Európe. Európsky dohovor zdôrazňuje hodnoty ako spravodlivosť, rovnosť a rešpekt k dôstojnosti a jedinečnosti každého človeka (APA, 2017). Psychológ by mal tiež poznať a rešpektovať princípy ľudských práv, ako ich definuje Medzinárodný dohovor o ľudských právach (Lithuanian Psychological Association, Code of Professional Ethics for Psychologists, 2017).

Etiku je tiež možné definovať ako súbor istých morálnych princípov, ktoré riadia a ovplyvňujú správanie sa človeka a jeho morálne rozhodovanie (Kabir, 2017). Etické správanie odráža morálne presvedčenia a vlastnosti psychológa. Kabir (2017) preto spresňuje tieto osobnostné morálne vlastnosti, ktoré by mal psychológ mať:

- Kogruencia: súlad medzi myslením a konaním.
- Bezúhonnosť: záväzok byť morálny a čestný pri jednaní s ostatnými.
- Reziliencia: schopnosť pracovať s problémami klienta bez toho, aby bol psychológ jeho problémami nadmerne zasiahnutý.
- Rešpekt: preukazovanie primeranej úcty druhým.
- Pokora: schopnosť poznať a uznať vlastné silné stránky a slabosti.
- Kompetencia: efektívne využitie zručností a potrebných vedomostí.
- Odvaha: schopnosť profesionálne konať napriek možným obavám, rizikám a neistote.

Pre porovnanie, Holmes (2001) predstavil tri základné predpoklady psychológa pre vykonávanie etickej praxe: sebareflexia; schopnosť objasniť etické pravidlá klientovi a schopnosť psychológa vedome pracovať s hranicami psychologickej praxe. Sebareflexiu chápe ako schopnosť uvedomovať si svoje myšlienky, pocity, konanie a pracovať s nimi. Schopnosť vedome pracovať s hranicami zahŕňa vedomie o ich obmedzeniach a možných nebezpečenstvách, ktoré prirodzene vyplývajú z psychologického vzťahu medzi klientom a psychológom. Smitková a Lenecká (2017) k nim pridávajú osobnú integritu, rezilienciu, neustálu prácu na sebe, empatiu a čestnosť psychológa. Upozorňujú, že etické rozhodovanie a správanie nie je dané, naopak vyvíja sa, nadobúda tvar

skúsenosťou, snahou a je zakotvené v konkrétnej dobe a miere vedeckého poznania.

1.2 Etika a etické kódexy psychologickej činnosti

V preambule Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie (APA, 2017) sa uvádza, že psychológovia sú povinní zvyšovať svoje vedecké a odborné znalosti, tie následne využívať na výkon svojej profesie, ale aj pre etické jednanie. Psychológovia rešpektujú a chránia ľudské práva jednotlivca. Snažia sa správať eticky, sledujú najvyššie dobro ich klientov, ale aj celej spoločnosti.

Psychologická etika zdôrazňuje ochranu a úctu k osobnosti ako takej. Klienta vníma ako sociálnu bytosť. Chráni, podporuje a má v úcte život, zdravie, slobodu, česť, dôstojnosť a súkromie všetkých zúčastnených osôb: či klientov alebo psychológov samotných. V súlade s Chartou základných práv Európskej únie (2016, článok 21) psychológ uznáva, že ľudia sú slobodní a sú si rovní v dôstojnosti i právach bez rozdielu pohlavia, rasy, farby pleti, jazyka, viery a náboženstva, politického či iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnostnej alebo etnickej menšine, majetku, rodu alebo iného postavenia. Je dobré, aby každý psychológ poznal svoju hodnotovú orientáciu a možné prekážky vyplývajúce z jeho hodnotového zakotvenia.

Etické správanie psychológa upravujú vo svete a aj u nás početné etické kódexy. Napríklad Metakódex Európskej federácie psychologického hodnotenia (EFPA Meta-Code of Ethic); či Kódex Britskej psychologickej spoločnosti. Spomedzi množstva dostupných profesijných etických kódexov

upravujúcich etiku psychologickéj činnosti je dobré sa oboznámiť najmä s:

- Etickým kódexom Americkej psychologickéj asociácie (APA) z roku 2003 a doplnením v roku 2017;
- Etickým kódexom psychológa Slovenskej komory psychológov (SKP) z roku 2016.

Na Slovensku zastrešuje, kontroluje a usmerňuje výkon psychologickéj činnosti psychológov Slovenská komora psychológov (SKP). Taktiež reguluje etické správanie sa psychológov prostredníctvom Etického kódexu psychológa SKP a Disciplinárnej komisie SKP. Etický kódex SKP je súborom pravidiel, ktoré upravujú všeobecné povinnosti psychológa na Slovensku, zásady poskytovania psychologických služieb, prístupy ku klientovi a verejnosti s cieľom dosiahnutia a udržania vysokého štandardu profesionality, kvality psychologických služieb a proklientského prístupu. Etický kódex prispieva k dôveryhodnosti psychologickéj profesie pre verejnosť a k ochrane klientov i predstaviteľov profesie (SKP, 2016). Etické pravidlá plnia tiež účel profesijného štandardu, v zmysle toho, čo je v profesii žiaduce, alebo naopak nevhodné. Etický kódex SKP nadväzuje na Etický kódex zdravotníckeho pracovníka a zákon č. 578/2004Z.z. Pravidlá obsiahnuté v Etickom kódexe psychológa SKP sú záväzné pre každého psychológa registrovaného v Slovenskej komore psychológov. Tu sa v článku 2 spomína, že všeobecnými povinnosťami psychológa sú (SKP, 2016, s. 4):

- 1) **...profesionálna starostlivosť o psychické zdravie** jednotlivca a spoločnosti v súlade so zásadami ľudskosti, v duchu úcty k ľudskému životu od jeho počiatku až do konca s rešpektovaním dôstojnosti ľudského jedinca.

2) ...**zachovávať život, chrániť, podporovať, obnovovať zdravie,** predchádzať chorobám, mierniť utrpenie a poskytovať psychologické služby bez ohľadu na národnosť, rasu, vierovyznanie, sexuálnu orientáciu, politickú príslušnosť, spoločenské postavenie, morálnu či rozumovú úroveň a povosť klienta.

3)psychológ koná **v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi.**

4) ...**byť** za všetkých okolností vo svojich profesionálnych rozhodnutiach **nezávislý, zodpovedný a spoľahlivý.**

5) ... pomáhať klientom uplatňovať **právo slobodného výberu psychológa,** v prípade, že zákonom v príslušnom prípade nie je určené inak.

Je však škoda, že Etický kódex psychológa SKP je v porovnaní s Etickým kódexom Americkej psychologickéj asociácie (APA) pomerne stručný a chudobný. Kompletné znenie Etického kódexu psychológa SKP nájdeš v prílohe.

ETICKÁ AUTOBIOGRAFIA

Predtým než prejdeme k predstaveniu konkrétnych etických pravidiel profesie psychológa, zreflektuj vlastné etické správanie. Pomôž si odpoveďou na nasledujúce otázky. Svoje myšlienky napíš. Dopraj si toľko času koľko potrebuješ.

1. Prečo si si vybral profesiu psychológa?
 2. Aké máš profesionálne silné a slabé stránky, ktoré využívaš alebo plánuješ využívať v psychologickéj praxi?
 3. Zažil si špecifické situácie, ktoré môžu mať vplyv na tvoje etické
-

správanie? Opíš tieto situácie.

4. Máš aktuálne etickú dilemu, nad ktorou uvažuješ?
 5. Aká je tvoja predstava o správnom a nesprávnom profesionálnom správaní?
 6. Ktoré aspekty psychologickkej profesie považuješ za „intuitívne“?
 7. Máš špecifickú klientelu, typ problému, alebo prostredie, kde by si určite nechcel pracovať?
 8. Stretol si sa s neetickým správaním vo svojom osobnom alebo pracovnom okolí? Svoju skúsenosť opíš.
-

1.3 Etické rozhodovanie

Psychologická prax je náročná. Vznikajú situácie, ktoré prinášajú nové a nové etické dilemy a výzvy. Napriek vysokej odbornosti psychológov sa môže pokojne stať, že budú niektoré profesionálne rozhodnutia ľutovať alebo môžu viesť dokonca k vážnym následkom. Prevencia je prvou líniou obrany psychológa pred nesprávnym etickým jednaním. Ak sa psychológovia stretnú s etickou dilemou alebo výzvou, mali by ju riešiť kompetentne a eticky, ideálne prostredníctvom procesu rozhodovania.

Rozhodovanie psychológov by sa malo riadiť formálnym rozhodovacím procesom a postupom (Handelsman, Knapp, Gottlieb, 2009). To znamená, že psychológovia by mali vedieť, ako postupovať, keď sú konfrontovaní s etickou dilemou. Pomôckou môže byť uplatnenie modelu rozhodovania, ktorý ponúka konkrétne kroky postupu v prípade špecifickej etickej výzvy. Corey, Corey a Corey (2019) navrhli model etického rozhodovania, ktorý pozostáva z viacerých krokov:

- 1) identifikácia etickej dilemy alebo etickej výzvy
- 2) zhromažďovanie dostupných informácií
- 3) identifikácia potencionálnych otázok
- 4) preskúmanie príslušných etických usmernení a právnych noriem
- 5) požiadanie skúseného kolegu o konzultáciu alebo právnik
- 6) návrh možných riešení
- 7) určenie možných dôsledkov jednotlivých možností riešenia
- 8) výber najvhodnejšej možnosti
- 9) aplikácia možnosti

Inou pomôckou, ktorú môžeš doplniť do krokov rozhodovacieho procesu, je technika „Šesť klobúkov ako myslieť“ (De Bono, 1999). Zahŕňa šesť metaforických klobúkov, z ktorých každý predstavuje iný typ myslenia. Každý klobúk má inú farbu, každý zastupuje jedinečný a iný spôsob premýšľania o etickej dileme alebo probléme. Podstatou techniky je to, že si striedaš jednotlivé klobúky a teda máš možnosť preskúmať niekoľko rôznych spôsobov nazerania na problém. Získaš viacero uhl'ov pohľadu.

Šesť klobúkov ako myslieť (De Bono, 1999)

KLOBÚK	MYSLEDNIE, ktoré zastupuje
Biely klobúk RACIONÁLNY	poznatky, vedomosti, fakty
Čierny klobúk OPATRŇY	riziká, čierne scenáre, obavy

Červený klobúk EMOCIONÁLNY	pocity, emócie
Modrý klobúk MEDIÁTOR	zhrnutia, vyvodzovanie záverov
Žltý klobúk OPTIMISTICKÝ	výhody, pozitívne scenáre
Zelený klobúk KREATÍVNY	kreatívne nápady a riešenia

ETICKÁ ÚLOHA

TOALETY

Pracuješ ako správca budov v malej rodinnej firme. Firma vynakladá veľa finančných prostriedkov na čistenie toaliet (personálne výdavky, výdavky na čistiace prostriedky). Jedným z riešení je zavedenie spoločných toaliet pre mužov aj ženy.

Úlohy na riešenie:

1. Použi techniku Šesť klobúkov a prediskutuj možné rôzne pohľady na navrhované riešenie problému s toaletami.
2. Vytvor skupinu šiestich spolužiakov, kde bude mať každý nasadený iný farebný klobúk
3. Po piatich minútach diskusie si klobúky vymeňte v smere hodinových ručičiek a diskutujte odznova.
4. Reflektujte v skupine, čo ste sa pri tejto úlohe nové naučili.

Okrem spomenutého modelu rozhodovania, môžeš v odbornej literatúre nájsť aj iné modely, V praxi nie je ani tak dôležité aký model preferuješ, skôr či sa pri špecifickej etickej dileme zastavíš a zväziš jednotlivé kroky a riziká rozhodovania. Rovnako dôležitá je aj tvoja praktická skúsenosť s rôznymi etickými dilemami, ktoré ti pri čítaní tejto učebnice poskytneme a tiež budeš mať možnosť o nich rozmýšľať a diskutovať so spolužiakmi.

1.4 Zhrnutie

Psychologická profesia sa neustále rozvíja. Tým sa rozširuje aj repertoár etických otázok. Žiaden etický kódex nedokáže plnohodnotne pokryť všetky odpovede, preto medzi základné ciele národných a medzinárodných etických kódexov patria (Lithuanian Psychological Association, Code of Professional Ethics for Psychologists, 2017):

- ✓ Podporovať hlbšie porozumenie základných etických princípov, hodnôt u psychológa tak, aby ich dokázal uplatniť pri výkone svojej profesie.
- ✓ Ponúkať mu usmernenie pre najdôležitejšie a najčastejšie etické dilemy.
- ✓ Zvyšovať jeho senzitivitu na možné neetické správanie v praxi.
- ✓ Chrániť blaho klientov a zabrániť ich ublíženiu.
- ✓ Podporovať spoluprácu medzi psychológmi a inými odborníkmi.
- ✓ Zvyšovať a udržiavať dôveru verejnosti v psychologickú činnosť.

Spomedzi množstva dostupných profesijných etických kódexov upravujúcich etiku psychologickkej činnosti je dôležité poznať najmä Etický kódex Americkej psychologickkej asociácie (APA) z roku 2003 a doplnením

v roku 2017 a Etický kódex psychológa Slovenskej komory psychológov (SKP) z roku 2016.

1.5 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly 🧠

1. Vysvetli pojem etika.
2. V prípade, že máš osobnú skúsenosť s etickým alebo neetickým správaním sa psychológa, uveď príklad.
3. Aké vlastnosti by mal mať psychológ, ako predpoklad jeho profesionálneho etického správania?
4. Vymenuj kroky rozhodovacieho postupu.

2. Kompetencia psychológa

Psychológ by mal realizovať výkon psychologickéj praxe v rámci jeho odbornej kompetencie a spôsobilosti. Epstein a Hundert (2002) definujú psychologickú kompetenciu ako súbor odborných postupov a zručností, ktoré psychológ uplatňuje v každodennej praxi v prospech jednotlivca, skupiny alebo komunity. Tým, že psychológ koná v súlade s jeho odbornou kvalifikáciou a kompetenciou, maximalizuje pozitívne účinky psychologickéj intervencie. Naopak, prekročenie odbornej kompetencie zvyšuje riziko poškodenia klienta či skupiny.

Etický kódex Americkej psychologickéj asociácie (2017) venuje problematike kompetencie psychológa samostatnú kapitolu, konkrétne kapitolu číslo 2. Dopodrobna tu rozoberá pravidlá kompetentnej práce psychológa a hranice odbornej kompetencie. Usmerňuje psychologické postupy v prípade nevyhnutnej pomoci klientovi, kedy nemá psychológ dostatočné kompetencie. V samostatnom predpise upravuje pravidlá delegovania práce na kolegov s ohľadom na ich kompetenciu a praktické skúsenosti.

Ku téme psychologickéj kompetencie sa Etický kódex Americkej psychologickéj asociácie (2017) nepriamo vyjadruje aj v kapitole 5 Reklama a verejné vyhlásenia.

Pre porovnanie, Etický kódex psychológa SKP upravuje kompetenciu psychológa dominantne v článku 3. Psychológ a výkon jeho povolania. Čiastočne aj v článku 4. Psychológ a klient. Konkrétne znenie etických odporúčaní z Etického kódexu psychológa SKP spomenieme v nasledujúcich podkapitolách.

Najskôr predstavíme dopodrobna etické zásady odbornej kompetencie na základe Etického kódexu Americkej psychologickéj

asociácie (2017). Následne bližšie rozoberieme zásady dobrej praxe podporujúce budovanie a udržiavanie profesionálnej kompetencie. Spomenieme etické otázky psychickej kompetencie a aktuálnej spôsobilosti samotného psychológa pri vykonávaní praxe. Nezabudneme ani na výnimky z kompetencie.

SPOZNAJ ČO VIEŠ O ETIKE ODBORNEJ KOMPETENCIE PSYCHOLÓGA

Považuješ za etické....	Vyznač svoju odpoveď	
1. Experimentovať s novými ale dostatočne vedecky neoverenými formami liečby.	ÁNO	NIE
2. Diagnostikovať klienta s testami, ktoré majú zastarané normy.	ÁNO	NIE
3. Pri televíznom vystúpení informovať divákov, že Váš odborný postup im zaručene pomôže.	ÁNO	NIE
4. Poskytovať terapeutickú pomoc rozvádžajúcemu sa páru v čase, keď sami prechádzate rozvodom.	ÁNO	NIE
5. Poskytovať psychoterapiu bez adekvátneho psychoterapeutického výcviku.	ÁNO	NIE

Vyhodnotenie:

Neposkytujeme hotové výsledky. Otázky slúžia na zamyslenie. Odpovede nájdeš v nasledujúcom texte kapitoly.

2.1 Odborná kompetencia psychológa podľa Etického kódexu Americkej psychologickkej asociácie

Etické pravidlá upravujúce tému psychologickkej kompetencie sú v Etickom kódexe Americkej psychologickkej asociácie upravené v druhej kapitole kódexu. Tá je následne rozdelená do šiestich podkapitol (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.9.2023). Tie teraz predstavíme.

2.01 Hranice kompetencie

- (a) Psychológovia vykonávajú svoju prácu **len v medziach ich kompetencií**: na základe ich vzdelania, školení, praxe alebo odborných skúseností.
- (b) Psychológovia, ktorí plánujú poskytovať služby alebo **činnosti, ktoré sú pre nich nové, absolvujú** príslušné **vzdelávanie**, školenia, konzultácie alebo supervízie.
- (c) Keď sú psychológovia požiadaní, aby poskytl služby jednotlivcom, **pre ktorých nie sú dostupné vhodné služby** v oblasti duševného zdravia a avšak **psychológovia nemajú túto potrebnú spôsobilosť**, psychológovia **môžu poskytovať takéto služby**, ale vynaložia primerané úsilie na získanie požadovanej spôsobilosti **naštudovaním príslušných výskumov**, preškolením alebo využitím práce pod supervíziou.

2.02 Poskytovanie služieb v núdzových situáciách

V **núdzových situáciách** môžu psychológovia poskytnúť aj služby mimo svojej profesionálnej a odbornej kompetencie.

2.03 Udržiavanie kompetencie

Psychológovia sa **neustále snažia rozvíjať a udržiavať** svoju odbornú a profesionálnu kompetenciu.

2.04 Vedeckosť profesionálnej kompetencie

Psychologická prax je založená na **aktuálnych a vedecky overených odborných poznatkoch**. Psychológovia sú povinní sledovať a implementovať najnovšie vedecké poznatky do svojej praxe.

2.05 Delegovanie práce na iných

Psychológovia, ktorí **delegujú prácu na iných**, podniknú primerané kroky aby:

- (1) delegovali len tie povinnosti, pri ktorých možno očakávať, že tieto osoby budú vykonávať **kvalifikovane**;
- (2) dohliadajú na to, aby tieto osoby vykonávali tieto služby **kompetentne**.

2.06 Osobné problémy a konflikty u psychológa

- (a) Psychológovia sa **zdržia profesionálnej činnosti**, keď vedia, že ich **osobné problémy im bránia** vykonávať činnosti kompetentným spôsobom.
- (b) Keď psychológovia zistia, že ich osobné problémy zasahujú do ich pracovnej spôsobilosti, prijímú vhodné opatrenia, ako je získanie odbornej konzultácie alebo pomoci, a zvažujú, či by mali obmedziť, pozastaviť alebo ukončiť svoju pracovnú činnosť.

Preto sa od psychológa vyžaduje nielen primerané vysokoškolské vzdelania v odbore psychológia, ale aj budovanie, zlepšovanie a obnovovanie psychologickéj odbornosti.

2.2 Budovanie a udržiavanie odbornej kompetencie

Potreba odbornej kompetencie je v etických kódexoch odvodená z Hipokratovej prísahy (4. stor. p.n.l.), ktorá hovorí o záväzku odborníka konať pre dobro klienta a neubližovať. Vo všetkých etických kódexoch národných aj americkom od APA, je jasne uvedené, že psychológ má vykonávať svoju prax v rozmedzí a **hraniciach odbornej kompetencie**. Napríklad Etický kódex psychológa SKP upravuje kompetenciu psychológa v článku 3. Psychológ a výkon jeho povolania. Konkrétne v bodoch 5, 6, 13 uvádza (SKP, 2016, s. 4):

5) Psychológ, ktorý vykonáva povolanie, je povinný dbať o **udržiavanie svojej odbornej kompetencie**, svoj odborný rast a sústavne sa vzdelávať minimálne v zmysle aktuálne platných právnych predpisov a súvisiacich interných predpisov a noriem SKP.

6) Psychológ rešpektuje pri poskytovaní psychologických služieb ním získanú kvalifikáciu a **nesmie si** priamo alebo nepriamo **uplatňovať nárok na psychologickú kvalifikáciu alebo hodnotu**, ktorú nevlastní, ani si nárokovať kompetenciu v akejkoľvek oblasti psychológie, ktorú riadne nezískal, na výsledky, ktoré nedosiahol alebo na spôsobilosti, ktoré nemá. Psychológ **nevykonáva žiadnu formu** psychologickéj činnosti, **na ktorú nemá zodpovedajúcu prípravu** a kvalifikáciu.

13) Psychológ je povinný v rozsahu svojej kompetencie primeraným spôsobom zabezpečiť, **aby psychológovia a iné osoby, ktoré pracujú pod jeho priamym dohľadom rovnako dodržiavali všetky prijaté zásady**, najmä aby vedeli rozoznávať hranice svojej kompetencie a nepôsobili mimo nej.

Doplňujúce detaily ohľadom kompetencie Etický kódex psychológa SKP spomína aj v článku 4. Psychológ a klient, konkrétne v bodoch 2 a 6 (SKP, 2016, s. 5):

- 2) Pokiaľ je psychológ klientom požiadaný o poskytnutie určitej psychologickéj služby a psychológ zvaží, že jej **poskytnutie nie je v jeho kompetencii** (z dôvodu odbornej kompetencie, kontextu riešeného problému alebo iného relevantného dôvodu), psychológ podnikne všetky potrebné a realizovateľné kroky, **aby túto službu žiadateľovi poskytol iný odborník**, ktorý má primeranú kvalifikáciu a právomoc.
- 6) Psychológ navrhne klientovi **ukončenie poskytovania psychologickéj služby, ak z nej klient nemá úžitok** alebo nedochádza k zlepšeniu psychického stavu počas terapie.

Ďalšie detaily ohľadom kompetencie Etický kódex psychológa SKP spomína aj v článku 5. Vzťahy medzi psychológmi, konkrétne v bodoch 7 a 8 (SKP, 2016, s. 6):

- 7) Psychológ voči ostatným psychológom (i neregistrovaným v SKP) **vystupuje v duchu zásad stavovskej a profesionálnej kolegiálnosti** postavenej na dôvere a spolupráci **s rešpektom, zdržiava sa priamych alebo nepriamych útokov** znevažujúcich

ich osobu, odbornú alebo profesionálnu spôsobilosť.

- 8) Pokiaľ psychológ nadobudne odôvodnené **podozrenie** z **neprimeraného profesionálneho prístupu kolegu**, je povinný **ho na to vhodným spôsobom upozorniť**. Ak nedôjde k náprave, je odporúčané, aby bol podaný podnet na kontrolný výbor Slovenskej komory psychológov.

V nasledujúcich riadkoch sa bližšie pozrieme na konkrétne možnosti zlepšovania odbornej kompetencie počas celej profesionálnej dráhy psychológa.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

Veterán z vojny vo Vietname (Nagy, 2012).

Do praxe psychológa Kalmára príde vojnový veterán z vojny vo Vietname. Počas úvodných sedení sa ukáže, že okrem vojenskej služby, bol aj vojnovým zajatcom. Niekoľko mesiacov bol vypočúvaný a mučený. Aktuálne trpí symptómami paniky, má nočné mory, závislosť od alkoholu a uvažuje nad spáchaním samovraždy.

Doktor Kalmár nikdy neliečil klienta s posttraumatickou stresovou poruchou, ani nikoho s úmyslom samovraždy. Necíti sa, že má dostatočné kompetencie pracovať s takýmto klientom. Uvažuje nad tým, či je lepšie posunúť tohto klienta inému kolegovi, alebo v liečbe pokračovať. Na základe úvodných stretnutí vníma, že sa medzi ním a jeho klientom vytvorilo silné pracovné psychologické spojenectvo.

Úlohy na diskusiu:

1. Predstav si, že si v roli doktora Kalmára, rozhodol by si sa v terapii pokračovať, alebo by si klienta posunul inému kolegovi?
2. Ak si sa rozhodol posunúť klienta inému kolegovi, je lepšie ho posunúť psychológovi alebo psychiatrovi?
2. Vypracuj a diskutuj so spolužiakmi návrh, ako v tomto prípade najlepšie postupovať.

Pravidlá a hranice odbornej kompetencie sú najlepšie rozpracované v materiáloch od Americkej psychologickéj asociácie. Jednak zdôrazňujú potrebu využívania psychologických postupov založených na aktuálnom vedeckom výskume, tiež ponúkajú konkrétne odborné usmernenia „guidelines“ pre prácu s vybranými témami, problémami a klientmi.

Prax založená na aktuálnom výskume „na dôkazoch“ reprezentuje nevyhnutnosť vykonávať jednotlivé činnosti psychologickéj praxe v súlade s aktuálnym vedeckým poznaním. Základným princípom je snaha integrovať to najlepšie, čo je k dispozícii z výskumu, ale aj v oblasti praxe a psychologických znalostí (APA, 2006). Americká psychologická asociácia (2006) spresňuje tieto kroky dobrej praxe založenej na dôkazoch:

- ✓ Potreba adekvátnej diagnostiky, systematickosti a následné nastavenie vhodnej liečby.
- ✓ Prispôsobenie psychologickéj intervencie na základe pravidelného monitorovania pokroku klienta.
- ✓ Neustála sebareflexia vlastnej kompetencie psychológa a úrovne jeho zručností.
- ✓ Primerané interpersonálne zručnosti u psychológa (empatia, schopnosť pracovať s prvkami verbálnej a neverbálnej komunikácie, schopnosť vytvárať terapeutický

vzťah s klientom).

- ✓ Sledovanie aktuálnych výskumných zistení.
- ✓ Schopnosť adekvátne interpretovať výskumné zistenia (rozumieť metodológii výskumu, platnosti a spoľahlivosti výskumných zistení).
- ✓ Znalosť a akceptácia vplyvu individuálnych, sociálnych, kultúrnych a genderových premenných na intervenciu.
- ✓ Využívanie supervízie a konzultácií s kolegami

Okrem toho sa od psychológov vyžaduje, aby neustále pracovali na zdokonaľovaní a udržiavaní svojich vedomostí a zručností. Aj na Slovensku sa vyžaduje **sústavné vzdelávanie sa**, ktoré psychológ dokladuje Slovenskej komore psychológov nahromadením primeraného počtu kreditov za účasť na odborných prednáškach, školeniach, workshopoch, alebo vlastnou publikačnou činnosťou v oblasti praxe za určité obdobie.

Odborné usmernenia „guidelines“ reprezentujú súbor rád, odporúčaní a pokynov, ktoré môže psychológ nasledovať a dodržiavať. Ponúkajú sumár osvedčených a vedecky overených postupov každodennej práce psychológa (Nagy, 2012). Tieto usmernenia sa pravidelne revidujú tak, aby zodpovedali potrebám praxe a aktuálnym vedeckým zisteniam. Všetky odborné usmernenia Americkej psychologickéj asociácie je možné prehľadne nájsť na stránke: <https://www.apa.org/practice/guidelines>. Pre porovnanie, aj na Slovensku máme vypracované vlastné odborné usmernenia. Napríklad Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky ponúka schválené a inovované Štandardné klinické postupy v zdravotníctve, kde je samostatná sekcia klinická psychológia; klinická psychológia pre deti a dorast; klinická psychológia pre dospelých. Ponúkajú pravidlá komplexného manažmentu pacienta (prevencia, diagnostika, psychodiagnostika a liečba) pri konkrétnom psychickom ochorení alebo

probléme. Všetky aktuálne klinické štandardy aj psychologickkej práce je možné prehľadne nájsť na: <https://www.health.gov.sk/?Standardne-Postupy-V-Zdravotnictve>.

2.3 Reklama ako súčasť kompetencie psychológa

Etický kódex APA sa etickému správaniu vo vzťahu k reklame a verejným vyhláseniam nevenuje v 2. kapitole kódexu, ale samostatne v 5. kapitole: Reklama a iné verejné vyhlásenia. Z obsahu týchto pravidiel je však zrejmé, že sa priamo alebo nepriamo dotýkajú verejnej prezentácie kompetencie psychológa.

ETICKÁ DILEMA

SLÁVNY KLIENT

Dr. P. pracuje s klientom R.P., ktorý je veľmi slávny a bohatý. Uvažuje nad tým, že keby tento klient hovoril o tejto skutočnosti na verejnosti, mohlo by mu to priniesť veľa nových a bohatých klientov. Bol by ako psychológ zaujímavý aj pre médiá. Tiež uvažuje, že by klienta R.P. pozval na besedu, kde by mohol hovoriť u tom, ako je spokojný s psychologickou liečbou.

Úlohy na riešenie:

1. Akú etickú dilemu môžeš identifikovať v príbehu?
2. Ako môže toto správanie psychológa ovplyvniť dobro a prospech klienta?

Etický kódex APA uvádza (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.9.2023):

5.01 Vyhýbanie sa nepravdivým alebo klamlivým vyhláseniam

(a) Psychológovia vedome nedávajú **verejné vyhlásenia** (napr. článok v časopise; platená alebo neplatená reklama, brožúra), ktoré sú **nepravdivé, klamlivé alebo podvodné**, týkajúce sa ich výskumu, praxe alebo iných pracovných aktivít.

(b) Psychológovia nerobia **nepravdivé, klamlivé alebo podvodné vyhlásenia týkajúce sa (1) ich kompetencií**, skúseností alebo schopností; (2) ich **akademických titulov**; (3) ich poverení a oprávnení; (4) ich inštitucionálnej príslušnosti; (5) ich služby; (6) vedeckých alebo klinických základov, výsledkov alebo stupňa úspešnosti ich služieb; (7) či ich publikácií alebo výsledkov výskumu.

5.02 Reklama v médiách

Platená reklama súvisiaca s činnosťou psychológov musí byť identifikovaná alebo **jasne rozpoznateľná** ako taká.

5.03 Opis workshopov a vzdelávacích programov bez udeľovania diplomov

Workshopy, semináre alebo iné vzdelávacie programy, ktoré **neposkytujú diplomy musia obsahovať** presnú informáciu

o cieľoch, o publiku, ktorému je program určený a poplatkoch za vzdelávaciu aktivitu.

5.04 Mediálne prezentácie

Keď psychológovia poskytujú **verejné rady** alebo komentáre prostredníctvom tlače, internetu alebo iného elektronického prenosu, prijímajú preventívne opatrenia, aby zabezpečili, že vyhlásenia **sú založené na ich odborných znalostiach, školeniach alebo skúsenostiach** v súlade s príslušnou psychologickou literatúrou a praxou.

5.05 Odporúčania od klientov

Psychológovia **nepožadujú odporúčania od súčasných** terapeutických **klientov** alebo iných osôb, ktoré sú vzhľadom na svoje osobitné okolnosti náchylné na neobjektívitu.

Pre porovnanie, v Etickom kódexe psychológa SKP je problematika reklamy a verejných vystúpení spomenutá samostatne, konkrétne v článku 3. Psychológ a výkon jeho povolania, v bode 11 a 12, kde sa v bode 11 uvádza: „Psychológ **nesmie používať nedôstojné praktiky smerujúce k rozšíreniu počtu klientov**. Je zakázané takéto aktivity iniciovať prostredníctvom druhých osôb. Reklama a inzercia súkromnej praxe, zdravotníckych zariadení a používaných diagnostických, liečebných a psychologických metód a psychologickéj činnosti sú povolené. **Reklama musí byť pravdivá, striedma, výsostne informujúca a nesmie mať znaky nekalej súťaže**. Text reklamy a jej zverejnenie nesmú znížiť vážnosť povolania psychológa“. Bod 12: „Psychológ si **musí byť vedomý svojho postavenia, svojej úlohy**

v spoločnosti a svojho vplyvu na okolie“ (SKP, 2016, s. 4). Pre doplnenie v článku 3. Psychológ a výkon jeho povolania, v bode 10 sa píše: *Psychológ sa môže zúčastňovať na prezentácii odborných psychologických, zdravotníckych alebo iných tém na verejnosti, v tlači, v rozhlase.*“ (SKP, 2016, s. 4). Etický kódex SKP má túto tému pokrytú síce len v troch bodoch, ale veľmi jasne a výstižne.

Reklama je v psychologickej praxi možná, ale pravdivá a nepoškodzujúca klienta.

2.4 Prekročenie hraníc kompetencie

Etický kódex psychológa SKP (2016) v článku 3, bod 6 jasne uvádza, že psychológ nevykonáva žiadnu formu psychologickkej činnosti, na ktorú nemá zodpovedajúcu prípravu a kvalifikáciu. Pre porovnanie, etický kódex APA povoľuje určité výnimky a možnosť prekročenia hraníc v špecifických situáciách. Konkrétne v bode 2.01 odporúča, že ak psychológ plánuje poskytovať službu, ktorá je pre neho nová, **absolvuje** príslušné **vzdelávanie, školenie, konzultáciu** alebo **supervíziu**. Výnimka je aj situácia, ak je požiadaný o pomoc u klienta, ktorý nemá dostupné vhodné služby, **psychológ môže poskytovať pomoc**, ale vynaloží primerané úsilie na získanie požadovanej spôsobilosti **naštudovaním príslušných výskumov, preškolením** alebo využitím práce pod supervíziou.

ETICKÁ DILEMA

KLIENKA S ANOREXIOU

Pracuješ ako psychológ v malom meste na východe Slovenska. Jedného dňa ti zavolá vystresovaná matka Emy, 13 ročnej mladej slečny. Uvádza, že Ema drasticky chudne, absolútne obmedzila prajem stravy, cvičí 3x denne, na internete si vyhľadáva informácie ako viac chudnúť, počas dňa stráca vedomie. Uvedomuješ si, že nemáš dostatočné skúsenosti s liečbou takýchto prípadov, avšak v okolí 80 km nie je iný odborník, za ktorým by bolo dobré Emu s mamou poslať.

Odporúčané riešenie

Ako psychológ môžeš urobiť prvé úvodné stretnutie s Emou a jej mamou. Eticky je to podľa APA v poriadku. Je dobré, aby si využil možnosť konzultácie s iným kolegom, doštudovania uvedenej problematiky alebo následné odoslanie Emy, po úvodných stretnutiach, na iné odbornejšie pracovisko. Úvodné stretnutie s Emou, ktorá je v akútnej situácii, jej môže priniesť nádej a podporiť jej motiváciu k ďalšej liečbe.

2.5 Aktuálna psychická spôsobilosť psychológa

Etický kódex APA jasne upozorňuje, že nielen odborná kompetencia, ale aj aktuálna emocionálna spôsobilosť psychológa ovplyvňujú kvalitu jeho práce. Konkrétne v bode 2.06 etického kódexu psychológa APA odporúča, aby psychológ zvažoval hranice svojej kompetencie, či sa dokonca zdržal profesionálnej činnosti v prípade nahromadenia jeho osobných problémov. Pre porovnanie Etický kódex Slovenskej komory psychológov v článku 3, bod 14. uvádza: „*Psychológ nevykonáva psychologickú činnosť, pokiaľ je jeho fyzický alebo psychický stav v dôsledku ochorenia, zvýšenej osobnej záťaže alebo liekov, príp.*

požitia alkoholu taký, že môžu byť narušené jeho schopnosti alebo profesionálny úsudok, objektivita a nezávislosť. (SKP, 2016, s. 4).

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

Chronická bolesť chrbta

Psychologička Palicová mala pred dvoma mesiacmi vážnu autonehodu. Ako dôsledok má intenzívne chronické bolesti chrbta. Denne užíva silné lieky na zmiernenie bolesti. Vedľajším účinkom liekov je celkové otupenie a spomalenie jej kognitívnych funkcií. Pozoruje, že jej to „nepáli“ tak ako pred autonehodou, je pre ňu stále viac a viac náročné vyhodnocovať psychodiagnostické testy klientov a tiež vydržať počúvať klientov celých 50 minút sedenia. Je si vedomá toho, že by mala zvážiť dopad jej aktuálnych zdravotných problémov na výkon svojej profesie. Preto zvažuje nasledovné možnosti:

- a) Ukončiť aktuálnych klientov a odoslať ich k iným kolegom.
- b) Naďalej pracovať s aktuálnymi klientmi, ale skrátiť ich sedenia.
- c) Zredukovať si dávku užívaných liekov.
- d) Naďalej pracovať s aktuálnymi klientmi, ale presunúť ich sedenia len na dopoludnie, kedy je najpozornejšia.

Úlohy na diskusiu:

1. Predstav si, že si v roli psychologičky Palicovej, ktorú z možností by si si vybral?
2. Napadá ťa ešte iné riešenie situácie?
3. Vypracuj a diskutuj výhody a nevýhody jednotlivých opatrení, ktoré

zvažuje pani psychologička.

Psychológia patrí medzi pomáhajúce profesie. S využitím psychologických metód sa prakticky sústreďí na pomoc, zmiernenie a odstránenie psychických ťažkostí klienta (Plháková, 2003). Psychológ je vo svojej každodennej praxi konfrontovaný s množstvom problémov iných, preto je nevyhnutné, aby si našiel čas aj pre seba. V tejto súvislosti Americká psychologická asociácia (APA, 2010) upozorňuje, že psychológovia by si mali byť vedomí dopadu svojho aktuálneho stavu na ich schopnosť pomáhať tým, s ktorými pracujú. Americká asociácia poradcov (ACA, 2014) odporúča, aby sa venovali starostlivosti o seba, a tým si zachovali telesnú, emocionálnu a duševnú pohodu.

Starostlivosť o seba, ako multidimenzionálny koncept, tvorí nevyhnutnú súčasť každodenného života. V odbornej literatúre sa ale stretávame s týmto termínom hlavne v štúdiách z oblasti zdravotníctva. Starostlivosť o seba sa okrem snahy o udržanie zdravia a života, zameriava aj na dosiahnutie subjektívnej pohody (Oremová, 1995). Tým zahŕňa tiež psychologickú stránku. V pomáhajúcich profesiách je hlavnou náplňou práce starostlivosť o druhých. Avšak ako už bolo naznačené, je nesmierne dôležité starať sa rovnako aj o seba.

Williams et al. (2010) zistili, že terapeuti síce učia svojich klientov spôsoby ako sa o seba starať, ale oni sami ich v súkromí nepraktizujú. Barnett a Cooper (2009) dodávajú, že pracovníci pomáhajúcich profesií sú veľmi často ohrozovaní syndrómom vyhorenia. Poskytujú pomoc druhým, aj keď ich vnútorné a vonkajšie zdroje sú dávno preťažené. Pre porovnanie, aj náš realizovaný výskum preukázal (Hricová, Vargová, 2014), že slovenskí psychológovia sa zameriavajú predovšetkým na psychickú starostlivosť o seba v podobe osobného rozvoja a kontroly emócií. Napriek tomu sú si

vedomí rezerv v tejto oblasti, preto by chceli zlepšiť svoju starostlivosť o seba predovšetkým v oblasti fyzickej starostlivosti o kondíciu a optimálnu váhu.

Jedným z možných preventívnych opatrení môže byť pozitívna nálada a myslenie. Salutogénny vplyv bol preukázaný aj pri pravidelnom cvičení, alebo pri vlastnej terapii (Saunders et al., 2010). Okrem toho sa u cvičiacich zlepšili vzťahy, trpezlivosť, zvýšila sa sebadôvera. V práci psychológa je nevyhnutné neustále sa vzdelávať a profesionálne rásť, čo je tiež jedna z podôb psychickej starostlivosti o seba. Je však smutné, že len 20% psychológov potvrdilo účasť na kurze alebo tréningu za posledné dva roky (Burton, Pakenham, Brown, 2010). Študenti psychológie uviedli, že ako psychickú starostlivosť o seba využívajú rozhovory s blízkymi, čas osamote alebo písanie denníka. Vo fyzickej oblasti preferovali zdravé stravovanie a športovú aktivitu (Moore et al., 2011). Na otázku, prečo odborníci nedodržiavajú zásady starostlivosti o seba uvádzali nedostatok času, pracovnú záťaž (Burton, Pakenham, Brown, 2010) alebo aj nedôveru v udržaní tajomstva v prípade obrátenia sa na kolegu (Brimstone, Thistlethwaite, Quirk, 2007). Každodenná starostlivosť o seba nevedie len k osobnému a profesionálnemu rastu, ale napomáha zlepšiť zvládanie stresu a tiež kvalitu života. Preto ti ponúkame na sebareflexiu tvojej starostlivosti o seba pracovný list Starostlivosť o seba. Môžeš si ho vyplniť, alebo použiť v budúcnosti, keď to budeš potrebovať.

POSTARAJ SA O SEBA		
Činnosti, ktoré mi navodzujú príjemný pocit	Ľudia, na ktorých sa môžem obrátiť, keď ma niečo trápi	Kroky, ktoré môžem urobiť okamžite, aby som sa o seba postaral/a

2.6 Zhrnutie

Kompetencia je základný predpoklad kvalitnej práce psychológa. Jeho profesionálna kompetencia je preverovaná každodenne. Psychológ by mal vykonávať len také profesionálne činnosti, na ktoré je dostatočne vzdelaný a kompetentný. Slovenská komora psychológov v Etickom kódexe SKP v článku 3 Psychológ a výkon jeho povolania sa v bode 1 uvádza: *„Psychológ v rámci svojej odbornej spôsobilosti a kompetencie vykonáva najmä preventívne, diagnostické, liečebné výkony, poradenskú a inú činnosť*

spôsobom, ktorý zodpovedá súčasným poznatkom vedy.“ (SKP, 2016, s. 4). Pre porovnanie v článku 3, v bode 3 sa uvádza: „Od psychológa nemožno vyžadovať taký výkon alebo spoluúčasť na ňom, ktorý odporuje jeho svedomiu okrem prípadov bezprostredného ohrozenia života alebo zdravia osôb. Ak psychológ uplatní výhradu svedomia, je povinný o tejto skutočnosti informovať svojho zamestnávateľa a pri uplatnení výhrady svedomia pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti alebo inej psychologickej činnosti aj svojich klientov.“ (SKP, 2016, s. 4).

Okrem toho je psychológ Slovenskou komorou psychológov priamo sledovaný a podporovaný, aby sa kontinuálne vzdelával. Počas vymedzeného obdobia je potrebné aby nazbieral dostatočný počet kreditov, ktoré môže získať práve za účasť na konkrétnom vzdelávaní. Okrem toho by sa mal starať aj o svoju aktuálnu psychickú spôsobilosť prostredníctvom praktizovania cvičení starostlivosti o seba. Profesia psychológa je špecifická práve pre nutnosť aj psychickej kompetencie jej vykonávateľa.

2.7 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly 🧠

1. Ako zvyšovať odbornú kompetenciu psychológa?
2. Objasni termín prax založená na dôkazoch.
3. Môže sa psychológ prezentovať formou reklamy v médiách?
4. Môže psychológ požadovať aktuálnych klientov, aby ho odporúčali iným potencionálnym klientom?
5. V akých situáciách je možné vykonávať psychologickú prax nad rámec psychologovej kompetencie?
6. Vysvetli možnosti podpory psychickej a emocionálnej spôsobilosti psychológa.

3. Vzťah psychológ a klient

Vzťah je základným prvkom psychologickej práce. Odborníci starajúci sa o duševné zdravie a ich klienti prirodzene interagujú ako súčasť rôznych liečebných a terapeutických prostredí. Vytvorenie špecifického vzťahu vo forme pomáhajúceho psychologického spojenectva je žiaduce. Výskumy skúmajúce účinnosť psychologických a psychoterapeutických intervencií potvrdzujú, že práve vzťah je jeden z najúčinnějších faktorov terapeutickej pomoci klientovi (Syahniar, Syahniar, 2017; Gelso, Kivlighan, Markin, 2018). Preto nie je až tak prekvapujúce, že medzi najčastejšie etické otázky psychológov na Americkú psychologickú asociáciu patria práve tie, ktoré sa týkajú vzťahov medzi klientom a psychológom (Behnke, 2015).

Etický kódex Americkej psychologickej asociácie (2017) venuje problematike ľudských vzťahov v psychologickej praxi samostatné usmernenie, kapitolu číslo 3. Dopodrobna tu rozoberá tému diskriminácie, ublíženia, obťažovania, viacnásobných vzťahov, vzťahov s tretími stranami, ale aj tému informovaného súhlasu. Tretia kapitola priamo nadväzuje na Všeobecný princíp E, ktorý je v úvode Etického kódexu APA (2017). Ten hovorí o rešpektovaní klienta, jeho práv a dôstojnosti.

Pre porovnanie, Etický kódex psychológa Slovenskej komory psychológov (2016) nemá samostatne vyčlenenú časť pokrývajúcu výhradne tému ľudských vzťahov v rámci psychologickej praxe. Etický kódex psychológa SKP špecifikuje etické pravidlá týkajúce sa medziľudských vzťahov pomerne stručne, vo viacerých pravidlách.

V nasledujúcom texte, predstavíme najskôr dopodrobna etické zásady profesionálneho psychologického vzťahu na základe Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie (2017). Následne bližšie rozoberieme etické pravidlá týkajúce sa viacnásobných a sexuálnych

vzťahov, či diskriminácie aj z perspektívy Etického kódexu psychológa SKP. V závere sa bližšie pozrieme na možnosti a formu informovaného súhlasu, ktorý je prostriedkom formalizácie vzťahu klienta a psychológa.

SPOZNAJ ČO VIEŠ O ETIKE VZŤAHOV PSYCHOLÓG A KLIENT

Považuješ za etické....	Vyznač svoju odpoveď	
1. Akceptovať pozvanie od klienta na párty.	ÁNO	NIE
2. Zúčastniť sa svadby klienta.	ÁNO	NIE
3. Mať intímny vzťah s klientom.	ÁNO	NIE
4. Zčať podnikat' s klientom.	ÁNO	NIE
5. Podat' si ruku s klientom.	ÁNO	NIE
6. Odmietnuť klienta, pretože je Róm a ty máš neprijemnú skúsenosť s Rómami z minulosti.	ÁNO	NIE
7. Rešpektovať právo na súkromie u maloletého klienta, ktorý nechce, aby sa jeho rodičia dozvedeli, že chodí k psychológovi.	ÁNO	NIE

Vyhodnotenie:

Neposkytujeme hotové výsledky. Otázky slúžia na zamyslenie. Odpovede nájdeš v nasledujúcom texte kapitoly.

3.1 Vzťah psychológ a klient podľa Etického kódexu Americkej psychologickéj asociácie

Tak ako bolo spomenuté vyššie, etické pravidlá upravujúce problematiku profesionálnych vzťahov medzi psychológom a klientom sú

v Etickom kódexe Americkej psychologickej asociácie upravené v tretej kapitole kódexu. Tá je následne rozdelená do dvanástich podkapitol. My predstavíme prvých desať základných, najhlavnejších pravidiel upravujúcich etické správanie sa v téme medziľudské vzťahy psychológa (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.9.2023):

3.01 Nespravodlivá diskriminácia

Vo svojej pracovnej činnosti **sa psychológovia vyhýbajú akejkolvek diskriminácii** či už na základe veku, pohlavia, rodovej identity, rasy, etnickej príslušnosti, kultúry, náboženstva, sexuálnej orientácie, zdravotného postihnutia, alebo sociálno-ekonomického postavenia.

3.02 Sexuálne obťažovanie

Psychológovia sa **nezapájajú** do žiadnej formy **sexuálneho obťažovania**. Sexuálne obťažovanie zahŕňa fyzické návrhy, verbálne alebo neverbálne správanie, ktoré má sexuálnu povahu, ku ktorému dochádza v súvislosti s činnosťou psychológa alebo jeho rolami ako psychológ.

3.03 Iné obťažovanie

Psychológovia sa vedome **nezapájajú** do správania, ktoré **je obťažujúce alebo ponížujúce** voči osobám, s ktorými prichádzajú do styku vo svojej práci, na základe faktorov, ako sú vek, pohlavie, rodová identita, rasa, etnická príslušnosť, kultúra, pôvod, náboženstvo, sexuálna orientácia, zdravotné postihnutie, jazyk alebo socioekonomický status.

3.04 Predchádzanie ublíženiu

(a) Psychológovia podniknú primerané kroky, aby **zabránili ublíženiu** svojim klientom/pacientom, študentom, supervidovaným, účastníkom výskumu a ostatným, s ktorými pracujú, a minimalizovali škody tam, kde je to predvídateľné a nevyhnutné.

(b) Psychológovia sa **nezúčastňujú**, neľahčujú, nenapomáhajú ani sa inak nezapájajú do **mučenia**, definovaného ako akýkoľvek čin, ktorým je osobe úmyselne spôsobená silná bolesť alebo utrpenie, či už fyzické alebo duševné.

3.05 Viacnásobné vzťahy

(a) Psychológ sa **zdrží vstupu do viacnásobného vzťahu**, ak možno odôvodnene očakávať, že tento viacnásobný vzťah naruší objektívnosť, kompetenciu alebo efektívnosť psychológa pri výkone jeho psychologickkej činnosti.

(b) Ak psychológ zistí, že v dôsledku nepredvídaných faktorov vznikol potenciálne škodlivý viacnásobný vzťah, podnikne primerané kroky na jeho vyriešenie s náležitým ohľadom na najlepšie záujmy dotknutej osoby a v maximálnom súlade s Etickým kódexom.

3.06 Konflikt záujmov

Psychológovia sa **zdržia profesionálnej činnosti**, ak by sa dalo odôvodnene očakávať, že osobné, vedecké, profesionálne, právne, finančné alebo iné záujmy alebo vzťahy **zhoršia** ich **objektívnosť**, kompetenciu alebo efektívnosť pri výkone ich

funkcií.

3.07 Požiadavky tretích strán na služby

Keď psychológovia súhlasia s poskytovaním služieb osobe alebo subjektu na žiadosť tretej strany, snažia sa hneď na začiatku služby **objasniť povahu vzťahu so všetkými zapojenými jednotlivcami alebo organizáciami/stranami**. Toto objasnenie zahŕňa vyjasnenie úlohy psychológa (napr. terapeut, konzultant, diagnostik alebo znalec); identifikáciu toho, kto je klient; pravdepodobné využitie poskytovaných služieb alebo získaných informácií a skutočnosť, že môžu existovať limity v mlčanlivosti.

3.08 Vykorišťovateľské vzťahy

Psychológovia **nezneužívajú osoby**, nad ktorými majú dozornú, hodnotiacu alebo inú právomoc, ako sú klienti, študenti, supervidovaní, účastníci výskumu a zamestnanci.

3.09 Spolupráca s inými odborníkmi

Ak je to indikované a odborne vhodné, psychológovia **spolupracujú s inými odborníkmi**, aby mohli efektívne a vhodne slúžiť svojim klientom.

3.10 Informovaný súhlas

(a) Keď psychológovia vykonávajú výskum alebo poskytujú hodnotiace, terapeutické, poradenské alebo konzultačné služby, **získajú informovaný súhlas** jednotlivca alebo jednotlivcov pomocou jazyka, ktorý je pre túto osobu

primerane zrozumiteľný, s výnimkou prípadov, keď je vykonávanie takýchto činností bez súhlasu nariadené zákonom, súdom alebo vládny nariadením.

(b) Pre osoby, ktoré **nie sú zo zákona schopné poskytnúť informovaný súhlas**, psychológovia napriek tomu (1) poskytnú primerané vysvetlenie, (2) získajú súhlas jednotlivca, (3) zväžia preferencie a najlepšie záujmy takýchto osôb a (4) získajú vhodné povolenie od zákonne oprávnenej osoby, ak takýto náhradný súhlas zákon umožňuje alebo vyžaduje. Ak zákon nepovoľuje alebo nevyžaduje súhlas oprávnenej osoby, psychológovia podniknú primerané kroky na ochranu práv a blaha jednotlivca.

Etický kódex APA pokrýva tému vzťahov naozaj obsérne.

3.2 Nespravodlivá diskriminácia

Štatistický prieskum, ktorý bol realizovaný na Slovensku na jar roku 2023 v rámci projektu *Ako sa máte Slovensko?* ukázal, že Slováci považujú za najviac diskriminované skupiny Rómov a príslušníkov LGBTI+ komunity. Zaujímavé bolo zistenie, že Slováci boli v porovnaní s rokom 2019 viac senzitívni a všímavejší na prejavy diskriminácie (Sociologický ústav SAV, https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=servicesnews&source_no=20&news_no=11316, citované 19.8.2023).

NEČISTÁ KRV (Seeman, 1999)

V roku 1996 izraelské investigatívne médiá zistili, že organizácia Magan David Adom (obdoba našej organizácie Červený kríz) v Izraeli, tajne vylievala darovanú krv od židovských občanov, ktorí boli narodení v Etiópii. Dôvodom bolo, že pracovníci organizácie mali obavy, že krv od darcov z Etiópie môže prispieť k šíreniu ochorenia HIV. Etiópska komunita reagovala masívnymi demonštráciami s heslom „*Naša krv je to isté ako tvoja krv!*“.

ŠTÚDIA TUSKEGEE (Gamble, 1997)

Klinická štúdia, ktorá sa realizovala v USA v rokoch 1932-1972 (trvanie štúdie bolo 50 rokov, pôvodne bola plánovaná len na obdobie 6 mesiacov), s cieľom preskúmať vplyv neliečeného syfilisu na afroamerickú populáciu. Konkrétne si vedci kládli výskumnú otázku, či černošskí muži reagujú na syfilis rovnako ako belosi, a tiež skúmali, ako dlho môže človek žiť s neliečeným syfilisom.

Na začiatku experimentu bolo syfilisom infikovaných 400 mužských príslušníkov afroamerickej komunity, 200 neinfikovaných ako kontrolná skupina. Účastníci výskumu neboli informovaní o tom, že ich infikovali infekčným ochorením, mysleli si, že podstupujú liečbu pre „zlú krv“. Väčšina mužov zapojených do výskumu mala nízke vzdelanie a pochádzala zo zlých sociálnych pomerov.

Napriek tomu, že v 40. rokoch 20. storočia bola objavená účinná liečba na syfilis, v experimente sa pokračovalo. Aby si výskumníci udržali dostatočný počet účastníkov, ponúkali rodinám infikovaných preplatenie nákladov na pohreb.

Štúdia Tuskegee iniciovala veľké množstvo etických usmernení až zákonných regulácií: napr. nutnosť informovaného súhlasu; informovanie o skutočnom celi výskumu; otázky diskriminácie; spravodlivý výber účastníkov výskumu.

Úlohy na riešenie:

1. Identifikuj etické problémy a etické dilemy v prípadových štúdiách.
2. Vypracuj a diskutuj návrh etického riešenia uvedených prípadov.
3. Aké ponaučenie je možné odvodiť z prípadových štúdií?

Etický kódex APA sa diskriminácii klienta venuje samostatne v bode 3.01. Pre porovnanie, v Etickom kódexe psychológa SKP je problematika diskriminácie spomenutá roztrieštená na viacerých miestach. V článku 4 Psychológ a klient v bode 4: „*Psychológ nesmie pomáhať porušovaniu cti a dôstojnosti človeka alebo sa na ňom zúčastňovať.*“ (SKP, 2016, s. 5). Následne v článku 3 Psychológ a výkon jeho povolania, v bode 4 uvádza: „*Psychológ u nevyliciteľne chorých a zomierajúcich rešpektuje ľudskú dôstojnosť, priania klienta v súlade s právnymi predpismi.*“ (SKP, 2016, s. 4) V článku 5 Vzťahy medzi psychológmi, konkrétne v bode 6, kde sa uvádza: „*Psychológ dodržiava profesionálny, etický a korektný prístup voči všetkým psychológom a/ alebo iným spolupracovníkom a vyhýba sa akejkoľvek forme diskriminácie v kolegiálnych vzťahoch, vrátane sexuálneho obťažovania.*“ (SKP, 2016, s. 6).

Isté usmernenie k téme diskriminácie je v Etickom kódexe psychológa SKP možné nájsť aj v článku 1 Úvodné ustanovenia, kde sa v bode 4: „*Psychológ vykonáva svoje povolanie v prospech jednotlivca a*

spoločnosti, vždy zachováva najvyšší možný etický štandard a koná tak, aby záujmy a dobro pacienta/klienta ako i účastníka výskumu (ďalej len klienta) boli najvyššou prioritou.“ a bode 5 píše: *„Poslaním psychológa je vykonávať svoje povolanie svedomito, statočne, nestranne, s hlbokým ľudským vzťahom k človeku, v súlade s platnými právnymi predpismi, s dostupnými poznatkami psychologických vied a iných hraničných disciplín (napr. lekárske, biomedicínske vied a iných) a s prihliadnutím na technické a vecné vybavenie pracoviska psychológa, na ktorom poskytuje zdravotnú starostlivosť a/alebo psychologickú činnosť.“* (SKP, 2016, s. 3).

Taktiež v článku 4 Psychológ a klient, v bode 3: *„Psychológ sa ku klientovi správa korektne, s pochopením, s rešpektovaním intimity a trpezlivosťou a nezníži sa k hrubému alebo nemravnému konaniu. Psychológ rešpektuje klienta ako rovnocenného partnera so všetkými občianskymi právami i povinnosťami, vrátane zodpovednosti za svoje zdravie.“* (SKP, 2016, s. 5). Z uvedeného vyplýva, že Etický kódex SKP sa téme diskriminácie venuje pomerne obsímne, nezabúda ani na tému diskriminácie vo vzťahoch ku kolegom.

3.3 Viacnásobné vzťahy

Etický kódex APA jasne vymedzuje etickosť viacnásobných vzťahov, ale čo to viacnásobný vzťah znamená. Etický kódex APA (2017) definuje viacnásobné vzťahy troma spôsobmi. Viacnásobný vzťah je vtedy:

- a) keď má psychológ a klient ešte iný vzťah, mimo psychologického spojenectva;
- b) keď má psychológ vzťah s blízkou osobou klienta;

c) keď pri vytvorení psychologického spojenectva existuje predpoklad, že v budúcnosti je možné, že psychológ a klient budú ešte v inom vzťahu okrem profesionálneho spojenectva.

Viacnásobné vzťahy je možné v odbornej literatúre nájsť aj pod termínom duálne/dvojité vzťahy (Pope, 1995). Zjednodušene by sme mohli viacnásobné vzťahy definovať ako akýkoľvek vzťah mimo psychologického pracovného spojenectva. Najčastejšie druhý vzťah plní sociálnu, profesionálnu alebo finančnú rolu.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

JÁN (Pope, 1995).

Ján Jób pracoval ako administratívny pracovník pre súkromnú kliniku, ktorá sa zameriavala na liečbu duševných ochorení a podporu duševného zdravia. Jedného dňa požiadal svojho kolegu, doktora Helmuta, či môže byť jeho klientom. O pár mesiacov doktora Helmuta povýšili na riaditeľa súkromnej kliniky. Asi o pol roka neskôr podal klient Jób etickú sťažnosť na doktora Helmuta s formuláciou, že doktor Helmut blokuje jeho povýšenie. Nehodnotí ho ako zamestnanca, ale ako klienta.

Úlohy na riešenie:

1. Predstav si, že si v roli doktora Helmuta, aké motivácie ťa viedli k tomu, že si prijal žiadosť klienta a zároveň kolegu o psychologickú intervenciu?
2. Vypracuj a diskutuj návrh, ako mal reagovať doktor Helmut, aby to bolo eticky správne.

KAMILA (Pope, 1995)

Kamila mala v psychologickej starostlivosti manželský pár, ktorý vlastnil viacero rekreačných nehnuteľností. Kamila cítila, že by potrebovala oddych. Preto jedného dňa požiadala svojich klientov, či by nemohla stráviť jeden víkend v ich rekreačnom dome v lese. Víkend v dome pri lese sa nakoniec zúčastnili aj jej klienti. Všetky strany vnímali víkend ako príjemný. Niekoľko týždňov po spomínanom víkende však psychoterapeutka Kamila začala pozorovať, že klientka z manželského páru je viac uzavretá, odmieta odpovedať na jej otázky, terapia nenapreduje podľa očakávaní psychologičky.

Úlohy na riešenie:

1. Predstav si, že si v roli klientky z manželského páru, aké pocity prežívaš po spoločnom víkende v rekreačnom dome s psychoterapeutkou?
2. Vypracuj a diskutuj návrh, čo by mala psychologička Kamila urobiť, aby to bolo eticky správne.

SYN KOLEGYNE

Tamara pracovala ako psychologička na Neurologickej klinike v nemocnici. Jedného dňa ju požiadala kolegyňa, zdravotná sestra z oddelenia, o vyšetrenie jej syna. Uviedla, že synovi sa zhoršili známky a školská motivácia. Dodala, že vníma psychologičku Tamaru ako veľmi kompetentnú, že k inej psychologičke ísť nechce, a tiež je pre ňu praktické, že syna môže priniesť v čase pracovnej doby. Tamara si zobrala čas na premyslenie. Jednou z myšlienok, ktorá jej bežala hlavou bolo, že s uvedenou kolegyňou je v pracovnom kontakte málo. Okrem toho vie, že v ich malom meste je problém nájsť psychológa, ktorý nemá dlhú čakaciu dobu na termín.

Úlohy na riešenie:

1. Predstav si, že si psychologička Tamara, aké argumenty pre a proti by si mal/a zvážiť pri premýšľaní o požiadavke kolegyne?
2. Vypracuj a diskutuj návrh, čo by mala psychologička Tamara urobiť, aby to bolo eticky správne.

Definovanie viacnásobných vzťahov nie je až tak zložitá, naopak výzvou ostáva ich rozpoznanie ako neetické v psychologickej praxi. Samotný Etický kódex APA (2017) **nepovažuje za neetické všetky viacnásobné vzťahy**. V štandarde 3.05 sa zdôrazňuje vedomé rozhodovanie sa psychológa zdržať sa viacnásobného vzťahu ak hrozí, že to neruší alebo ovplyvní jeho profesionalitu, prípadne môže zraniť klienta. Od psychológa sa očakáva zhodnotenie aj potencionálneho rizika do budúcnosti. Pre porovnanie, Etický kódex psychológa SKP priamo nespomína tému viacnásobných vzťahov. Len v článku 4 Psychológ a klient, konkrétne v bode 13, kde sa uvádza: „*Psychológ sa nesmie usilovať získať významný finančný alebo materiálny **prospech** od tých, ktorí využívajú jeho služby, a **to nad rámec toho**, čo bolo dohodnuté zmluvne, ani prijať takýto prospech za služby, ktoré sú odmeňované platom.*“ (SKP, 2016, s. 5). Tým SKP nepriamo prezentuje a zakazuje vznik viacnásobných vzťahov.

V niektorých špecifických situáciách, je veľmi náročné pre psychológa, aby sa vyhol viacnásobným vzťahom. Napríklad v prípade nepočujúceho klienta, ktorý má na výber obmedzené množstvo psychológov, ktorí dokážu komunikovať v posunkovom jazyku. Špecifické situácie ohľadom viacnásobných vzťahov nastávajú aj vo veľmi malých komunitách, alebo mestách, kde je pre vzdialenosť, uzavretosť komunity, alebo pre iné dôvody sťažený prístup k externým službám psychologickej pomoci (Schrang, 1998). Gross (2005) aj APA (2017) v tejto súvislosti objasňujú, že

v týchto prípadoch je možné urobiť výnimku vo viacnásobných vzťahoch. Najmä ak hrozí, že napríklad klienti z malých miest, alebo klienti so špecifickými potrebami by pri snahe psychológa vyhnúť sa viacnásobným vzťahom, nedostali psychologickú pomoc vôbec.

V prípade vedomého rozhodnutia sa psychológa v otázke viacnásobných vzťahov je dobré mať na zreteli ich negatíva. Negatívne dôsledky viacnásobných vzťahov (spracované podľa Truscott & Crook, 2005):

- zámena rolí medzi psychológom a klientom,
- klient môže vnímať psychológa ako mocného, alebo vševediaceho,
- nerealistické očakávania zo strany klienta, ktoré ak nie sú naplnené, môžu viesť u klienta k pocitom zmätku, až jeho odporu počas psychoterapie,
- zníženie objektivity a profesionality u psychológa,
- psychológ sa dozvedá o klientovi informácie mimo profesionálneho vzťahu, ktoré by sa pravdepodobne počas psychologickkej intervencie nedozvedel, alebo až po určitom čase. To môže byť výhoda viacnásobného vzťahu, ale na druhej strane hrozí porušenie etického pravidla mlčanlivosti,
- hrozí zneužitie vzťahu tak zo strany klienta, ako aj zo strany psychológa,
- psychológ môže nevedome prebrať zodpovednosť za klienta.

Ak máme ako psychológovia možnosť posunúť klienta inému kolegovi, je to najprofesionálnejšie riešenie rizika viacnásobných vzťahov. Ak to možné nie je, je dobré vedome zvážiť riziká, ktoré z toho plynú pre klienta, tiež dĺžku a hĺbku psychologickej intervencie (Endacott a kol., 2006). Okrem toho je dobré, **do informovaného súhlasu uviesť, že klient**

bol oboznámený o rizikách existencie duálneho vzťahu s psychológom (Reynolds Welfel, 2016).

3.4 Sexuálne vzťahy

Súčasťou dejovej línie filmu *Sopranovci* alebo seriálu *Terapie* je aj téma intímneho vzťahu medzi psychológom a klientom. Na Slovensku štatistiky o intímnych kontaktoch medzi pomáhajúcimi pracovníkmi s ich klientmi nemáme, avšak napríklad v Izraeli Rubin a Amir (2000) zistili, že až 14,5% dotazovaných pomáhajúcich pracovníkov malo intímny kontakt s klientom. Etický kódex APA (2017) však striktnie usmerňuje, že intímne, či sexuálne vzťahy s klientom v akejkoľvek podobe sú neetické.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

SEX U PSYCHOTERAPEUTA (Rubin, 2010)

Doktor Falach pracoval ako klinický psychológ. Jedna jeho klientka kontaktovala miestnu tlač s informáciou, že súčasťou jeho práce sú aj intímne kontakty s klientkami. Redaktorka týchto novín sa rozhodla preveriť uvedenú informáciu tým, že sa objednala ku doktorovi Falachovi na psychoterapeutické sedenie s osobnými problémami. Celkovo bola u doktora Falacha na šiestich stretnutiach a podarilo sa jej natočiť jeho sexuálne návrhy voči nej. Následne redaktorka zverejnila svoje nahrávky. Doktor Falach stratil psychologickú a psychoterapeutickú licenciu, a bol odsúdený na 4 roky väzenia.

Úlohy na riešenie:

1. Predstav si, že si klientom, klientkou takého psychológa. Ako sa cítiš, keď ti psychológ dáva takéto návrhy?
2. Zamysli sa, či existujú klienti s určitými psychickými problémami, ktorí sú viac náchylní a zraniteľní voči prekračovaniu hraníc zo strany pomáhajúceho profesionála.

Etický kódex APA sa sexuálnym vzťahom v psychologickej intervencii nevenuje v 3. kapitole kódexu, ale téma intímnych a sexuálnych vzťahov s klientom, aj študentom či supervidovaným sa objavuje na viacerých miestach kódexu. Najväčšia pozornosť je tejto téme venovaná v 10. kapitole: Terapia. Konkrétne sa tu uvádza (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.9.2023):

10.05 Sexuálne vzťahy so súčasnými klientmi

Psychológovia sa **nezapájajú do sexuálnych vzťahov** s aktuálnymi klientmi.

10.06 Sexuálne vzťahy s príbuznými klientov

Psychológovia sa **nezapájajú do sexuálnych vzťahov s príbuznými klientov** alebo ich významnými osobami. Psychológovia neukončujú terapiu s aktuálnym klientom, aby obišli tento štandard.

10.07 Terapia s bývalými sexuálnymi partnermi

Psychológovia **neprijímajú za klientov osoby, s ktorými mali v minulosti intímny vzťah.**

10.08 Sexuálne vzťahy s bývalými klientmi

Psychológovia sa sexuálne nestýkajú ani s bývalými klientmi **minimálne dva roky** po ukončení liečby.

Pre porovnanie, v Etickom kódexe psychológa SKP je problematika intímnych vzťahov spomenutá samostatne, konkrétne v článku 4. Psychológ a klient, v bode 12, kde sa uvádza: „*Psychológ nesmie zneužiť zvláštny vzťah závislosti alebo dôvery, ktorý môže vzniknúť a nesmie naviazať intímny vzťah s osobami, ktorým poskytoval alebo poskytuje psychoterapiu, a to minimálne po dobu dvoch rokov od jej ukončenia*“. (SKP, 2016, s. 5).

Tak ako v prípade viacnásobných vzťahov, tak aj sexuálne/intímne vzťahy majú svoje negatíva, najmä pre klienta. Celenza (2007) objasňuje, že klient prežíva pocity zmätenosti, hanby, či viny. Môže to viesť k jeho izolácii, traume, či úzkosti. Ak je naviazaný intímny vzťah s klientom po ukončení terapie, znemožňuje to možnosť návratu klienta k psychológovi v prípade recidívy ťažkostí. Psychológ, ktorý sa dopúšťa takéhoto správania vedome, zneužíva závislý vzťah a dôveru zo strany klienta. Je to jasné neprofesionálne správanie, ktoré znižuje dôveryhodnosť psychologickéj pomoci vo všeobecnosti. Aj preto je sexuálny kontakt s klientom zakázaný vo všetkých národných etických kódexoch psychológa.

3.5 Informovaný súhlas

V predchádzajúcom texte sa často spomínal nutný súhlas klienta. V písomnej podobe ho nazývame informovaný súhlas. Často je súčasťou správy, ktorú ti lekár dá do ruky v závere vyšetrenia. Preto nie je neobvyklé,

že ju ani nečítaš a len narýchlo podpíšeš. V psychológii je získanie informovaného súhlasu dôležitou súčasťou psychologickej praxe, ale aj etického kódexu. Tak ako bolo naznačené v prípadovej štúdii Tuskegee (Ogundbure, 2011), nedostatočný informovaný súhlas účastníkov výskumu viedol k tomu, že nedostali možnosť rozhodnúť sa, či sa ho zúčastniť alebo nie.

ETICKÁ DILEMA

NEPOČUJÚCI KLIENT

Pracuješ ako psychológ v poradni. Navštívi ťa nepočujúci klient. Pre jeho poruchu sluchu máš pochybnosti o tom, že dostatočne porozumel tomu, čo bude nasledovať v jeho liečbe. Teda či bol zrozumiteľne informovaný.

Úlohy na riešenie:

1. Aký etické dilemy môžeš identifikovať v príbehu?
2. Ako by si s nepočujúcim klientom ďalej postupoval, aby si sa uistil, že je dostatočne informovaný o liečbe.

Etický kódex APA sa téme informovaného súhlasu venuje samostatne v kapitole 3 v štandarde 3.10. Sumárne sa tu uvádza, že psychológ má získať informovaný súhlas pri poskytovaní akýchkoľvek psychologických služieb. Súčasťou informovaného súhlasu je nutnosť informovať jednotlivca primerane, pre neho zrozumiteľným spôsobom a jazykom (APA, 2017). Téma informovaného súhlasu sa v Etickom kódexe APA objavuje aj v štandarde 9.03 Informovaný súhlas pri psychodiagnostickom vyšetrení. Tému získavania informovaného súhlasu s psychoterapiou alebo skupinovú intervenciou sa APA venuje samostatne v kapitole 10 v štandarde 10.01

a 10.03 „...psychológovia čo najskôr informujú klientov o povahe a predpokladanom priebehu terapie, poplatkoch, zapojení tretích strán a limitoch dôvernosti a poskytnú klientovi dostatočnú príležitosť klásť otázky a dostávať odpovede“. (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.9.2023).

Pre porovnanie Etický kódex psychológa SKP upravuje problematiku informovaného súhlasu stručne, v článku 4 Psychológ a klient, v bodoch 5, 7, 8, 9, 14 (SKP, 2016, s. 5). Konkrétne sa tu uvádza:

5) Psychológ je povinný v rozsahu svojich kompetencií zrozumiteľným spôsobom poučiť klienta alebo jeho zákonného zástupcu **o charaktere jeho psychickeho stavu, príp. ochorenia, zamýšľaných diagnostických a liečebných postupoch vrátane rizík**, o uvažovanej prognóze a o ďalších dôležitých okolnostiach, ktoré môžu nastať v priebehu diagnostiky, liečby a poskytovania psychologickéj činnosti.

7) Psychológ je **povinný získať informovaný súhlas** klienta, jeho zákonného zástupcu alebo splnomocneného zástupcu pred poskytnutím psychologickéj služby v zmysle platných právnych predpisov.

8) Psychológ **identifikuje a podporuje práva tých osôb, ktorých spôsobilosť udeliť platný informovaný súhlas** by mohla byť **znížená**, vrátane detí, mentálne postihnutých, seniorov a tých, ktorí sú v inštitucionálnej starostlivosti, a to zákonným spôsobom.

9) Psychológ nesmie zneužívať dôveru a závislosť klienta. Všetky **informácie získané pri výkone povolania sú dôverné počas života klienta, aj po smrti**.

14) Finančná odmena by mala byť primeraná a vopred dohodnutá.

Informovaný súhlas obsahuje ústredné aspekty upravujúce vzťah psychológ a klient. Cez proces informovania má klient dostať podstatné informácie o tom, čo ho čaká. Informovaný súhlas je tiež zárukou pre psychológa, že klient nie je pod nátlakom. V praxi je zvykom, že každé zariadenie má vlastný formát informovaného súhlasu. Preto sa po formálnej stránke môžeš v praxi stretnúť s rôznymi typmi a podobami informovaných súhlasov. Pre inšpiráciu ti ponúkame vzor všeobecného informovaného súhlasu, ktorý uverejnil Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou (<https://www.udzs-sk.sk/dohlad-nad-zdravotnou-a-osetrovatelskou-starostlivosťou/informacie-pre-poskytovateľov-zdravotnej-starostlivosti/vzor-informovaneho-suhlasu/>, citované 11.9.2023).

VZOR

Informovaný súhlas

Potvrdzujem, že som v súlade so zákonom č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti informoval/a pacienta a/alebo pacientom určenú inú osobu a/alebo zákonného zástupcu pacienta o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytnutia zdravotnej starostlivosti, o možnostiach voľby navrhovaných postupov a rizikách odmietnutia poskytnutia starostlivosti.

Stručný zoznam plánovaných diagnosticko-liečebných postupov:

.....
.....
.....

.....
.....
Podpis
pracovníka

Informovaný súhlas informuje klienta o tom, čo ho čaká, podáva mu informáciu aj o možných rizikách, ktoré zo spolupráce s odborníkom plynú. Na druhej strane, informovaný súhlas chráni aj psychológa. Klient svojim podpisom potvrdzuje, že bol informovaný a že rozumie úkonom a rizikám.

3.6 Neplnoletý klient - špecifiká vzťahu, informovaného súhlasu a práce

Psychologická spolupráca s detským klientom je výzvou pre etiku. Do popredia môže vystupovať tendencia odborníka automaticky preberať zodpovednosť na úkor rešpektovania rovnosti a práv detských a mladistvých klientov. Táto nerovnosť vyplýva tak z vývinového hľadiska, ako aj sociálneho postavenia detí v spoločnosti.

Za významný celospoločenský posun v chápaní práv dieťaťa je považovaný Dohovor o právach dieťaťa OSN (1989) potvrdzujúci práva detí ako ľudských bytostí, ktoré sú jedincami samé osebe, nie sú len majetkom rodičov a majú nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc. Smitková a Lenická (2017) v tejto súvislosti dodávajú, že Dohovor o právach dieťaťa sa priamo premieta aj do psychologickéj práce v podobe vnímania dieťaťa ako aktívneho účastníka a tvorca svojho sociálneho sveta. Dieťa a mladistvý majú právo na súkromie, dôvernosť informácií a autonómiu (Smitková a Lenická, 2017).

Na Slovensku však absentujú samostatné zásady etickej práce psychológa s dieťaťom. Preto vychádzajúc z Etického kódexu Americkej psychologickéj asociácie (2003, 2017) a publikácie Koocher & Keith-Spiegel (1990) predstavujeme špecifiká etickej práce s detským klientom:

- ✓ Pri psychologickej intervencii a psychodiagnostike je nutné zohľadňovať potreby detských klientov, nielen ich rodičov alebo inštitúcií, ktoré deti zastupujú. Preto **rešpektuj potreby a želania dieťaťa**.
- ✓ Uvedomuj si skutočnosť, že rodičovské hodnoty sa môžu líšiť od hodnôt ich detí. Preto aktívne podporuj vzájomné porozumenie medzi deťmi a rodičmi, s dôrazom na **rešpektovanie osobných hodnôt detského klienta**.
- ✓ Detskí klienti môžu vyvolať jedinečné protiprenosové reakcie u profesionálov. Udržuj si **povedomie** o jedinečných **osobných a profesionálnych hraniciach pri práci s deťmi**.
- ✓ **Nevykonávaj** psychologické vyšetrenie dieťaťa **bez súhlasu** jeho **rodiča** alebo zákonného zástupcu dieťaťa.
- ✓ **Nevykonávaj** psychodiagnostické vyšetrenie psychodiagnostickými nástrojmi so **zastaranými normami**.
- ✓ Pri písaní **psychologických správ pre tretie strany** (napr. školy, zdravotné poisťovne, pre pediatra), je potrebné **dôkladne zvážiť** ich možné **dôsledky** a obsah, vzhľadom na potenciál, ktorý môžu mať niektoré údaje pre budúcnosť dieťaťa alebo sebanaplňujúce proroctvá o dieťati.
- ✓ Profesionáli by nemali zabúdať na vlastnú starostlivosť o seba a byť si vedomí vplyvu ich emocionálnej stability na vzťah s detským klientom.

✎ ETICKÁ DILEMA

MLADISTVÝ KLIENT

Pracuješ ako psychológ v poradni. Navštíví ťa stredoškolaák s tým, že má problémy s užívaním drog. Má 16 rokov. Pri úvodnom stretnutí sa vyjadril, že je pre neho veľmi dôležité, aby o jeho problémoch s drogami nikto iný nevedel, ani jeho rodičia. Rovnako nechce, aby bolo rodičia informovaní o tom, že navštevuje psychológa.

Úlohy na riešenie:

1. Aký etické dilemy môžeš identifikovať v príbehu?
2. Aké faktory môžu byť prekážkou „hladkého“ vyriešenia etickej dilemy?
3. Ako by si s klientom ďalej pracoval?

Pri práci s deťmi a mladistvými je **najčastejšou etickou dilemou** situácia, kedy dieťa nechce, aby psychológ rodičom povedal, prečo ich dieťa alebo mladistvý navštevuje. Táto etická dilema sa priamo dotýka témy informovaného súhlasu a aj práva dieťaťa na rešpekt k autonómii a práva na súkromie. Mnohí najmä mladiství klienti si žiadajú mať svoj dôverný priestor počas psychologickkej intervencie, na druhej strane často stojí potreba rodiča vedieť, čo sa deje s dieťaťom. Smitková a Lenická (2017) preto odporúčajú tieto kroky:

- Poznanie **limitov mlčanlivosti** – podľa Zákona o psychologickkej činnosti (§ 3 ods. 1, 2, 3 zákon č. 199/1994 Z. z.):
 1. „Psychológ je povinný zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel v súvislosti s

psychologickou činnosťou s klientom.

2. Povinnosti mlčanlivosti môže zbaviť psychológ len klient alebo jeho zákonný zástupca. Ak by to malo byť na škodu klienta, psychológ dodrží princíp mlčanlivosti aj napriek súhlasu na jeho porušenie. “.

- **Transparentnosť** v komunikácii – psychológ nebuduje tajné spojenectvo s rodičom, v ktorom pred dieťaťom niečo skrýva; otvorene s dieťaťom preberá, čo a ako rodičovi povie, pomáha sa mu vyrovnáť so situáciami, ktoré môžu po informovaní rodiča nastať.
- Rodičom len **zhrnie** informácie, namiesto detailného popisu – psychológ hovorí o cieľoch, napredovaní intervencie rodičovi všeobecne, vynecháva pre dieťa citlivé a pre potreby rodiča a psychologickej pomoci nepodstatné detaily.
- **Stretnutia** rodiča a psychológa je dobré **oddeliť** od stretnutia so staršími deťmi/adolescentmi – bezprostredne nasledujúce stretnutia s rodičmi môžu vzbudzovať predstavy, že psychológ preberá s rodičom to, čo by si adolescent chcel nechať pre seba.

V súvislosti s **informovaným súhlasom u detských, maloletých klientov** je nutné doplniť, že problematiku získavania informovaného súhlasu na Slovensku upravuje viacero zákonov a vyhlášok, samostatne pre rezorty pod ktoré činnosť psychológa patrí.

V zdravotníctve je to Zákon o zdravotnej starostlivosti - 576/2004 Z.z. Konkrétne sa tu uvádza, že: „...pracovník je povinný informovať o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytnutej starostlivosti zákonného zástupcu...ak osobou, ktorej sa ma starostlivosť poskytnúť je maloleté

dieťa.“ (<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/576/>, citované 9.9.2023).

V školskej praxi je to Zákon č 138/2019 Z.z., ktorý upravuje podobu informovaného súhlasu u psychologov, ktorí patria pod rezort školstva. V praxi sa v školách často stáva, že školy dávajú zákonným zástupcom podpísať tzv. všeobecný informovaný súhlas s aktivitami (aj psychologickými), ktoré budú realizované v priebehu školského roka. Obyčajne rodičia takýto súhlas podpisujú hneď na začiatku roka. To môže byť však problém, nakoľko informovaný súhlas má byť viazaný na konkrétnu situáciu (Bezáková et al., 2022). Školy argumentujú, že hlavne v prípade krízových situácií v škole, nemajú čas čakať na informovaný súhlas rodiča. Práve preto Vyhláška MŠVVaŠ SR č 24/2022 Z. z. uvádza výnimky, kedy informovaný súhlas nie je potrebný: *„...informovaný súhlas sa nevyžaduje, ak sa odborná činnosť vykonáva v rozsahu prevencie, individuálnej alebo skupinovej intervencie, alebo krízovej intervencie v škole alebo v školskom zariadení.“* V pokračujúcej psychologickej intervencii už samostatný informovaný súhlas zákonného zástupcu potrebný je (Bezáková et al., 2022).

3.7 Viac ako dve osoby, ktorým naraz poskytujeme psychologickú pomoc - špecifiká vzťahu, informovaného súhlasu a práce

Keď pracujeme s viacerými klientami naraz „v jednej miestnosti“, napríklad s celou rodinou, prináša to nové výzvy a úskalia. Minimálne to otvára otázku komu dať podpísať informovaný súhlas.

Pre psychologické sprevádzanie párov alebo celých rodín, Etický kódex APA (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.9.2023): :

- v bode 10.02 sa uvádza: "Keď sa psychológovia dohodnú na poskytovaní služieb viacerým osobám, ktoré majú vzťah (napr. manželia, významné osoby alebo rodičia a deti), prijímú primerané opatrenia, aby si na začiatku vyjasnili (1) ktoré z týchto osôb sú klientmi a (2) aký vzťah bude mať psychológ s každou osobou,
- podobne sa v kapitole 11 uvádza, že „...psychológ starostlivo zväží postupy dokumentácie pri vedení párovej, rodinnej alebo skupinovej terapie, aby rešpektoval súkromie a dôvernosť všetkých strán." ;
- v aplikačnej časti usmernenia 11 sa vysvetľuje, že „... proces informovaného súhlasu môže zahŕňať poskytnutie informácií o spôsobe vedenia záznamu (napríklad spoločne alebo oddelene) a o tom, kto môže povoliť jeho zverejnenie.;
- „...ak je identifikovaným klientom pár alebo rodina, môže byť vhodný jeden záznam.“

3.8 Zhrnutie

Vzťah medzi psychológom a klientom je jedným z nešpecifických účinných faktorov liečebného pôsobenia. Preto by mal reprezentovať nie osobné, ale pracovné pevné spojenectvo bez diskriminácie. V Etickom kódexe psychológa SKP sa v článku 4 Psychológ a klient, v bode 1 uvádza: „*Psychológ si vo vzťahu ku klientovi plní svoje profesionálne povinnosti.*“ (SKP, 2016, s. 5). V psychologickéj praxi sa za neetické považuje budovanie

sexuálneho alebo romantického vzťahu s klientom. Za eticky otázne sa vníma udržiavanie dvojitých vzťahov medzi klientom a psychológom. Profesionalita vzťahu počas psychologickkej intervencie sa podporuje aj informovaným súhlasom.

3.9 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly 📖

1. Vysvetli pojem viacnásobný vzťah.
2. Ako môže ublížiť intímny vzťah s psychológom samotnému klientovi?
3. Aké dôsledky môže mať psychológova diskriminácia na klienta?
4. V akých situáciách školskej praxe nie je potrebný informovaný súhlas zákonného zástupcu dieťaťa?

4. Súkromie a ochrana informácií

Psychológ pri výkone svojej profesie získava od klienta veľké množstvo jeho osobných a dôverných informácií. Preto je základom psychologickej profesionality, aby dodržiaval zásady mlčanlivosti a tým zabezpečil ochranu takýchto informácií. Vďaka tomu môže byť klient pri rozhovore s psychológom bez obáv úprimný.

Etický kódex Americkej psychologickej asociácie (2017) venuje problematike súkromia, mlčanlivosti a ochrane informácií samostatné usmernenie, konkrétne kapitolu číslo 4, čiastočne v kapitole 6. Dopodrobna tu rozoberá problematiku nutných opatrení zo strany psychológa, ktoré zabezpečia primeranú ochranu dôverných informácií od klienta. Usmerňuje aj špecifiká možnosti zverejnenia takýchto informácií, či tému elektronického záznamu obsahu psychologického sedenia. Zaoberá sa aj otázkou využitia informácií o klientovi na didaktické a edukačné účely.

Pre porovnanie, Etický kódex psychológa Slovenskej komory psychológov (2016) nemá samostatne vyčlenenú časť pokrývajúcu tému zachovania nezávislosti, nestrannosti a mlčanlivosti.

Najskôr predstavíme dopodrobna etické zásady zachovania mlčanlivosti a dôvernosti na základe Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie (2017). Následne bližšie rozoberieme etické pravidlá týkajúce sa možnosti prelomenia mlčanlivosti a súkromia klienta aj z perspektívy legislatívy a Etického kódexu APA. Samostatne sa budeme venovať téme ochrany súkromia v online prostredí.

 **SPOZNAJ ČO VIEŠ O ETIKE SÚKROMIA A OCHRANE
INFORMÁCIÍ KLIENTA**

Považuješ za etické...	Vyznač svoju odpoveď	
1. Mlčať o skutočnosti, že klient ťa informoval, že chce spáchať samovraždu.	ÁNO	NIE
2. Informovať zamestnávateľa klienta o tom, že jeho zamestnanec trpí psychickou poruchou.	ÁNO	NIE
3. Ako súčasť psychohygieny, opisovať zaujímavé prípady klientov pri obede s kolegami.	ÁNO	NIE
4. Informovať triedneho učiteľa, že jeho žiak je občasný užívateľ drog.	ÁNO	NIE
5. Konzultovať stav klienta s kolegom psychiatrom.	ÁNO	NIE

Vyhodnotenie:

Neposkytujeme hotové výsledky. Otázky slúžia na zamyslenie. Odpovede nájdeš v nasledujúcom texte kapitoly.

4.1 Súkromie a ochrana informácií podľa Etického kódexu Americkej psychologickkej asociácie

Tak ako bolo spomenuté vyššie, etické pravidlá upravujúce problematiku ochrany súkromia a získaných informácií od klienta, sú v Etickom kódexe Americkej psychologickkej asociácie upravené v štvrtej a čiastočne v šiestej kapitole kódexu. Štvrtá kapitola je následne rozdelená do siedmych podkapitol (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované

16.9.2023). Predstavíme z toho päť tých najzákladnejších a najdôležitejších zo 4.kapitoly:

4.01 Zachovanie dôverných informácií

Psychológovia majú povinnosť **prijat'** primerané **opatrenia na ochranu dôverných informácií** získaných od klienta alebo uložených na akomkoľvek médiu.

4.02 Diskusia o hraniciach dôvernosti informácií

a) Psychológovia **diskutujú s klientmi limity mlčanlivosti** a zachovania dôvernosti informácií, najlepšie hneď na začiatku profesionálneho vzťahu.

b) Psychológovia zverejňujú dôverné informácie získané od klienta len pre vedecké alebo profesionálne účely, a len osobám, ktoré sa takýmito záležitosťami jednoznačne zaoberajú.

4.03 Elektronický záznam a nahrávanie

Elektronický záznam hlasov alebo obrazov je možný len **so samostatným súhlasom** takýchto osôb alebo ich zákonných zástupcov.

4.05 Zverejnenie dôverných informácií klienta

(a) Psychológovia môžu **zverejniť** dôverné informácie **so súhlasom** klienta.

(b) Psychológovia **zverejňujú** dôverné informácie **bez súhlasu** klienta iba z dôvodu: (1) poskytovania potrebných odborných služieb; (2) získania vhodných odborných

konzultácií, pričom zverejňujú informácie len v rozsahu nevyhnutnom na dosiahnutie účelu konzultácie; (3) ochrany klienta, psychológa alebo iných pred poškodením; alebo (4) získania platby za služby od klienta, pričom v takom prípade je zverejnenie obmedzené na minimum, ktoré je potrebné na dosiahnutie tohto účelu.

4.07 Použitie dôverných informácií na didaktické alebo iné účely

Psychológovia vo svojich písomnostiach, prednáškach alebo verejných médiách **nezverejňujú** dôverné, osobne **identifikovateľné informácie** o ich klientoch, študentoch, účastníkov výskumu, ktoré získali počas výkonu svojej práce, pokiaľ (1) nepodniknú primerané kroky na zamaskovanie osôb, (2) osoba s tým písomne nesúhlasila, alebo (3) neexistuje na to zákonné oprávnenie.

Pre porovnanie, Etický kódex psychológa SKP sa problematikou mlčanlivosti vôbec priamo nezaobrá (SKP, 2016). Zaoberá sa touto témou len nepriamo a to vo viacerých článkoch. V článku 3 Psychológ a výkon jeho povolania, konkrétne v bode 7 sa uvádza: „*Psychológ je povinný pri výkone povolania **primerane chrániť zdravotnú alebo inú ním vedenú dokumentáciu pred neoprávnenou zmenou, zničením alebo zneužitím, predovšetkým zaistiť bezpečné uloženie psychologických testov, psychodiagnostických pomôcok a záznamov z psychologických vyšetrení v zmysle platných právnych predpisov.***“ (SKP, 2016, s. 4). V článku 5 Vzťahy medzi psychológmi, konkrétne v bode 2: „*Psychológovia, ktorí súčasne alebo následne vyšetrujú, liečia alebo poskytujú služby tomu istému klientovi, vzájomne spolupracujú ak je to potrebné.*“ Po porovnanie v bode 4 v článku

4 sa uvádza: „*Psychológ vykonáva činnosť za prítomnosti inej osoby iba v prípade, že ide o osobu, ktorá je v príslušnom zmluvnom vzťahu s príslušným zariadením. Môže ísť aj o osobu, ktorá sa na danom pracovisku aj vzdeláva.*“ (SKP, 2016, s. 6).

Etický kódex APA je k téme mlčanlivosti obsiahlejší.

4.2 Opatrenia na ochranu dôverných informácií uvedených v záznamoch o klientovi

Psychologická prax vyžaduje vedenie záznamov o jednotlivých psychologických službách. Samotný obsah a rozsah záznamu sa líši s ohľadom na účel a kontext psychologickéj služby. Záznamy dokumentujú plán a postup liečby, zoznam poskytnutých služieb, progres klienta. Rovnako prostredníctvom záznamov psychológ monitoruje svoju prácu, sú podkladom pre platbu za psychologickú službu, ale aj ochranou psychológa v prípade súdneho konania.

S ohľadom na etické pravidlo mlčanlivosti, sa od psychológa vyžaduje aby poznal základné etické pravidlá vedenia a uchovávanía záznamov. Etický kódex APA sa problematike ochrany dokumentácie o klientovi nevenuje v 4. kapitole kódexu, ale táto téma je podrobne rozpracovaná v 6. kapitole: Uchovávanie evidencie a poplatky. Konkrétne sa tu uvádza (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.9.2023):

6.01 Dokumentácia a vedenie evidencie

Psychológovia vytvárajú a uchovávajú záznamy o klientovi alebo účastníkoch výskumu, aby (1) uľahčili poskytovanie služieb s odstupom času, (2) umožnili replikáciu výskumného

dizajnu a analýz, (3) splnili inštitucionálne požiadavky, (4) zabezpečili presnosť platieb (5) zabezpečili súlad so zákonom.

6.02 Ochrana, šírenie a likvidácia dôverných záznamov o klientovi

a) Psychológovia **zachovávajú mlčanlivosť** pri vytváraní, ukladaní, sprístupňovaní, prenose a likvidácii záznamov o klientovi.

b) V prípade, že ukončujú prax, psychológovia vopred **vypracujú plán** na uľahčenie prenosu a **na ochranu záznamov** a dokumentácie o klientoch.

Psychológ uchováva papierové záznamy bezpečne na bezpečnom mieste. Chráni ich aj pred poškodením alebo zničením (napr. vodou, hmyzom). APA (2007) tiež odporúča skladovanie papierových záznamov v uzamknutých skladovacích priestoroch alebo skrinkách (<https://www.apa.org/practice/guidelines/record-keeping>, citované 5.10.2023). V prípade zvlášť citlivých dokumentov je možné, aby boli záznamy klienta rozdelené. Najcitlivejšie informácie sa uchovávali oddelene od iných klientových záznamov.

Špecifickú ochranu si vyžadujú **elektronické záznamy klienta**. Preto je nutné samostatne dbať na bezpečnosť a dôvernosť elektronických záznamov o klientovi. Psychológom APA (2007) odporúča, aby na ochranu informácií mali pri prístupe do počítača nastavené heslo. Rovnako, aby informácie o klientovi šifrovali napríklad prostredníctvom identifikačného čísla alebo kódu (<https://www.apa.org/practice/guidelines/record-keeping>, citované 5.10.2023).

4.3 Opatrenia na ochranu súkromia klienta v online prostredí

Samostatnou otázkou je ochrana dôverných informácií v online prostredí. Viacerí psychológovia (aj vplyvom pandémie COVID-19) rozšírili možnosti poskytovania svojich služieb aj do online prostredia. To prinieslo nové bezpečnostné a etické výzvy (Reamer, 2018). V online psychologickvej intervencii sa zvyšuje riziko porušenia súkromia klienta v dôsledku digitálneho prenosu informácií (Stoll et al., 2020). Výzvou ostáva dostatočná ochrana dôvernosti klienta využívaním komerčných komunikačných online nástrojov. Americká psychologická asociácia doposiaľ nevydala oficiálne etické usmernenie používania online psychologických služieb. Na druhej strane Lindsay Childress-Beatty, dočasná etická riaditeľka APA uvádza, že každý psychológ je zodpovedný za svoje etické záväzky v akomkoľvek prostredí (<https://www.apa.org/monitor/2023/03/online-therapy-services>, citované 4.3.2024).

Isté usmernenia ponúkajú Pokyny pre telepsychologickú prax, ktoré publikovala APA v roku 2013:

- ✓ Psychológom sa odporúča, aby starostlivo zhodnotili vzdialené prostredie, v ktorom sa budú služby poskytovať, aby odhadli, aký vplyv môže mať na súkromie klienta.
- ✓ Je dôležité zvážiť preferencie klienta odoberať takéto služby.
- ✓ Psychológ má klientovi oznámiť akékoľvek riziká telepsychologických služieb, ktoré majú byť ponúkané, a zdokumentovať takúto oznámenie.
- ✓ Psychológ by mal zvážiť možnosť osobného kontaktu s klientom aspoň na začiatku psychologickvej intervencie.

- ✓ Psychológ má klienta oboznámiť s technickými špecifikáciami, ktoré sú potrebné pre riadne využívanie telepsychologických služieb.
- ✓ Psychológ má zväžiť, či poskytovanie vzdialených psychologických služieb nemôže byť rušené inými členmi domácnosti na strane klienta.
- ✓ Psychológ má poučiť klienta o jeho zodpovednosti za to, že nebude počas telepsychologickej intervencii rušený.

4.4 Prelomenie ochrany súkromia a mlčanlivosti

Napriek tomu, že je základnou zásadou etických pravidiel pre psychológov zachovanie mlčanlivosti a dôverných informácií, psychologická prax nemá charakter „spovedného tajomstva“. Preto existujú výnimky, ktoré povoľujú a dokonca prikazujú psychológovi prelomiť mlčanlivosť.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

Vražda študentky Tarasoff (Ewing, 2005)

Indický študent Poddar sa na hodinách tanca zaľúbil do spolužiačky Tatiany Tarasoff. Obaja boli študentmi na Kalifornskej univerzite v Berkeley, USA. Tatiana však jeho záujem o spoločný vzťah po niekoľkých stretnutiach odmietla. Poddar jej odmietnutie neakceptoval a začal ju prenasledovať. Okrem toho vyhľadal psychologickú pomoc v Univerzitnom poradenskom centre.

V rámci psychologických poradenských sedení Poddar svojmu psychológovi dr. Moorovi povedal, že uvažuje nad tým, že by zabil Tatianu. Psychológ reagoval tým, že ak bude Poddar naďalej uvažovať nad usmrtením Tatiany, pošle ho na hospitalizáciu do nemocnice. Poddar však už na nasledujúce sedenie k psychológovi neprišiel.

Doktor Moore sa rozhodol prípad Poddar prekonzultovať s nadriadeným. Následne napísal list na políciu, kde ich informoval, že študent Poddar sa počas psychologických sedení vyhrážal tým, že zabije študentku Tatianu.

Na základe listu od doktora Moora, išla polícia vypočuť študenta Poddara. Poddar poprel akékoľvek vyhrážky o usmrtení Tatiany a uistil ich, že sa bude držať ďalej od Tatiany. Polícia odišla. Napriek tomu Poddar v októbri roku 1969 dohodol Tatianu na smrť.

V roku 1976, niekoľko rokov po smrti Tatiany, Najvyšší súd v Kalifornii rozhodol, že psychológovia majú povinnosť prelomiť mlčanlivosť v prípade, že im klient prezradí, že uvažuje nad ublížením druhým ľudom. Tým majú chrániť potencionálne obeť.

Úlohy na riešenie:

1. Identifikuj problémové správanie jednotlivých aktérov príbehu.
2. Identifikuj správne správanie jednotlivých aktérov príbehu.
3. V skupine diskutuj, ako by si postupoval, keby si bol psychológ a tvoji klient by ti oznámil, že chce zabiť svoju priateľku.

Etický kódex APA hovorí, že psychológ by mal hneď na začiatku práce s klientom predstaviť limity mlčanlivosti. Okrem toho môže zverejniť dôverné informácie o klientovi len s jeho súhlasom. Ak taký súhlas psychológ nemá, môže zverejniť len tie informácie, ktoré sú nevyhnutné na poskytnutie potrebných odborných služieb; získanie odborných konzultácií;

či zabezpečenie platby za služby. Okrem toho je možné prelomiť dôvernosť informácií pre účely ochrany klienta, psychológa alebo iných pred poškodením (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.9.2023).

Pre porovnanie, v Etickom kódexe psychológa SKP je problematika prelomenia mlčanlivosti rozpracovaná samostatne vo viacerých častiach. Konkrétne v článku 4, v bode 11 sa uvádza: „*V prípade, že **psychológ poskytuje psychologické služby organizácii alebo právnickej osobe pre účel personálnej práce alebo rozvoja ľudských zdrojov** (napr. posudzovanie psychickej pracovnej spôsobilosti, výberové konanie alebo akákoľvek forma pracovného hodnotenia zamestnancov a pod.) psychológ môže príslušné informácie v nevyhnutnom rozsahu poskytnúť objednávateľovi služby, avšak iba na základe preukázateľne prejaveneho informovaného súhlasu dotknutej osoby (klient - uchádzač, zamestnanec a pod.) v zmysle platných právnych predpisov.*“ (SKP, 2016, s. 5). Taktiež v článku 5, v bode 3: „*Psychológ je povinný požiadať ďalšieho psychológa o konzílium vtedy, keď si to vyžadujú okolnosti a klient s tým súhlasí. Má ale povinnosť o tom informovať klienta.*“ (SKP, 2016, s. 6).

Napriek uvedeným usmerneniam Etický kódex APA ani Etický kódex SKP veľmi nekonkretizujú príklady prelomenia mlčanlivosti. Etický kódex SKP však spresňuje aj možný postup krokov pri nevyhnutnosti porušiť mlčanlivosť a to v článku 4 v bode 4: „*Každý psychológ je povinný **oznámiť príslušným orgánom podozrenie z hrubého alebo krutého zaobchádzania a týrania klienta, a to najmä maloletej osoby a osoby zbavenej spôsobilosti na právne úkony.***“ (SKP, 2016, s. 5). Avšak stále je častou otázkou psychológov v online právnych poradniach, či môže psychológ prelomiť mlčanlivosť, ak sa dozvie, že jeho klientovi je fyzicky ubližované.

Tému súkromia a ochrany informácií, konkrétne pri zdravotnej starostlivosti, upravuje na Slovensku **Zákon č. 578/3005 Z. z.** Uvádza, že zdravotnícky pracovník, teda aj psychológ, má povinnosť mlčať o osobných údajoch pacienta. Kováč (2009) dopĺňa, že mlčanlivosť, je podľa tohto zákona, nutné dodržiavať o celej liečbe pacienta, a aj o skutočnosti, že pacient sa vôbec lieči u zdravotníka. Ďalej objasňuje, že len samotný ošetrovaný pacient, môže zbaviť zdravotníka povinnosti mlčať. Môže tak urobiť akoukoľvek formou – ústne, písomne. Kováč (2005) však odporúča písomnú formu s podpisom samotného pacienta, aj z dôvodu ochrany zdravotníka.

Napriek tomu Zákon č. 578/3005 Z. z. uvádza aj početné výnimky, ktoré umožňujú prelomenie mlčanlivosti. Konkrétne v týchto prípadoch sa od psychológa očakáva, že ich oznámi policajným orgánom:

- pokus o samovraždu, dokonaná samovražda,
- podozrenie na zanedbávanie, týranie alebo zneužívanie maloletej osoby alebo inej osoby, ktorá nie je spôsobilá na právne úkony,
- podozrenie, že osoba, s ohľadom na svoj zdravotný stav, ohrozuje seba alebo svoje okolie.

Pre porovnanie Americká psychologická asociácia spresňuje, že psychológ môže porušiť mlčanlivosť v týchto situáciách:

- klient sa vyhráza, že si ublíži,
- klient sa vyhráza, že ublíži inej konkrétnej osobe/osobám,
- z dôvodu vypracovania znaleckého posudku, ktorý si vyžiadal súd,
- neplnoletý klient, u ktorého má psychológ podozrenie zo sexuálneho, fyzického alebo psychického týrania,
- klient starší ako 65 rokov, u ktorého má psychológ podozrenie so sexuálneho, fyzického alebo psychického týrania.

([https://www.apa.org/pubs/books/supplemental/Essential-Ethics Psychologists/exceptions.pdf](https://www.apa.org/pubs/books/supplemental/Essential-Ethics-Psychologists/exceptions.pdf), citované dňa 29.9.2023)

4.5 Zhrnutie

Psychológ získava od klienta veľké množstvo jeho osobných a dôverných informácií. Preto je základom psychologickéj profesionality, aby dodržiaval zásady mlčanlivosti a zabezpečil ochranu informácií a dokumentácie klienta. Psychológ však nemá 100% mlčanlivosť ako kňaz. V psychologickéj praxi sa môžeme pomerne často stretnúť so situáciami, ktoré si pre potreby ochrany klienta, jeho blízkych alebo celej spoločnosti, vyžadujú poručenie ochrany súkromia klienta a mlčanlivosti (napr. ak klient ohrozuje seba alebo okolie). Napriek vyššie spomenutým dôvodom by mal mať psychológ na zreteli využiť možnosť písomného súhlasu klienta so zverejnením informácií, a tiež zverejňovať príslušné informácie len v nevyhnutnom rozsahu

([https://www.apa.org/pubs/books/supplemental/Essential-Ethics Psychologists/exceptions.pdf](https://www.apa.org/pubs/books/supplemental/Essential-Ethics-Psychologists/exceptions.pdf), citované dňa 29.9.2023).

4.6 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly 📌

1. Vysvetli zásady ochrany súkromia v psychologickéj praxi.
2. V akých situáciách môžeme prelomiť mlčanlivosť?
3. Ako máme uschovávať a chrániť psychologické záznamy o klientovi?

5. Psychologický výskum a publikovanie

Výskum v psychológii sa snaží hlbšie odkryť podstatu ľudského správania a myslenia. V minulosti boli za týmto účelom realizované viaceré štúdie a experimenty, ktoré síce priniesli dôležité psychologické poznatky, avšak otvorili aj viaceré etické otázky. Za cieľom poznania vedci často porušovali práva účastníkov na dôstojnosť alebo pravdivé informácie.

Jednou z takýchto štúdií bol Milgramov experiment (1961). Po hrôzach druhej svetovej vojny psychologický vedci hľadali odpoveď na otázku, ako dokázali byť bežní občania takí krutí k Židom. Milgram navodil experimentálnu situáciu, kde účastníci zastávali jednu z dvoch základných rolí: učiteľ = podriadený alebo experimentátor = autorita. Učiteľ sa snažil naučiť študenta (herec z výskumného tímu) tvorbu slovných asociácií. Keď sa študent pomýlil, učiteľ mu dal elektrický šok. V skutočnosti k žiadnemu elektrickému šoku nedochádzalo. Študent však predstieral, že trpí stále viac a viac. Hrýzol si do pier, stonal, potil sa. Niektorí učitelia začali váhať, či majú trestať študenta. Vtedy ich začal experimentátor nabádať a povzbudzovať k trestaniu. Viacerí účastníci chceli z experimentu odstúpiť, to im však nebolo umožnené. Viacerí mali psychické problémy niekoľko týždňov po účasti na výskume. Milgramov experiment poskytol skvelé výsledky o tom, ako sa ľudia správajú, keď čelia ľuďom s autoritou. Štúdia však porušila hlavné etické princípy účastníkov: klamanie, právo na odstúpenie z výskumu a výskum spôsobil utrpenie účastníkom. Preto je veľmi dôležité mať na zreteli etické práva výskumu a aj publikovania.

Etický kódex Americkej psychologickej asociácie (2017) venuje problematike výskumu a publikovaniu samostatné usmernenie, konkrétne kapitolu číslo 8. Dopodrobna tu rozoberá problematiku prípravy výskumu cez schválenie organizáciou, tvorbu informovaného súhlasu, ochranu

účastníkov výskumu aj tému zamlčania účelu výskumu. Rovnako nezabúda ani na oblasť etického publikovania. Konkrétne pokrýva problematiku autorstva, spoluautorstva, plagiátorstva, dvojitého publikovania alebo aj tému manipulácie výsledkov. Naopak Etický kódex psychológa Slovenskej komory psychológov (2016) nemá samostatne vyčlenenú časť pokrývajúcu tému realizácie psychologického výskumu a publikovania. Okrajovo v dvoch bodoch spomína tému výskumu v súvislosti s ochranou súkromia a dôstojnosti účastníkov výskumu.

Najskôr predstavíme dopodrobna zásady výskumu a publikovania na základe Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie (2017). Následne bližšie rozoberieme špecifiká informovaného súhlasu vo výskume, otázku maskovania/klamania o skutočnom celi výskumu, či špecifické etické usmernenia vedeckého publikovania.

SPOZNAJ ČO VIEŠ O ETIKE PSYCHOLOGICKÉHO VÝSKUMU A PUBLIKOVANIA

Považuješ za etické....	Vyznač svoju odpoveď	
1. Mlčať o skutočnosti, že účastníci výskumu sa môžu cítiť nepríjemne pri vyplňaní dotazníkov.	ÁNO	NIE
2. V prípade, že výskumník nemá dostatok účastníkov výskumu, rozhodne sa doplniť dáta vymyslenými výsledkami.	ÁNO	NIE
3. Pre zabezpečenie väčšej šance publikovania, výskumník do článku uvedie len tie výsledky, ktoré potvrdili jeho hypotézy.	ÁNO	NIE

4. Výskumník potrebuje zvýšiť množstvo svojich publikácií, preto sa rozhodne výsledky, ktoré publikoval v zahraničnom časopise, ponúknuť na publikovanie v domácom odbornom periodiku. ÁNO NIE
5. Z dôvodu cieľov experimentálnej štúdie, sa výskumník rozhodne klamať účastníkov o zameraní výskumu. ÁNO NIE

Vyhodnotenie:

Neposkytujeme hotové výsledky. Otázky slúžia na zamyslenie. Odpovede nájdeš v nasledujúcom texte kapitoly.

5.1 Etické pravidlá psychologického výskumu a publikovania podľa Etického kódexu Americkej psychologickéj asociácie

Etické pravidlá upravujúce problematiku psychologického výskumu a publikovania sú v Etickom kódexe Americkej psychologickéj asociácie upresnené v ôsmej kapitole. Tá je následne rozdelená až do pätnástich podkapitol (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 26.7.2024), tie teraz predstavíme.

8.01 Inštitucionálne schválenie výskumu

Ak sa vyžaduje inštitucionálne schválenie výskumu, psychológovia poskytujú presné informácie o plánovanom výskume v návrhu na výskum a **získavajú súhlas inštitúcie ešte pred uskutočnením výskumu**. Výskum vykonávajú v súlade so schváleným výskumným návrhom.

8.02 Informovaný súhlas s výskumom

Pri získavaní informovaného súhlasu, **informovaný súhlas obsahuje tieto informácie:**

- (1) účel výskumu, predpokladané trvanie a priebeh výskumu;
- (2) právo účastníka kedykoľvek odmietnuť účasť vo výskume a odstúpiť aj z prebiehajúceho výskumu;
- (3) predvídateľné dôsledky odmietnutia alebo odstúpenia;
- (4) predstavenie potencionálnych faktorov, ktoré môžu ovplyvniť ochotu účastníkov zúčastniť sa (ako sú potenciálne riziká, nepohodlie alebo nepriaznivé účinky);
- (5) perspektívne prínosy výskumu;
- (6) obmedzenia dôvernosti;
- (7) na koho sa obrátiť s otázkami o výskume a právach účastníkov výskumu.

8.03 Informovaný súhlas s nahrávaním účastníkov vo výskume

Psychológovia **získavajú informovaný súhlas od účastníkov výskumu pred nahrávaním ich hlasov alebo obrazov na účely zberu údajov**, okrem prípadov, keď (1) výskum pozostáva výlučne z naturalistického pozorovania na verejných miestach a nepredpokladá sa, že nahrávka bude použitá spôsobom, ktorý by mohol spôsobiť identifikáciu alebo poškodenie osôb.

8.04 Študent a iní podriadení účastníci výskumu

- (a) Keď psychológovia vykonávajú výskum so študentmi alebo podriadenými ako účastníkmi, **prijímajú opatrenia na ochranu potenciálnych účastníkov pred nepriaznivými**

dôsledkami odmietnutia alebo odstúpenia od účasti.

(b) Ak je účasť na výskume požiadavkou kurzu alebo príležitosťou na získanie dodatočných kreditov, potenciálny účastník má možnosť vybrať si z rovnocenných alternatívnych aktivít.

8.05 Upustenie od vyžadovania informovaného súhlasu s výskumom

Psychológovia môžu upustiť od informovaného súhlasu len v prípade, ak sa odôvodnene **nepredpokladá, že výskum spôsobí utrpenie** alebo ujmu, a to zahŕňa tieto prípady:

a) štúdium bežných vzdelávacích postupov, učebných osnov alebo metód vedenia triedy vykonávaných vo vzdelávacom prostredí;

b) len anonymné dotazníky, naturalistické pozorovania alebo archívny výskum, pri ktorom by zverejnenie odpovedí nevystavilo účastníkov riziku trestnoprávnej alebo občianskoprávnej zodpovednosti alebo nepoškodilo ich finančné postavenie,

c) štúdium faktorov súvisiacich s efektívnosťou práce alebo organizácie vykonávané v organizačnom prostredí, pri ktorom neexistuje riziko ohrozenia účastníkov a je chránená ich dôvernosť .

8.06 Ponúkание odmeny za účasť vo výskume

Psychológovia vynakladajú primerané úsilie, aby sa **vyhli ponúkaniu nadmerných alebo nevhodných finančných** alebo iných **odmien** za účasť na výskume, ak je

pravdepodobné, že takéto stimuly vynúti účasť.

8.07 Klamanie vo výskume

- (a) Psychológovia **neuskutočňujú štúdiu zahŕňajúcu klamanie, pokiaľ nerozhodli, že použitie klamlivých techník je odôvodnené** významnou perspektívnou vedeckou, vzdelávacou alebo aplikačnou hodnotou štúdie a že účinné neklamnú alternatívne postupy nie sú možné.
- (b) Psychológovia vysvetlia účastníkom akékoľvek klamstvo, ktoré je neoddeliteľnou súčasťou plánu a priebehu experimentu, čo najskôr, najlepšie na konci ich účasti, najneskôr však na konci zberu údajov, a umožnia účastníkom stiahnuť svoje údaje.

8.08 Informovanie o výsledkoch výskumu

Psychológovia **poskytujú účastníkom okamžitú možnosť získať primerané informácie o povahe, výsledkoch a záveroch výskumu a prijímajú primerané opatrenia na nápravu akýchkoľvek nesprávnych predstáv, ktoré môžu mať účastníci o výskume.**

8.09 Humánna starostlivosť o zvieratá a ich používanie vo výskume

- (a) Psychológovia získavajú, ošetrojú, používajú a likvidujú zvieratá v súlade s platnými federálnymi, štátnymi a miestnymi zákonmi a predpismi.
- (b) Psychológovia vyškolení vo výskumných metódach a so skúsenosťami v starostlivosti o laboratórne zvieratá dohliadajú na všetky postupy zahŕňajúce zvieratá a sú

zodpovední za zabezpečenie primeraného zohľadnenia ich pohodlia, zdravia a humánneho zaobchádzania.

(c) Psychológovia zabezpečia, aby všetky osoby pod ich dohľadom, ktoré používajú zvieratá, absolvovali inštruktáž o výskumných metódach a o starostlivosti, údržbe a zaobchádzaní s používanými druhmi zvierat

(d) Psychológovia vynakladajú primerané úsilie na minimalizáciu nepohodlia, infekcií, chorôb a bolesti zvierat.

(e) Psychológovia používajú postup, pri ktorom sú zvieratá vystavené bolesti, stresu alebo nedostatku, len ak nie je k dispozícii alternatívny postup a cieľ.

(f) Ak je vhodné, aby sa život zvierat'a ukončil, psychológovia postupujú rýchlo, so snahou minimalizovať bolesť a v súlade s prijatými postupmi.

8.10. Publikovanie výsledkov výskumu

(a) **Psychológovia si nevymýšľajú údaje.**

(b) Ak psychológovia zistia významné chyby vo svojich publikovaných údajoch, podniknú primerané kroky na opravu týchto chýb, retrakcii, erratume alebo iným vhodným spôsobom publikovania.

8.11 Plagiátorstvo

Psychológovia **neprezentujú časti cudzích prác alebo údajov ako svoje** vlastné, a to ani v prípade, že inú prácu alebo zdroj údajov príležitostne citujú.

8.12 Autorstvo publikácie

Psychológovia **preberajú autorstvo len za prácu, ktorú skutočne vykonali** alebo ku ktorej podstatne prispeli.

(a) Hlavné autorstvo a iné publikačné kredity presne odrážajú vedecký alebo odborný prínos zúčastnených osôb bez ohľadu na ich postavenie. Samotné zastávanie inštitucionálnej pozície, napríklad vedúceho katedry, neoprávňuje na uznanie autorstva.

(b) Okrem výnimočných okolností sa študent uvádza ako hlavný autor v každom článku s viacerými autormi, ktorý je v podstatnej miere založený na jeho doktorandskej práci.

8.13 Duplicitné publikovanie údajov

Psychológovia **nepublikujú údaje, dáta, ktoré boli predtým publikované**. To nevyklučuje opätovné publikovanie údajov, ak sú doplnené.

8.14 Zdieľanie výskumných údajov na overovanie výskumných zistení

Po zverejnení výsledkov výskumu psychológovia **nezatajújú údaje, na ktorých sú založené ich závery** iným kompetentným odborníkom, ktorí sa snažia overiť podstatné tvrdenia prostredníctvom opätovnej analýzy a ktorí majú v úmysle použiť takéto údaje len na tento účel.

8.15 Recenzenti výskumu, výskumných projektov a grantov

Psychológovia, ktorí posudzujú materiály predložené na publikovanie, alebo podané výskumné granty, rešpektujú dôvernosť a vlastnícke práva autorov.

Pre porovnanie, Etický kódex psychológa Slovenskej komory psychológov (2016) nemá samostatne vyčlenenú časť pokrývajúcu tému realizácie psychologického výskumu a publikovania. V článku 1 Úvodné ustanovenia v bode 5 sa len okrajovo spomína výskum v zmysle zachovania dôstojnosti účastníka výskumu: „*Psychológ vykonáva svoje povolanie v prospech jednotlivca a spoločnosti, vždy zachováva najvyšší možný etický štandard a koná tak, aby záujmy a dobro pacienta/klienta ako i účastníka výskumu (ďalej len klienta) boli najvyššou prioritou.*“, následne v článku 4. Psychológ a klient v bode 10 pokrýva tému súkromia a ochrany informácií aj vo výskume: *Psychológ dbá o to, aby sprostredkované informácie získané v priebehu vykonávania psychologickej činnosti alebo výskumu mali takú formu a obsah, ktoré neumožňujú identifikáciu osôb alebo organizácií.*“ (SKP, 2016, s. 3 a 5).

5.2 Informovaný súhlas vo výskume

Realizácia výskumu závisí od ochoty účastníkov zúčastniť sa výskumu. Výskumník, ešte pred realizáciou výskumu, uzatvára s budúcimi účastníkmi „spoločenskú“ zmluvu, ktorú nazývame informovaný súhlas. Tému informovaného súhlasu sme spomínali už v kapitole 3. Vzťah psychológ a klient. Konkrétne v podkapitole 3.5 a 3.6 sme sa venovali informovanému súhlasu uzatváranému pre potreby psychologickej intervencie.

Informovaný súhlas vo výskume má trochu odlišný obsah, často aj formu. Výskumník má etickú zodpovednosť formou informovaného súhlasu objasniť účastníkovi: čo výskum zahŕňa, informovať ho o možných rizikách a rešpektovať práva a dôstojnosť každého jednotlivca. Etický kódex APA

v bodoch 8.02 a 8.03 jasne spresňuje povinné náležitosti informovaného súhlasu pre výskum (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 26.7.2024):

- ✓ účel/cieľ výskumu;
- ✓ predpokladané trvanie a priebeh výskumu;
- ✓ právo účastníka kedykoľvek odmietnuť účasť vo výskume a odstúpiť aj z prebiehajúceho výskumu;
- ✓ predvídateľné dôsledky odmietnutia alebo odstúpenia;
- ✓ predstavenie potencionálnych rizikových faktorov, ktoré môžu ovplyvniť ochotu účastníkov zúčastniť sa (ako sú potenciálne riziká, nepohodlie alebo nepriaznivé účinky);
- ✓ perspektívne prínosy výskumu;
- ✓ obmedzenia dôvernosti;
- ✓ na koho sa obrátiť s otázkami o výskume a právach účastníkov výskumu;
- ✓ povinnosť samostatného informovaného súhlasu pri nahrávaní hlasov alebo obrazov účastníkov.

Výskumník musí odpovedať na všetky otázky jednotlivcov , ktoré sa týkajú výskumu. Týmto spôsobom môžu účastníci urobiť **informované rozhodnutie** o svojej účasti. Účastníci by mali byť informovaní aj o tom, že svoj súhlas môžu kedykoľvek slobodne odvolať bez sankcií alebo ujmy. Súhlas musí byť udelený slobodne, bez neprimeraných podnetov alebo nátlaku. Informovaný súhlas pre výskumné účely môže byť menej formálny, len v podobe ústnej dohody. Avšak eticky najsprávnejšie je uzavretie formálnej písomnej zmluvy, ktorá je podpísaná účastníkom aj výskumníkom. Pre inšpiráciu ti ponúkame vzor všeobecného formálneho informovaného súhlasu vo výskume (Gale, 2019, s. 1166).

VZOR

Informovaný súhlas vo výskume

[DÁTUM]

Ja, [MENO ÚČASTNÍKA], vyhlasujem, že mám viac ako 18 rokov, a že dobrovoľne súhlasím s účasťou na výskumnom projekte, ktorý vykonáva [MENO HLAVNÉHO VEDÚCEHO, TITUL, INŠTITÚCIA].

Výskum sa uskutočňuje s cieľom [STRUČNÝ OPIS CIEĽOV VÝSKUMU]. Konkrétna úloha, ktorú budem vykonávať, si vyžaduje [PODROBNOSTI O VÝSKUMNEJ ÚLOHE, VČETNE INFORMÁCIÍ O DĹŽKE ÚČASTI. JE POTREBNÉ OPÍSAŤ AJ PRÍPADNÉ NEPRÍJEMNÉ POCITY PRE ÚČASTNÍKA].

Potvrdzujem, že [MENO VÝSKUMNÍKA] mi vysvetlil úlohu; informoval ma, že môžem kedykoľvek odstúpiť od účasti bez ujmy alebo sankcie; ponúkol mi odpovede na všetky otázky, ktoré by som mohol mať v súvislosti s výskumným postupom; ubezpečil ma, že všetky informácie, ktoré poskytnem, budú použité len na výskumné účely a budú dôverné.

Podpis výskumníka

Podpis účastníka výskumu

Informovaný súhlas nie je možné získať od osôb, ktoré sú duševne postihnuté, neplnoleté alebo od osôb, ktoré majú obmedzenú schopnosť pochopiť povahu výskumu a možné riziká. V týchto prípadoch je potrebné získať súhlas od rodičov alebo zákonných zástupcov účastníkov. Aj oni musia byť plne informovaní o povahe výskumu a ich súhlas musí byť udelený slobodne bez akéhokoľvek neprimeraného podnecovania alebo nátlaku (Gale, 20219).

Súčasťou informovaného súhlasu vo výskume je aj **informácia o potencionálnom riziku** pre účastníkov. Výskumník ho odhaduje odpoveďou na otázku: Čo rizikové môže účasť na výskume priniesť pre participantov? V tejto súvislosti je dobré si uvedomiť, že riziku v prípade psychickej nepohody účastníkov nie je možné sa úplne vyhnúť. Napríklad už samotná účasť na teste pamäti ako súčasť experimentu exekutívnych funkcií môže byť pre niektorých ľudí zdrojom úzkosti. Napriek tomu by sa výskumníci mali snažiť riziko minimalizovať a tiež o ňom dopredu účastníkov informovať. Jedným z riešení je, na záver výskumu zaradiť **debriefing**, vo voľnom preklade úľavu. Tento krok pomôže účastníkom výskumu odstrániť nepohodu a škodlivé dopady, riziká ako dôsledky účasti vo výskume. Debriefing tiež vytvára priestor pre prípadné zodpovedanie dodatočných otázok účastníkov výskumu. Naopak, výskumníkom prináša informácie o tom, čo bolo účastníkmi výskumu zle pochopené, prípadne ako celý výskum vnímali (McMahon, Winch, 2018),

5.3 Klamstvo ako súčasť informovaného súhlasu vo výskume

ETICKÁ DILEMA

VÝSKUM PODVÁDZANIA ŠTUDENTOV

Doktorand skúma podvádzanie vysokoškolákov tak, že sa počas skúšky ukryje za dvojité zrkadlo v laboratóriu. Zo svojho stanoviska vidí pomocou ďalekohľadu pohyby väčšiny študentov. Tí však o jeho prítomnosti a zámere nevedia. Doktorand úspešne zaznamenáva pohyby hlavy, výmenu papiera, podávanie poznámok a iné podozrivé správanie pri skúške.

Úlohy na riešenie:

1. Vnímaš postup doktoranda za neetický? Odôvodni svoj názor.
2. Ako by informovanie študentov o prebiehajúcom výskume doktoranda mohlo ovplyvniť výsledky výskumu?

Etický kódex APA **umožňuje**, za istých okolností, **upustiť od informovaného súhlasu alebo maskovania účelu/cieľu výskumu**. V štandardne 8.05 sa uvádza, že upustenie od povinnosti získania informovaného súhlasu je možné v prípade, ak sa nepredpokladá, že výskum spôsobí utrpenie, avšak konkrétne v týchto prípadoch: a) štúdium bežných vzdelávacích postupov, učebných osnov alebo metód vedenia triedy; b) anonymné dotazníky, naturalistické pozorovania alebo archívny výskum, pri ktorom by zverejnenie odpovedí nevystavilo účastníkov riziku trestnoprávnej alebo občianskoprávnej zodpovednosti alebo nepoškodilo ich finančné postavenie, c) štúdium faktorov súvisiacich s efektívnosťou práce alebo organizácie vykonávané v organizačnom prostredí (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.9.2023).

Pre porovnanie v štandarde APA 8.07 sa uvádza, že maskovanie cieľa výskumu formou klamstva je možné, ak sa očakáva významná vedecká alebo aplikačná hodnota takto realizovanej štúdie. Avšak výskumníci musia vysvetliť skutočný cieľ výskumu čo najskôr, najlepšie hneď ako je to možné, najneskôr však na konci zberu údajov. Rovnako musia účastníkom umožniť stiahnuť ich údaje (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.9.2023). V tejto súvislosti si však treba uvedomiť, že klamstvo vo výskume má svoje výhody a nevýhody. Výhodou je, že výskumníkom umožní skúmať prirodzené správanie sa jednotlivcov, procesy, ktoré by bez maskovania skutočného účelu nebolo možné skúmať. Naopak nevýhodou klamania vo výskume je, že to narušuje dôvernosť vzťahu medzi účastníkom

a výskumníkom. Celkovo naštrbuje dôveru jednotlivcov v psychologický výskum. Preto by sa klamstvo alebo zatajovanie účelu výskumu malo používať naozaj výnimočne (Gale, 2019).

5.4 Etické výzvy publikovania

Keď už psychológ prevedie výskum, obyčajne nasleduje fáza vedeckého publikovania. Ako už bolo spomenuté v podkapitole 5.1, Etický kódex APA venuje téme etického publikovania štandardy 8.10 – 8.15. Celkom podrobne tu ošetruje najčastejšie neetické jednanie vo fáze publikovania: ako je určenie autorstva, tému plagiátorstva, či problematiku dvojitého publikovania. Napriek tomu je etika publikovania pomerne dynamicky sa rozvíjajúca sa téma. V zmysle hesla „*publikuj alebo zhyň*“ sú vedci pod neustálím tlakom publikovať viac a viac. Tak sa úmerne zvyšuje aj možnosť etického podvádzania. Kvalitné odborné časopisy sa preto nespoliehajú len na všeobecné etické povedomie výskumníkov a budúcich autorov, ale priamo sa odkazujú na štandardy COPE (The Committee on Publication Ethics = Výbor pre etiku publikovania).

Výbor pre etiku publikovania (COPE) bol založený v roku 1997 s cieľom aktívne riešiť porušovanie etických pravidiel publikovania a výskumu (COPE, <https://publicationethics.org/files/u7141/1999pdf13.pdf>, citované 4.8.2024). Okrem záväzných pravidiel, ponúka aj diskusné fórum a tiež aktívne usmernenia pre nové etické výzvy v oblasti publikovania. Napríklad etika používania umelej inteligencie pri písaní článku alebo téma recyklovania častí textu článku. Vytvára tak aktívnu platformu pre editorov časopisov, ale aj samotných výskumníkov.

S ohľadom na rozsah etických štandardov COPE, ti v nasledujúcom texte ponúkame štandardy týkajúce sa prípravy a tvorby výskumu, tiež plagiátorstva (citované podľa COPE, <https://publicationethics.org/files/u7141/1999pdf13.pdf>., citované 4.8.2024 s. 1 a 2):

Dobrý výskum by mal byť dobre zdôvodnený, dobre naplánovaný, vhodne navrhnutý a eticky schválený. Údaje by sa mali vhodne analyzovať. Falšovanie údajov predstavuje nesprávne konanie.

- ✓ Výskum by sa mal riadiť protokolom výskumu
- ✓ Výskumné protokoly by sa mali snažiť odpovedať na konkrétne otázky, sledovať konkrétny výskumný cieľ a nielen zhromažďovať údaje.
- ✓ Protokoly musia byť starostlivo odsúhlasené všetkými autormi a spolupracovníkmi, prípadne aj účastníkmi výskumu.
- ✓ Štatistické otázky by sa mali zvážiť už na začiatku navrhovania štúdie, vrátane výpočtov sily, aby sa zabezpečilo, že účastníkov nebude ani príliš málo, ani príliš veľa.
- ✓ Formálne a zdokumentované etické schválenie od príslušnej etickej komisie výskumu sa vyžaduje pre všetky štúdie zahŕňajúce ľudí, lekárske záznamy a anonymizované ľudské tkanivá.
- ✓ Vždy by sa mal vyžadovať informovaný súhlas.
- ✓ Pri všetkých výskumných projektoch by mal byť zabezpečený formálny dohľad, za ktorý je zvyčajne zodpovedný hlavný riešiteľ: musí zahŕňať kontrolu kvality a časté preskúmanie a dlhodobé uchovávanie (môže to byť až

15 rokov) všetkých záznamov a primárnych výstupov.

- ✓ Súčasťou publikácie majú byť informácie o všetkých analýzach. Tiež informácie o výsledkoch, ktoré nepotvrdzujú hypotézy alebo predpoklady.
- ✓ Plagiátorstvom sa rozumie používanie cudzích publikovaných a nepublikovaných myšlienok, vrátane žiadostí o výskumné granty, až po predloženie kompletnej práce pod "novým" autorstvom, niekedy v inom jazyku.
- ✓ Všetky zdroje by mali byť zverejnené, a ak sa má použiť veľké množstvo cudzích písomných alebo obrazových materiálov, je potrebné požiadať o povolenie pôvodného autora.

Ak ťa téma výskumu publikovania podľa COPE štandardov zaujíma, viac sa dočítaš na:

<https://publicationethics.org/files/u7141/1999pdf13.pdf>,

<https://publicationethics.org/guidance/Guidelines>.

5.5 Zhrnutie

Výskum a publikovanie sú dôležitou súčasťou psychologickej praxe. Umožňujú zachovanie vysokej odbornosti psychológov. V prípade, že by narastal počet neetických výskumov, znížilo by to ochotu a dôveru bežných ľudí participovať na psychologickom výskume. Preto, keď sa rozhodneš realizovať výskum, aj pre účel bakalárskej alebo diplomovej práce, určite by si nemal zabúdať na etické hľadisko už pri plánovaní výskumu. Tu je zoznam zhrňujúcich otázok, ktoré by si mal mať na zreteli (Gale, 2019):

Poznám etické normy psychologického výskumu?	Výskumník pozná a dodržiava etické pravidlá uvedené v etickom kódexe APA a SKP.
Schválila Etická komisia môj výskum?	Výskumník žiada Etickú komisiu organizácie kde pracuje, alebo kde plánuje realizovať výskum o posúdenie výskumného projektu ešte pred začatím výskumu. (štandard APA 8.01)
Zvážil som pomer rizika a prínosu výskumu?	Každý výskum so sebou nesie určitú mieru rizika. V prípade psychologického výskumu je minimálnym rizikom hlavne psychická nepohoda účastníkov výskumu. Minimálne riziko znamená, že škoda alebo nepohodlie vo výskumnom projekte nie je väčšie ako také, ktoré sa môže vyskytnúť v každodennom živote. (štandard APA 8.04).
Mám pripravený informovaný súhlas?	V informovanom súhlase účastník súhlasí s účasťou vo výskume a schvaľuje použitie dát na výskumné účely. (štandard APA 8.02, 8.03,

	8.07, 8.08)
Rátam s „debriefingom“ po ukončení štúdie?	Po ukončení štúdie je etickou povinnosťou výskumníka odstrániť nepohodu účastníkov. Tiež vysvetliť dezinformácie, ktoré mohli vzniknúť počas výskumu.
Uznanie spoluautorstva	Priznal som spoluautorstvo osobám, ktoré podstatne prispeli k realizácii výskumu? (štandard APA 8.12)
Plagiátorstvo	Sú podstatné myšlienky výskumu moje vlastné, alebo len odkopírované? (štandard APA 8.10, 8.11)

Zodpovedanie týchto otázok ti zaručí etickú realizáciu výskumu.

5.6 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly 📌

1. Aké náležitosti by mal obsahovať informovaný súhlas vo výskume?
2. Ako eticky narábame s klamstvom o účele výskumu?
3. Čo je to plagiátorstvo?
4. Aké sú hlavné zásady výskumu podľa The Committee on Publication Ethics = Výbor pre etiku publikovania COPE

6. Psychodiagnostika

Použitie klinických a špecifických testových metód s cieľom zodpovedať otázky lekára, či ťažkosti pacienta môžu mať psychologický korelát; taktiež poznať osobnosť pacienta, odhadnúť jeho schopnosti, stanoviť alebo spresniť diagnózu, indikovať terapiu, prípadne posúdiť jej efekt súhrnne nazývame termínom psychodiagnostika. Psychologické testy sú definované ako akékoľvek psychometricky overené nástroje merania, ktoré hodnotia psychologické konštrukty. Súčasťou psychodiagnostického vyšetrenia je zisťovanie odpovedí skúmanej osoby v určitej oblasti, tie sa následne kvantifikujú, hodnotia, interpretujú a syntetizujú pomocou štandardizovaného postupu na účely hodnotiaceho záveru alebo odporúčania (Aera et al., 2014). Okrem toho sa do protokolov psychologického hodnotenia môžu zahrnúť aj iné nástroje - často klinické ako je rozhovor a pozorovanie.

Psychodiagnostika s použitím psychologických testových a klinických metód je pracovnou náplňou výhradne psychológa. Vykonáva sa v miestnosti psychológa alebo s hospitalizovaným pacientom v rámci práce na lôžku. Psychodiagnostika je jedna z najdôležitejších činností psychológa. V súčasnosti dominuje pozitívna podoba psychodiagnostiky, ktorej cieľom je odhad mentálnych a osobnostných rezerv jedinca. Psychodiagnostika ponúka psychológom, ale aj iným odborníkom, pomerne objektivizovaný vhl'ad „do duše“ klienta. Prostredníctvom psychodiagnostických testov a metód zisťujeme o klientovi často pre neho nepoznané informácie alebo veci, ktoré by rád zamlčal. Preto je nevyhnutné, aby bola psychodiagnostika používaná eticky a správne.

Etický kódex Americkej psychologickej asociácie (2017) venuje problematike psychologického testovania a psychodiagnostiky samostatnú

kapitolu, konkrétne kapitolu číslo 9. Dopodrobna tu rozoberá etické otázky správneho použitia testových, ale aj klinických metód na psychodiagnostického hodnotenie klienta. Okrem toho sa nezabúda venovať aj otázke a limitom použitia zastaraných psychodiagnostických testov a noriem. Ponúka aj užitočné definície informovaného súhlasu pri testovaní a presné vymedzenie toho, čo je to testovací materiál (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.7.2024):

- ✓ **Informovaný súhlas psychodiagnostického vyšetrenia zahŕňa** vysvetlenie povahy a účelu posúdenia, poplatkov, zapojenia tretích strán a obmedzení dôvernosti a dostatočnú príležitosť pre klienta klásť otázky a dostávať odpovede.
- ✓ **Testovací materiál** sa vzťahuje na príručky, nástroje, protokoly a testové otázky alebo podnety a nezahŕňa testové údaje.

Pre porovnanie, Etický kódex psychológa SKP upravuje etické pravidlá psychodiagnostickej činnosti veľmi stručne, a to v rámci iných odporúčaní v článku 3 Psychológ a výkon jeho povolania, konkrétne v bode 8: „*Psychológ nesmie sám alebo po dohovore s inými vedome vykonávať neúčelné diagnostické, liečebné ani iné výkony a psychologickú činnosť.*“; následne v bode 9: „*Pri svojej činnosti a odporúčaní postupov klientovi sa psychológ nesmie riadiť komerčnými hľadiskami, ale výlučne odbornými, profesionálnym úsudkom, svojím svedomím a potrebou klienta.*“ (SKP, 2016, s. 4).

Najskôr predstavíme dopodrobna etické zásady psychodiagnostiky na základe Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie (2017). Následne samostatne rozoberieme tému bezpečného narábania s testovým materiálom a tiež tému zverejňovania psychodiagnostických materiálov.

SPOZNAJ ČO VIEŠ O ETIKE PRI PSYCHODIAGNOSTIKE

Považuješ za etické....	Vyznač svoju odpoveď	
1. Pri vyšetrení klienta použiješ na testovanie krátkodobej pamäte pre svoju vlastnú istotu viacero testov.	ÁNO	NIE
2. Vieš, že test má normy pre populáciu pubescentnou vytvorené v roku 1986. Napriek tomu sa rozhodneš tento test použiť, lebo nie je k dispozícii jeho vynovená verzia s aktuálnejšími normami.	ÁNO	NIE
3. Známy sa pripravuje na prijímací pohovor do policajného zboru. Vie, že súčasťou pohovoru bude aj psychologické testovanie. Preto ťa požiada či mu niektoré psychologické testy neukážeš.	ÁNO	NIE
4. Pre zvýšenie atraktívnosti a návštevnosti tvojej webovej stránky, zverejníš na nej jednoduché psychodiagnostické testy na pozornosť aj s manuálom na ich vyhodnotenie.	ÁNO	NIE
5. Spolupracuješ vo výskumnom tíme, ktorý vyvíja nový psychodiagnostický nástroj na testovanie intelektu nepočujúcich. Do tvojej ambulancie prichádza nepočujúci klient a uvažuje, že použiješ na jeho testovanie tento ešte stále výskumne nepreverený test.	ÁNO	NIE

6. Súd ťa ako uznávaného znalca požiada ÁNO NIE o vyhotovenie znaleckého posudku odsúdeného. Pre zachovanie objektívnosti vyšetrenia ho neinformuješ o výsledkoch psychodiagnostického vyšetrenia.

Vyhodnotenie:

Neponúkame hotové výsledky. Otázky slúžia na zamyslenie. Odpovede nájdeš v nasledujúcom texte kapitoly.

6.1 Etické pravidlá psychodiagnostického vyšetrenia podľa Etického kódexu Americkej psychologickej asociácie

Etické pravidlá upravujúce problematiku psychologického testovania a psychodiagnostiky sú v Etickom kódexe Americkej psychologickej asociácie upresnené v deviatej kapitole kódexu. Tá je následne rozdelená do desiatich podkapitol (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, citované 16.7.2024), tie teraz predstavíme.

9.01 Základné zásady psychodiagnostického vyšetrenia

- (a) Psychológovia zakladajú názory obsiahnuté vo svojich odporúčaníach, správach a diagnostických alebo hodnotiacich výpovediach vrátane súdnoznaleckých posudkov **na informáciách, technikách a nástrojoch, ktoré sú dostatočné na to, aby ich závery boli podložené.**
- (b) Psychológovia poskytujú stanoviská o **psychologických charakteristikách jednotlivcov až potom, ako vykonali vyšetrenie jednotlivcov**, ktoré je primerané na

podporu ich tvrdení alebo záverov. Ak napriek primeranému úsiliu nie je takéto vyšetrenie priekazné, psychológovia zdokumentujú vynaložené úsilie a výsledok tohto úsilia, objasnia pravdepodobný vplyv svojich obmedzených informácií na spoľahlivosť a platnosť svojich stanovísk a primerane obmedzia povahu a rozsah svojich záverov alebo odporúčaní.

9.02 Používanie psychodiagnostických metód

(a) Psychológovia podávajú, prispôsobujú, vyhodnocujú, interpretujú **alebo používajú techniky psychodiagnostického hodnotenia**, rozhovory, testy alebo nástroje spôsobom a na účely, ktoré sú **primerané vzhľadom na výskum alebo dôkazy o užitočnosti**.

(b) Psychológovia **používajú hodnotiace nástroje**, ktorých platnosť, spoľahlivosť a **normy boli vytvorené na rovnakej populácii ako je testovaná osoba**. Ak takéto platnosť alebo spoľahlivosť nie je k dispozícii, psychológovia opíšu silné stránky a obmedzenia výsledkov testov a ich interpretáciu.

(c) Psychológovia používajú metódy hodnotenia, ktoré sú **primerané jazykovým preferenciám a kompetenciám jednotlivca**, pokiaľ používanie alternatívneho jazyka nie je relevantné pre účel psychodiagnostického vyšetrenia.

9.03 Informovaný súhlas pri psychodiagnostikom vyšetrení

(a) Psychológovia **získavajú informovaný súhlas pri každom psychodiagnostickom vyšetrení, okrem prípadov, keď:**

1) je testovanie nariadené zákonom alebo súdnym nariadením;

2) informovaný súhlas sa predpokladá, pretože testovanie sa vykonáva ako bežná vzdelávacia, inštitucionálna alebo organizačná činnosť (napr. keď účastníci dobrovoľne súhlasia s hodnotením pri uchádzaní sa o zamestnanie);

Informovaný súhlas zahŕňa vysvetlenie povahy a účelu posúdenia, poplatkov, zapojenia tretích strán a obmedzení dôvernosti a dostatočnú príležitosť pre klienta klásť otázky a dostávať odpovede.

(b) Psychológovia **informujú osoby s pochybnou schopnosťou vyjadriť súhlas** alebo osoby, ktorým je testovanie nariadené zákonom alebo súdom, **o povahe a účele psychodiagnostiky**, pričom používajú jazyk, ktorý je pre hodnotenú osobu primerane zrozumiteľný.

(c) Psychológovia, **ktorí využívajú služby tlmočníka, získajú od klienta informovaný súhlas s využitím tohto tlmočníka**, zabezpečia zachovanie dôvernosti výsledkov testov a bezpečnosti testov a do svojich odporúčaní, **správ** a diagnostických alebo hodnotiacich vyjadrení vrátane súdnoznaleckých posudkov **zahrnú diskusiu o všetkých obmedzeniach takto získaných údajov.**

9.04 Zverejnenie údajov z psychodiagnostického vyšetrenia

(a) **Pojem údaje z testov sa vzťahuje** na hrubé a škálové skóre, odpovede klienta/pacienta na testové otázky alebo podnety a poznámky a záznamy psychológa týkajúce sa výrokov a správania sa klienta počas vyšetrenia.

Na základe súhlasu klienta psychológovia poskytujú údaje z testov klientovi alebo iným osobám uvedeným v súhlase.

(b) Psychológovia sa môžu zdržať zverejnenia údajov z testov, aby ochránili klienta alebo iné osoby pred závažnou ujmom alebo zneužitím či skreslením údajov alebo testu.

9.05 Konštrukcia psychodiagnostických testov

Psychológovia, ktorí tvoria a konštruujú testy a iné hodnotiace techniky, používajú **vhodné psychometrické postupy** a aktuálne vedecké alebo odborné poznatky na vypracovanie testov, štandardizáciu a validáciu.

9.06 Interpretácia výsledkov psychodiagnostického vyšetrenia

Pri interpretácii výsledkov **berú psychológovia do úvahy účel hodnotenia, ako aj rôzne testové faktory**, schopnosti pri vykonávaní testu a iné charakteristiky **hodnotenej osoby**, ako sú situačné, osobné, jazykové a kultúrne rozdiely, ktoré môžu ovplyvniť úsudok psychológov alebo znížiť presnosť ich interpretácií. Uvádzajú všetky významné obmedzenia svojich interpretácií.

9.07 Psychodiagnostické vyšetrenie realizované nekvalifikovanými osobami

Psychológovia **nepodporujú používanie** techník psychologického posudzovania **nekvalifikovanými osobami okrem prípadov, keď sa takéto používanie vykonáva na účely odbornej prípravy pod primeranou supervíziou.**

9.08 Zastarané testy a neaktuálne výsledky testov

Psychológovia **nezakladajú svoje rozhodnutia** na výsledkoch testov, ktoré sú pre súčasný účel **neaktuálne.**

9.09 Vysvetľovanie výsledkov testov

Psychológovia prijímajú primerané opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa jednotlivcovi alebo určenému zástupcovi poskytlo vysvetlenie výsledkov, pokiaľ povaha vzťahu nevyklučuje poskytnutie vysvetlenia výsledkov (ako napríklad pri niektorých organizačných poradách, previerkach pred nástupom do zamestnania alebo bezpečnostných previerkach a forenzných hodnoteniach).

9.10 Zachovanie bezpečnosti testov

Psychológovia **vynakladajú primerané úsilie na zachovanie integrity a bezpečnosti testových materiálov** a iných techník hodnotenia v súlade so zákonom.

6.2 Bezpečné a kompetentné narábanie s psychodiagnostickým materiálom

Psychologické testovanie, posudzovanie a hodnotenie je základnou súčasťou psychologickéj praxe, plánovania liečby a následného rozhodovania sa psychológa o hodnotených osobách. Psychológovia sa pri vykonávaní psychologického testovania, posudzovania a hodnotenia riadia profesionálnymi štandardmi praxe, aby jednali v súlade s očakávaniami v oblasti kompetencií, bezpečnosti a aby nepoškodili klientov. Práve pre posilnenie bezpečnosti psychodiagnostického vyšetrenia Americká psychologická asociácia APA formulovala v roku 2020 dokument Usmernenia pre psychologické posudzovanie a hodnotenie. Medzi jednotlivé usmernenia zaradila (APA, 2020):

- 1) **KOMPETENCIA** Psychológovia, ktorí vykonávajú psychologické testovanie, posudzovanie a hodnotenie, sa snažia rozvíjať a **udržiavať si vlastnú psychodiagnostickú spôsobilosť**. Zahŕňa to kompetenciu pri výbere, používaní, interpretácii, integrácii zistení a oznamovaní výsledkov. Kompetencia sa môže znížiť nielen v dôsledku nedostatočnej počiatočnej odbornej prípravy, ale aj v dôsledku neschopnosti psychológa poznať revízie, nové nástroje a metódy a všeobecný pokrok v psychodiagnostike. **Kompetencia sa určuje na základe technického zvládnutia konkrétneho testu, ako aj na základe vhodne identifikovanej potreby testu** v rámci celkového účelu psychodiagnostického vyšetrenia. Psychológovia, ktorí vykonávajú psychologické testovanie, posudzovanie a hodnotenie, sa snažia získať primeranú odbornú prípravu a skúsenosti pod supervíziou v príslušných aspektoch testovania, posudzovania a psychologického hodnotenia.

Na Slovensku je možné rozvíjať odbornú kompetenciu používania psychodiagnostických metód už prostredníctvom prípravy na

povolanie psychológa. Študenti majú možnosť počas cvičení z psychodiagnostiky pracovať s konkrétnymi testami a metódami hodnotenia. Skúšajú si ich na sebe, ale aj spolužiakoch. Po skončení štúdia je možné, aby psychológ absolvoval viaceré školenia v používaní špecifických psychodiagnostických metód, najmä projektívnych testov a viacdimenziálnych inteligenčných testoch.

2) PSYCHOMETRICKÉ A MERACIE ZNALOSTI

Psychológovia, ktorí poskytujú psychologické testovanie, posudzovanie a hodnotenie, **preukazujú znalosti a snažia sa vhodne uplatňovať psychometrické princípy a vedomosti o meraní**, ako aj vplyv vonkajších zdrojov variability, ako sú kontext, prostredie, účel a populácia. Psychológ sa **zaujíma o validitu a reliabilitu testu**, zisťuje či je test dostatočne psychometricky správny a štandardizovaný pre hodnotenú populáciu. Psychológovia sa snažia **pochopiť a vedieť, kedy použiť a ako interpretovať rôzne metódy na prezentáciu informácií z testov** (napr. percentily, steny, steniny, hrubé skóre). Psychológovia dbajú na výber najlepšieho testu alebo nástroja na testovanie, hodnotenia pre danú populáciu, prostredie a kontext. Ak sú normy testu zastarané, nemal by sa test používať, pretože je znížená jeho reliabilita.

Psychometrické vlastnosti testov je možné nájsť veľmi presne opísané v príručkách k testovým a psychodiagnostickým metódam. V praxi sa často stáva, že psychológovia tieto informácie pri čítaní v testoch preskakujú. Okrem toho sú výzvou v psychodiagnostike výsledky testov, ktoré môžu mať rôznu

podobu skór (percentá, hrubé skóre, steny..). Od toho sa odvíja následná interpretácia výsledkov. Psychológ musí ovládať prácu a prevod týchto skór, aby vedel primerane interpretovať výsledky. Istou pomôckou sú počítačové formy testov a metód, ktoré často ponúkajú prevod výsledkov do rôznych podôb skóre.

3) POZNANIE ZÁKONIOSTÍ TESTOVANIA ŠPECIFICKÝCH SKUPÍN OBYVATEĽSTVA

Psychológovia, ktorí vykonávajú psychologické testovanie, posudzovanie a hodnotenie, sa snažia **zohľadniť jedinečné problémy**, ktoré môžu vzniknúť, keď sa testovacie nástroje a **určené pre všeobecné skupiny obyvateľstva, používajú v prípade špecifických skupín obyvateľstva** (napr. deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, deti s postihnutím). Psychológovia, ktorí vykonávajú psychologické testovanie, posudzovanie a hodnotenie, sa snažia rozpoznať povahu a vzťah medzi individuálnymi a skupinovými rozdielmi u špecifických skupín obyvateľstva.

Na Slovenskú chýbajú adekvátne psychodiagnostické metódy pre špecifické skupiny detí so zmyslovým postihnutím (nevidiaci, nepočujúci) a pre prácu s rómskou populáciou. V praxi preto psychológovia používajú často len nimi preložené psychodiagnostické testy zo zahraničia, aspoň na orientačné vyšetrenie. Tento postup však nie je správny a môže viesť k skresleným záverom. Preto je úlohou psychológa reportovať príslušným vydavateľom testov potrebu samostatných nástrojov alebo noriem pre testovanie špecifických populácií.

Dôležitým aspektom psychodiagnostického vyšetrenia je aj jedinečný vzťah medzi psychológom a hodnoteným, testovaným klientom. Môže tu vnímať **určitú nerovnosť, ktorá môže byť zo strany testovaného vnímaná ako ohrozenie**. Psychológ je zodpovedný za priebeh testovania, preto má istú prevahu v psychodiagnostickej situácii či už z perspektívy kontroly situácie, alebo množstva informácií. Práve na určité vyrovnanie tejto nerovnosti je potrebné poskytnúť klientovi primerané informácie o testovaní. Tým sa zabezpečí informovaný súhlas klienta (pozri tiež podkapitolu 3.5).

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

Výlety do Ilavy (Heretik, 2015, s. 38-40)

Pri prvom súdno-znaleckom psychologickom vyšetrení nechcel najskôr Mikuláš Č. spolupracovať. Hovoril, že má zlú náladu. Nakoniec sa však dal presvedčiť a celé vyšetrenie absolvoval. Na otázky odpovedal rýchlo, obsahovo primerane, jeho reč bola stručná a výstižná. Po celý čas sa veľmi snažil ovládať, hnev sa objavil len pri výpovediach k trestným činom, najmä k svedkom.

Keď si Mikuláš Č. môj znalecký posudok prečítal, rozhodol sa viac so znalcami, ktorých zavolali policajní vyšetrovatelia, nespôlpracovať. Zakaždým, keď vyšetrovatelia vykopali na Horehroní novú kosť, rozšírilo sa obvinenie o novú vraždu. A vždy boli nariadené nové posudky v oblasti psychológie a psychiatrie. Návštevy väznice prebiehali podľa rovnakého scenára. V Bratislave sme traja znalci nasadli do auta a viezli sa dve hodiny autom do Ilavy. Tam sme prešli komplikovanými prehliadkami, kým sme sa dostali do vyšetrovacej miestnosti. Po chvíli priviezli Mikuláša Č., ten nám podal ruku a povedal: „*Chlapi, neberte si*

to osobne, ale nepodrobím sa...nedám sa vyšetrovať. Toto je zmanipulovaný proces a preto nebudem spolupracovať.. Vážim si Vás ako odborníkov, ale vyšetriť sa nedám.“ Pred odchodom z väznice sme všetci traja znalci požiadali, aby sme mohli použiť toaletu a vydali sme sa naspäť do Bratislavy. Takýchto výjazdov sme absolvovali asi päť. Volali sme to „ísť sa vymočiť do Ilavy“.

Úlohy na riešenie:

1. Identifikuj etickú dilemu prípadovej štúdie.
2. Identifikuj správne správanie jednotlivých aktérov príbehu.
3. V skupine diskutuj, ako by si postupoval, keby si bol psychológ v tejto situácii.

Informácie o testovaní a výsledkoch testovanie je možné poskytnúť podľa potreby ústne alebo písomne (Borovská, Rudá, Voska, 2016). Ústne podanie informácií je napríklad možné pri uzavretí kontraktu, opisu účelu a priebehu psychodiagnostického vyšetrenia. Naopak písomné podanie informácií klientovi sa vyžaduje pri formulácii písomných záverov psychológa alebo v prípade nutnosti vyhotovenia posudku (Borovská, Rudá, Voska, 2016). Výnimku z povinného informovania klienta o testovacích materiáloch a výsledkoch tvoria špecifické situácie testovania v podobe forenzného súdno-znaleckého hodnotenia, pri bezpečnostnej previerke alebo testovaní ako súčasť výberu/ nástupu do zamestnania (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, štandard 9.09 citované 16.7.2024).

K otázke bezpečnosti psychodiagnostického vyšetrenia patrí aj úloha psychológa primerane uložiť psychodiagnostické pomôcky alebo chrániť inú ním vedenú dokumentáciu pred neoprávnenou zmenou, zničením alebo zneužitím (SKP, 2016, s. 4). Problematike uchovávanía testových

materiálov a dokumentácie sme sa venovali v kapitole 4. Súkromie a ochrana informácií. Praktickú otázku ako ukladať aj testový materiál spresňujeme v podkapitole 4.2. Pre pripomenutie, psychológ uchováva papierové záznamy a psychodiagnostické materiály bezpečne na bezpečnom mieste. Chráni ich aj pred poškodením alebo zničením (napr. vodou, hmyzom). APA (2007) tiež odporúča skladovanie papierových záznamov a psychodiagnostických metód v uzamknutých skladovacích priestoroch alebo skrinkách (<https://www.apa.org/practice/guidelines/record-keeping>, citované 5.10.2023).

6.3 Zverejňovanie častí psychodiagnostických materiálov

Bežní ľudia vnímajú psychodiagnostiku veľmi tajomne. Preto ich aj jednotlivé metódy psychologického testovania a hodnotenia zaujímajú. Motiváciou môže byť aj očakávanie, že ak budú nejaký test poznať dopredu, vedia sa naň lepši pripraviť.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

Testovanie IQ

Doktor P. bol požiadaný o testovanie IQ u sedemročného dievčaťa. Vo vstupnom rozhovore sa dozvedel, že motiváciou k testovaniu je prijatie dievčaťa na školu pre nadané deti. Podmienkou k prijatiu na túto školu je, aby dievča dosiahlo minimálne IQ 130 v teste WISC-III. Dievča po vyšetrení dosiahlo v testovaní IQ 139.

Rodičia doktorovi P, však zamlčali, že boli už u iného psychológa, kde pri testovaní dievča dosiahlo IQ 126. Rodičia si myslia, že pri

predchádzajúcom testovaní psychológ urobil chyby, a preto došlo k podhodnoteniu výsledku dievčaťa. Matka dievčaťa okrem nespokojnosti požiadala predchádzajúceho psychológa aj o kópiu formulára kompletného záznamu testu s odôvodnením, že to skontroluje jej kamarátka - školská psychologička. Dievča si tento formulár dobre preštudovalo.

Úlohy na riešenie:

1. Identifikuj etickú dilemu prípadovej štúdie.
2. Identifikuj riziká zatajených informácií zo strany rodičov a testovaného dievčaťa.
3. V skupine diskutuj, ako by si postupoval, keby si bol psychológ v tejto situácii.

V odborných kruhoch je často diskutovaná téma zverejňovania ukážok testov samotným klientom alebo na internete. Etický kódex APA sa zverejňovaniu testových materiálov venuje najmä z perspektívy zverejňovania údajov z psychodiagnostického vyšetrenia. Konkrétne v bode 9.04 spresňuje, že zverejňovanie sa týka hrubého a škálového skóre, odpovedí klienta na testové otázky, alebo poznámok a záznamov psychológa týkajúcich sa výrokov a správania sa klienta počas vyšetrenia. Tieto časti môže poskytnúť klientovi. V tejto súvislosti však APA dodáva, že **psychológovia sa môžu zdržať zverejnenia údajov z testov, aby ochránili klienta alebo iné osoby pred závažnou ujmom alebo zneužitím či skreslením údajov alebo testu** (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>, štandard 9.09 citované 16.7.2024).

V tejto súvislosti Borovnská, Rudá, Voska (2016) objasňujú, že zverejnením časti testov alebo odpovedí sa porušuje ochrana autorských práv

a práv vydavateľa metód. Okrem toho, psychológovia prichádzajú o svoje know-how. Tým, že testovaný klient psychodiagnostický materiál dopredu pozná, znižuje sa kvalita testovania a aj konečných výsledkov. Test prostre nezistí to, čo ako psychológovia potrebujeme, ale to, ako sa klient chce ukázať v lepšom svetle.

6.4 Zhrnutie

Psychodiagnostika je nástroj psychologickéj praxe, ktorý je výsostne používaný len psychológmi. Psychológ získava pomocou testov a iného hodnotiaceho materiálu dôverné a osobné informácie o klientovi. Často zisťuje o klientovi skutočnosti, ktoré ani samotnému vyšetrovanému nie sú známe. Preto je psychodiagnostika prirodzene zdrojom počerných etických dilem a možných etických rizík. Aby sa zabránilo zraneniu klienta, alebo zneužitiu takto získaných informácií je dôležité, aby bol psychológ dostatočne kompetentný na prácu s diagnostickými metódami, rozumel psychometrickým vlastnostiam testu a primerane chránil psychodiagnostické metódy pred zneužitím. Pri práci so špecifickými skupinami obyvateľstva pracoval s testami a metódami, ktorých normy a podmetový materiál boli vytvorené a adaptované práve pre tieto populácie.

6.5 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly 📌

1. Vymenuj základné zásady bezpečného a etického vykonávania psychodiagnostického procesu.
2. V akých prípadoch a situáciách nie je nutné aby psychológ

informoval klienta/testovaného o záveroch a výsledkoch psychodiagnostického vyšetrenia?

3. Ako najlepšie môžeš rozvíjať svoju kompetenciu a odbornosť v psychodiagnostike?

7. Vzdelávacia činnosť ako prax psychológa a študenti

Téma etického vystupovania pri vzdelávacej činnosti je často opomínaná. Napríklad úplne absentujú etické pravidlá výkonu psychologického vzdelávania ako činnosti v Etickom kódexe psychológa Slovenskej komory psychológov. Taktiež je takmer nemožné nájsť etické pravidlá vykonávania praxe alebo stáže počas pregraduálneho vzdelávania. To však neznamená, že táto téma nie je dôležitá.

Etický kódex Americkej psychologickkej asociácie (2017) venuje problematike výkonu vzdelávacej praxe samostatné usmernenie, konkrétne kapitolu číslo 7. Dopodrobna tu rozoberá tému nutných opatrení zo strany psychológa, aby boli študenti, ale aj supervidovaní v etickom bezpečí. Pre porovnanie, Etický kódex psychológa Slovenskej komory psychológov (2016) nemá samostatne vyčlenenú časť pokrývajúcu túto tému.

Najskôr predstavíme dopodrobna etické zásady na základe Etického kódexu Americkej psychologickkej asociácie (2017). Následne bližšie rozoberieme etické pravidlá správania sa študenta počas psychologickkej praxe (stáže). Pozornosť budeme venovať aj špecifikám výučby etiky počas pregraduálneho vzdelávania.

SPOZNAJ ČO VIEŠ O ETIKE VZDELÁVACEJ ČINNOSTI

Považuješ za etické...	Vyznač svoju odpoveď	
1. Vo vzdelávacom programe uvádzať staré avšak zaujímavé informácie.	ÁNO	NIE

2. Ako podmienku absolvovania kurzu, ÁNO NIE
vyžadovať od študentov prezradenie ich
súkromných a zraňujúcich informácií.
3. Rozprávať prípady klientov, ktoré si mal ÁNO NIE
možnosť zažiť počas praxe, ako úsmevne príhody
svojim spolubývajúcim.

Vyhodnotenie:

Neposkytujeme hotové výsledky. Otázky slúžia na zamyslenie.
Odpovede nájdeš v nasledujúcom texte kapitoly.

7.1 Vzdelávacia činnosť ako prax podľa Etického kódexu Americkej psychologickéj asociácie

Tak ako bolo spomenuté vyššie, etické pravidlá upravujúce
problematiku vzdelávania a tréovania sú v Etickom kódexe Americkej
psychologickej asociácie upravené v siedmej kapitole kódexu. Tá je následne
rozdelená do siedmich podkapitol (APA, <https://www.apa.org/ethics/code>,
citované 16.9.2023):

7.01 Návrh programov vzdelávania a odbornej prípravy

Psychológovia navrhujú vzdelávacie programy tak, aby
poskytovali primerané znalosti a náležité skúsenosti, a aby
spĺňali požiadavky na udelenie licencie, certifikácie alebo
iné ciele, na ktoré sa program vzťahuje.

7.02 Popis programov vzdelávania

Psychológovia zabezpečujú **aktuálny a presný popis obsahu programu, cieľov a požiadaviek na ukončenie programu**. Tieto informácie musia byť ľahko dostupné všetkým zainteresovaným stranám.

7.03 Presnosť vo vyučovaní

Psychológovia zapojení do vyučovania prezentujú **psychologické informácie presne a aktuálne**.

7.04 Zverejnenie osobných údajov študenta

Psychológovia **nepožadujú od študentov nutnosť zverejniť ich osobné informácie** (ústne alebo písomne) **ako súčasť plnenia aktivít v priebehu vzdelávania**.

Výnimkou sú dve situácie:

- (1) ak sú tieto informácie nevyhnutné pre prijímacie konanie do kurzu,
- (2) ak sú tieto informácie nevyhnutné na posúdenie toho, že aktuálne osobné problémy študentov by im mohli brániť vo výkone výcvikovej alebo profesionálnej činnosti kompetentným spôsobom.

7.05 Povinná individuálna alebo skupinová terapia

V prípade, že kurz **vyžaduje účasť študentov** na individuálnej alebo skupinovej **terapii, študent má právo vybrať si takúto terapiu od externých odborníkov**, teda tých, ktorí nie sú zapojení do kurzu alebo nespolupracujú so vzdelávacou inštitúciou.

7.06 Hodnotenie študentov

Psychológovia **hodnotia študentov** a supervidovaných na základe ich **skutočného výkonu podľa relevantných** a stanovených **požiadaviek programu**.

7.07 Sexuálne vzťahy so študentmi

Psychológovia **sa nezapájajú do intímnych alebo sexuálnych vzťahov so študentmi**.

Tak ako už bolo spomenuté, v Etickom kódexe psychológa SKP nie je problematika vzdelávacej činnosti budúcich psychológov alebo postgraduálneho vzdelávania spomínaná. Nepriamo sa v článku 4 Psychológ a klient, v bode 10 uvádza: „*Psychológ dbá o to, aby **sprostredkované informácie**, získané v priebehu vykonávania psychologickéj činnosti alebo výskumu, mali takú formu a obsah, ktoré **neumožňujú identifikáciu osôb alebo organizácií***.“ (SKP, 2016, s. 5). Teda ak psychológ informuje o svojich kazuistikách, prípadoch alebo klientoch ako súčasť vzdelávacej činnosti, má to robiť tak, aby nebolo možné klientov identifikovať.

7.2 Vzdelávanie o etike psychologickéj činnosti počas pregraduálneho štúdia psychológie

Študenti by sa mali oboznamovať s etickými pravidlami kontinuálne, počas celej doby štúdia. V bakalárskom stupni by mali byť informovaní najmä o etických základoch správania sa v súvislosti s akademickou a výskumnou oblasťou. Základom by malo byť to, aby dokázali identifikovať, že sa stretli s etickou dilemou a čo im v takejto situácii odporúčajú etické kódexy.

V magisterskom stupni štúdia by mali byť študenti vedení nielen k získavaniu informácií o jednotlivých etických pravidlách týkajúcich sa psychologickkej praxe, ale aj k testovaniu vlastných etických hraníc a prekážok prostredníctvom praktických etických cvičení ako je etická autobiografia, riešenie etických dilem. Balogh (2002) upresňuje, že samotný teoretický, kognitívny dôraz by nepriniesol trvalú zmenu v povedomí a chápaní etických problémov. Proces učenia by mal byť podporovaný inými tvorivejšími prostriedkami. Napríklad cvičenie „Moje etická autobiografia“ uvedené v tejto publikácii má pomôcť študentom zvýšiť ich etickú citlivosť, tým, že sú priamo vyzvaní k uvažovaniu o ich vlastnom pozadí a osobnej morálke. Riešenie komplexných, zložitejších etických dilem vedie k podpore etického uvažovania, etickej motivácie a etickej implementácie teoretických poznatkov.

V tejto súvislosti Korkut (2020) odporúča klásť študentom aj tieto otázky alebo odporúčania:

- ✓ Je dané správanie etické alebo nie?
- ✓ Vieš v dostupných etických kódexoch alebo usmerneniach nájsť mechanizmy riešenia etickej dilemy?
- ✓ Nájdi si dôveryhodného kolegu, s ktorým sa môžeš poradiť v eticky náročnej situácii.
- ✓ Vyhodnocuj práva, povinnosti a slabé miesta všetkých dotknutých strán, keď zvažuješ etické riešenie.
- ✓ Definuj viacero alternatív riešenia.
- ✓ Napíš si, aké kroky musíš urobiť, aby došlo k etickému riešeniu situácie.

7.3 Etické správanie sa študenta psychológie počas odbornej praxe

Samostatné etické pravidlá upravujúce správanie sa študenta psychológie počas odbornej praxe na Slovensku absentujú. Preto v nasledujúcom texte budú predstavené etické zásady správania sa študenta počas odbornej praxe a stáže. Pri ich tvorbe sme vychádzali z Etického kódexu Americkej psychologickéj asociácie (2003, 2017), z Etického kódexu psychológa Slovenskej komory psychológov (2016) a z Etického kódexu Českej asociácie študentov psychológie. Tieto kódexy boli upravené a prispôbené, vychádzajúc z koncepcie špecifik odbornej praxe. Etické pravidlá študentskej odbornej praxe by mal poznať a dodržiavať každý študent psychológie počas psychologickéj praxe a stáže.

Na odbornej praxi alebo stáži je študent plne viazaný zásadami etického správania sa študenta:

1. Študent koná a vystupuje takým spôsobom, že **nedochádza k poškodeniu klienta a zároveň nedochádza k narušeniu dôvery verejnosti a klientov** k inštitúcii alebo pracovnému pracovisku, kde sa realizuje odbornú študentskú prax.
2. Študent rešpektuje a **dodržiava pracovné predpisy** a pravidlá disciplíny pracovného pracoviska.
3. Študent chová **úctu k svojim mentorom, supervízorom, tútorom a kolegom**, ktorých stretáva počas odbornej praxe.
4. Za každých okolností má študent na **zreteli ochranu, blaho, prospech** a zdravie **klienta**.
5. Psychologické služby poskytuje študent **len do úrovne svojich**

kompetencií a kvalifikácie. V prípade nespôsobilosti k danej činnosti, odkáže na služby iného kvalifikovaného odborníka, **popríklad pracuje pod jeho supervíziou.**

6. Študent dodržiava všeobecne mravné aj zákonom dané zásady práce s klientom a vždy si vyžiada klientov **informovaný súhlas**, či súhlas jeho zákonného zástupcu.
7. Vo vzťahu ku klientovi a dôverným informáciám, ktoré získal študent v priebehu praxe, študent vždy **zachováva povinnú mlčanlivosť**, chráni anonymitu dát a všetkých informácií, ktoré získal počas praxe.
8. Študent **nezneužíva dôveru** alebo **závislosť klienta**, ktoré môžu prirodzene vzniknúť pri výkone študentskej praxe.
9. Študent **zaisťuje psychodiagnostické metódy**, psychologické testy, prípadne **záznamy klienta** takým spôsobom, aby **nedošlo k ich zneužitiu** neoprávnenou osobou, či osobou bez príslušného vzdelania a kvalifikácie.
10. Pokiaľ by **aktuálny fyzický** alebo **psychický stav študenta** mohol negatívne ovplyvniť výkon jeho odbornej praxe alebo prácu s klientom, je študent povinný túto skutočnosť oznámiť svojmu mentorovi a tútorovi. Odbornú **činnosť nevykonávať**, kým tieto okolnosti nepominú.
11. Študent **nepodlieha predsudkom**, ideológii a **vyhýba sa diskriminácii**. Zachováva si slobodu myslenia.
12. Študent prípadné **etické dilemy**, s ktorými sa stretáva pri realizácii odbornej praxe bezodkladne **konzultuje** so svojim mentorom alebo tútorom.

13. Študent vždy dbá o zachovanie **dobrého mena** svojej školy, ako vysielajúcej inštitúcie.
14. Študent rozširuje a **prehlbuje svoje znalosti, samo-vzdeláva sa** a trvalo rozvíja svoje schopnosti, aby bol spôsobilý realizovať odbornú prax kompetentne a primerane kvalifikovane.

7.4 Zhrnutie

Študenti, rovnako ako psychológovia a iný pomáhajúci pracovníci, majú poznať, ovládať a dodržiavať etické pravidlá výkonu psychologickéj činnosti. Študent aj psychológ celoživotne pestujú svoju citlivosť voči etickým otázkam, znalosť etických postupov a zručnosť etického uvažovania a rozhodovania sa. Aktívne dbajú na dodržovanie Etického kódexu psychológa Slovenskej komory psychológov, Zásad etického správania sa študenta psychológie počas odbornej praxe a ďalších etických pravidiel (napríklad etických štandardov vytváraných konkrétnymi profesijnými asociáciami alebo psychologickými špecializáciami). Študent a psychológ zastávajú a reprezentujú etické hodnoty, zásady a postupy vo všetkých oblastiach ich činnosti.

7.5 Úlohy a otázky na zopakovanie celej kapitoly 🗨️

1. Aké etické zásady odporúča Slovenská komora psychológov v súvislosti s etickým správaním sa počas vzdelávacej činnosti?

2. Aké dôsledky môže mať neetické správanie sa psychológa, ktorý vzdeláva študentov?
3. Akých etických pravidiel je nutné sa pridržovať počas študentskej psychologickéj praxe?

Záver

Psychologická profesia sa neustále rozvíja. Tým sa rozširuje aj repertoár etických otázok. Žiaden etický kódex nedokáže plnohodnotne pokryť všetky odpovede. Spomedzi množstva dostupných profesijných etických kódexov upravujúcich etiku psychologickéj činnosti je dôležité poznať najmä Etický kódex Americkej psychologickéj asociácie (APA) z roku 2003 a doplnením v roku 2017 a Etický kódex psychológa Slovenskej komory psychológov (SKP) z roku 2016.

Kompetencia je základný predpoklad kvalitnej práce psychológa. Jeho profesionálna kompetencia je preverovaná každodenne. Psychológ by mal vykonávať len také profesionálne činnosti na ktoré je dostatočne vzdelaný a kompetentný. Okrem toho je psychológ Slovenskou komorou psychológov priamo sledovaný a podporovaný, aby sa kontinuálne vzdelával. Počas vymedzeného obdobia je potrebné, aby nazbieral dostatočný počet kreditov, ktoré môže získať práve za účasť na konkrétnom vzdelávaní na zvyšovanie kompetencie. Okrem toho by sa mal starať aj o svoju aktuálnu psychickú spôsobilosť prostredníctvom praktizovania cvičení starostlivosti o seba. Profesia psychológa je špecifická práve pre nutnosť aj psychickej kompetencie jej vykonávateľa.

Vzťah medzi psychológom a klientom je jedným z nešpecifických účinných faktorov liečebného pôsobenia. Preto by mal reprezentovať nie osobné, ale pracovné pevné spojenectvo bez diskriminácie. V psychologickéj praxi sa za neetické považuje budovanie sexuálneho alebo romantického vzťahu s klientom. Za eticky otáznе sa vníma udržiavanie dvojitych vzťahov medzi klientom a psychológom. Profesionalita vzťahu počas psychologickéj intervencie sa podporuje a formalizuje informovaným

súhlasom. Informovaný súhlas by mal obsahovať informácie o tom, čo klienta čaká, o povahe a predpokladanom priebehu intervencie, poplatkoch, zapojení tretích strán a limitoch dôvernosti.

Psychológ získava od klienta veľké množstvo jeho osobných a dôverných informácií. Preto je základom psychologickkej profesionality, aby dodržiaval zásady mlčanlivosti a zabezpečil ochranu informácií a dokumentácie klienta. Psychológ však nemá 100% mlčanlivosť ako kňaz. V psychologickkej praxi sa môžeme pomerne často stretnúť so situáciami, ktoré si pre potreby ochrany klienta, jeho blízkych alebo celej spoločnosti, vyžadujú porušenie ochrany súkromia klienta a mlčanlivosti (napr. ak klient ohrozuje seba alebo okolie). Napriek vyššie spomenutým dôvodom by mal mať psychológ na zreteli využiť možnosť písomného súhlasu klienta so zverejnením informácií, a tiež zverejňovať príslušné informácie len v nevyhnutnom rozsahu.

Výskum a publikovanie sú dôležitou súčasťou psychologickkej praxe. Umožňujú zachovanie vysokej odbornosti psychológov. V prípade, že by narastal počet neetických alebo plagiovaných výskumov, znížilo by to ochotu a dôveru bežných ľudí participovať na psychologickom výskume. Preto je veľmi dôležité poznať etické zásady vo výskume ešte pred jeho realizáciou. Viaceré výskumy vyžadujú schválenie príslušnou etickou komisiou danej organizácie alebo organizácie, kde sa výskum plánuje realizovať. Každý výskum so sebou nesie určitú mieru rizika. V prípade psychologického výskumu je minimálnym rizikom hlavne psychická nepohoda účastníkov výskumu. Minimálne riziko znamená, že škoda alebo nepohodlie vo výskumnom projekte nie je väčšie ako také, ktoré sa môže vyskytnúť v každodennom živote. V informovanom súhlase účastník súhlasí s účasťou vo výskume a schvaľuje použitie dát na výskumné účely. Po ukončení štúdie je etickou povinnosťou výskumníka odstrániť nepohodu

účastníkov. Tiež vysvetliť dezinformácie, ktoré mohli vzniknúť počas výskumu. Pri publikovaní výsledkov výskumu je nevyhnutné myslieť na spoluautorstvo spolupracovníkov, ktorí sa podieľali na výskume alebo zbere údajov.

Psychodiagnostika je nástroj psychologickej praxe, ktorý je výsostne používaný len psychológmi. Psychológ získava pomocou testov a iného hodnotiaceho materiálu dôverné a osobné informácie o klientovi. Často zisťuje o klientovi skutočnosti, ktoré ani samotnému vyšetrovanému nie sú známe. Preto je psychodiagnostika prirodzene zdrojom početných etických dilem a možných etických rizík. Aby sa zabránilo zraneniu klienta, alebo zneužitiu takto získaných informácií je dôležité a eticky potrebné, aby bol psychológ dostatočne kompetentný na prácu s diagnostickými metódami, rozumel psychometrickým vlastnostiam testu a primerane chránil psychodiagnostické metódy pred zneužitím. Pri práci so špecifickými skupinami obyvateľstva pracoval s testami a metódami, ktorých normy a podmetový materiál boli vytvorené a adaptované práve pre tieto populácie.

Študenti, rovnako ako psychológovia a iný pomáhajúci pracovníci, majú poznať, ovládať a dodržiavať etické pravidlá výkonu psychologickej činnosti. Študent aj psychológ celoživotne pestujú svoju citlivosť voči etickým otázkam, znalosť etických postupov a zručnosť etického uvažovania a rozhodovania sa. Aktívne dbajú na dodržovanie Etického kódexu psychológa Slovenskej komory psychológov, Zásad etického správania sa študenta psychológie počas odbornej praxe a ďalších etických pravidiel (napríklad etických štandardov vytváraných konkrétnymi profesijnými asociáciami alebo psychologickými špecializáciami). Študent a psychológ zastávajú a reprezentujú etické hodnoty, zásady a postupy vo všetkých oblastiach ich činnosti.

Literatúra

- ACA, *Code of ethics*, American Counseling association, 2014, <http://www.counseling.org/resources/aca-code-of-ethics.pdf>, 1.9.2014.
- American Educational Research Association, American Psychological Association, & National Council on Measurement in Education. (2014). *Standards for educational and psychological testing*. American Educational Research Association.
- American Psychological Association, Presidential Task Force on Evidence-Based Practice. (2006). Evidencebased practice in psychology. *American Psychologist*, 61, 271–285. doi:10.1037/0003-066X.61.4.271
- APA (2003, 2017). Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct [online]. United States of America: American Psychological Association, (cit. 2022-02-10). Dostupné na: <http://www.apa.org/ethics/code/principles.pdf>.
- American Psychological Association (2023). What psychologists need to know about online therapy services, <https://www.apa.org/monitor/2023/03/online-therapy-services> 4.3.2024
- Balogh, D.W. (2002). Teaching ethics across the psychology curriculum. *American Psychological Society*, 15(7), 29–37.
- Barnett, J.E., Cooper, N. Creating a Culture of Self-Care. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 2009, 16, 16-20.

- Bezáková, J., Bougdar, J. Čavojová, V. (2022). *Školský podporný tím. Teoretický a praktický sprievodca*. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie,
- Borovanská, M., Rudá, A. & Voska, V. (2016). Etika v psychodiagnostice – právo na informácie. *Testforum*. <https://doi.org/10.5817/TF2016-7-103>
- Brimstone, R., Thistlethwaite, J. E., & Quirk, F. (2007). Behaviour of medical students in seeking mental and physical health care: exploration and comparison with psychology students. *Medical Education*, 41(1), 74–83. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2929.2006.02649.x>
- Burton, N. W., Pakenham, K. I., & Brown, W. J. (2010). Are Psychologists Willing and Able to Promote Physical Activity as Part of Psychological Treatment? *International Journal of Behavioral Medicine*, 17(4), 287–297. <https://doi.org/10.1007/s12529-010-9087-8>
- Celenza, A. (2007). *Sexual boundary violations: Therapeutic, supervisory, and academic contexts*. Lanham, MD: Jason Aronson
- Corey, G., Corey, M. S., & Corey, C. (2019). *Issues & Ethics in the Helping Professions* (11th ed.). Cengage Learning. Joint Task Force for the Development of Telepsychology Guidelines for Psychologists. Guidelines for the practice of telepsychology. *Am Psychol*. 2013 Dec;68(9):791-800. doi: 10.1037/a0035001. PMID: 24341643.
- De Bono, E. (1999). “Six Thinking Hats: revised ed.,” New York: Back Bay Books.
- Endacott, R., Wood, A., Judd, F., Hubert, C., Thomas, B., & Grigg, M. (2006). *Impact and management of dual relationships in metropolitan, regional and rural*

- mental health practice.
 Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 40, 987-994.
 doi:10.1080/J.1440-1614.2006.01922.X
- Ewing, C. P. (2005, July 1). Judicial Notebook--Tarasoff reconsidered. *Monitor on Psychology*, 36(7).
<https://www.apa.org/monitor/julaug05/jn>
- Epstein, R. M., & Hundert, E. M. (2002). Defining and assessing professional competence. *JAMA: Journal of the American Medical Association*, 287(2), 226–235. <https://doi.org/10.1001/jama.287.2.226>
- Gale, A. (2019). Ethical issues in psychological research. *Companion Encyclopedia of Psychology* (pp. 1156-1176). Routledge.
- Gamble VN. Under the shadow of Tuskegee: African Americans and health care. *Am J Public Health*. 1997 Nov;87(11):1773-8. doi: 10.2105/ajph.87.11.1773. PMID: 9366634; PMCID: PMC1381160.
- Gelso, C.J., Kivlighan, D.M., Markin, R.D. (2018). The real relationship and its role in psychotherapy outcome: A meta-analysis. *Psychotherapy (Chic)*, 55(4):434-444. doi: 10.1037/pst0000183. PMID: 30335456.
- Gross, B. (2005). Double vision: An objective view of dual relationships. *Annals of the American Psychotherapy Association*, 8(3), 36-38
- Handelsman, M. M., Gottlieb, M. C., & Knapp, S. (2005). Training ethical psychologists: An acculturation model. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(1), 59–65. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.36.1.59>
- Heretik, A. (2015). Zlo. Bratislava: Ikar.

- Holmes, J. (2001). *Foreword*. In Barnes, F. P., Murdin L. (Eds.), *Values and ethics in the practice of psychotherapy and counselling*. Buckingham: Open University Press.
- Hricová, M., Vargová, V. (2014). Starostlivosť o seba u psychológov. *Psychiatria-psychoterapia-psychosomatika*, 21(2), 34-38.
- Jakubů, J. (2011). Nesnáze s imperativy: etika v každodenní praxi. *E-psychologie*, 5(1), 62-69.
- Kabir, S. M. S. (2017). Ethics in counseling. *The Dhaka University Journal of Psychology*, 31, 73-84.
- Koocher, G. P. & Keith-Spiegel, P. C. (1990). *Children, Ethics, and the Law: Professional Issues and Cases*. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press.
- Koocher, G. P., & Keith-Spiegel, P. (1993). *Children, Ethics and the Law : Professional Issues and Cases*. Univ. Nebraska P.
- Korkut, Y. (2020). Teaching and Learning Psychology Ethics as a Meaningful and Enjoyable Experience. *Psychology in Russia: State of the Art*, 13(1), 33–41. <https://doi.org/10.11621/pir.2020.0104>
- Kováč, P. (2009). Mlčanlivosť zdravotných pracovníkov a jej prelomenie. *Pediatrická prax*, 10 (3): 159–162.
- Lindsay, G. (2010). *Etika pro evropské psychology*. Praha: Triton.
- McMahon, S. A., & Winch, P. J. (2018). Systematic debriefing after qualitative encounters: An essential analysis step in applied qualitative research. *BMJ Global Health*, 3(5), e000837. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2018-000837>
- Milgram, S. (1961). Nationality and Conformity. *Scientific American*, 205(6), 45–51. <https://doi.org/10.1038/scientificamerican1261-45>

- Moore, S. E., Bledsoe, L. K., Perry, A. R., & Robinson, M. A. (2011). Social Work Students and Self-Care: A Model Assignment for Teaching. *Journal of Social Work Education*, 47(3), 545–553. <https://doi.org/10.5175/jswe.2011.201000004>
- Nagy, T. F. (2012). Competence. In S. J. Knapp, M. C. Gottlieb, M. M. Handelsman, & L. D. VandeCreek (Eds.), *APA handbook of ethics in psychology, Vol. 1. Moral foundations and common themes* (pp. 147–174). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13271-006>
- Orem, D.E. *Nursing concepts of practice (5th ed)*. St. Louis: Mosby Year Book, 1995.
- Pope, K. (1995). Dual relationships in psychotherapy (209-213). *Ethical Conflicts in Psychology*, edited by D. N. Bersoff Copyright © 1995 American Psychological Association. All rights reserved.
- Reamer, F. G. (2018). Evolving standards of care in the age of cybertechnology. *Behavioral Sciences & the Law*, 36(2), 257-269. <https://doi.org/10.1002/bsl.2336>
- Reynolds Welfel, E. (2016). *Ethical counselling and psychotherapy standards, research, and emerging issues*. Boston, MA: Cengage Learning
- Rubin, S. S. (2010). Psychological Ethics in Israel: Riding the Winds of Fashion to Guide Transformative Changes. *Ethics & Behavior*, 20(3-4), 265–276. <https://doi.org/10.1080/10508421003799008>
- Rubin, S., & Amir, D. (2000). When expertise and ethics diverge: Lay and professional evaluation of psychotherapists in Israel. *Ethics and Behavior*, 10, 375–391
- Saunders, P. A., Tractenberg, R. E., Chaterji, R., Amri, H., Harazduk, N., Gordon, J. S., Lumpkin, M., & Haramati, A. (2007). Promoting self-

- awareness and reflection through an experiential Mind-Body Skills course for first year medical students. *Medical Teacher*, 29(8), 778–784. <https://doi.org/10.1080/01421590701509647>
- Seeman, D. (1999). “One people, one blood”: Public health, political violence, and HIV in an Ethiopian–Israeli setting. *Culture, Medicine, and Psychiatry*, 23, 159–195
- Schank, J. A. (1998). Ethical issues in rural counselling practice. *Canadian Journal of Counselling*, 32(4), 270-83
- SKP (2016). Etický kódex psychológa. Bratislava: Slovenská komora psychológa (cit. 2022-02-01). na: http://www.komorapsychologov.sk/phocadownload/legislativa/2016/eticky%20kodex%20psychologa_v%2020160311.pdf.
- Smitková, H, Lenická, L. (2017). Právne a etické otázky v poradenskej a psychoterapeutickej praxi. *Československá psychologie*, 61 (6), 605-616.
- Stoll, J., Müller, J. A., & Trachsel, M. (2020). Ethical Issues in Online Psychotherapy: A Narrative Review. *Frontiers in Psychiatry*, 10(993), 1–16. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2019.00993>
- Svoboda, M., Humpolíček, P., Šmotek, V. (2013). *Psychodiagnostika dospělých*, Praha: Portal.
- Syahniar, S. (2017). The application of impact counselling in therapy started with individual counseling expressive to cope the personal problems by college students. *COUNS-EDU: The International Journal of Counseling and Education*, 2(2), 63. <https://doi.org/10.23916/002017027420>
- Truscott, D., & Crook, K. (2005). The CAP monitor. *College of Alberta Psychologist*, 20, 2-4.
- Úradný vestník Európskej únie. (2016). Charta základných práv Európskej

únie, (cit. 2022-02-10). Dostupné na:
<http://www.apa.org/ethics/code/principles.pdf>, (cit. 2022-02-10).
Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT>.

Williams, I.D., Richardson, D.D., Gambel, L.E., Keeling, M.L. (2010).
Perspectives on self-care. *Journal od creativity in mental health*, 5,
321-338.

Zakon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti,
zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciach v
zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
(zákon č. 18/2018 Z. z.)

PRÍLOHA

ETICKÝ KÓDEX PSYCHOLÓGA SLOVENSKEJ KOMORY PSYCHOLÓGOV

Čl. 1 Úvodné ustanovenia

Etický kódex psychológa je súborom pravidiel, ktorý upravuje všeobecné povinnosti psychológa, zásady poskytovania psychologických služieb, prístupu ku klientovi a verejnosti s cieľom dosiahnutia a udržania vysokého štandardu profesionality, kvality psychologických služieb a proklientského prístupu.

Tento etický kódex psychológa vychádza a plne rešpektuje etický kódex zdravotníckeho pracovníka podľa zákona č. 578/2004 Z. z. v znení neskorších predpisov.

Etický kódex je záväznou normou pre všetkých psychológov registrovaných v Slovenskej komore psychológov.

Psychológ vykonáva svoje povolanie v prospech jednotlivca a spoločnosti, vždy zachováva najvyšší možný etický štandard a koná tak, aby záujmy a dobro pacienta/klienta ako i účastníka výskumu (ďalej len klienta) boli najvyššou prioritou.

Poslaním psychológa je vykonávať svoje povolanie svedomito, statočne, nestranne, s hlbokým ľudským vzťahom k človeku, v súlade s platnými právnymi predpismi, s dostupnými poznatkami psychologických vied a poznatkov iných hraničných disciplín (napr. lekárske, biomedicínske vied a iných) a s prihliadnutím na technické a vecné vybavenie pracoviska psychológa, v ktorom poskytuje zdravotnú starostlivosť a/alebo psychologickú činnosť.

Čl. 2 Všeobecné povinnosti psychológa

Stavovskou povinnosťou psychológa je profesionálna starostlivosť o psychické zdravie jednotlivca a spoločnosti v súlade so zásadami ľudskosti, v duchu úcty k ľudskému životu od jeho počiatku až do koncas rešpektovaním dôstojnosti ľudského jedinca.

Povinnosťou psychológa je zachovávať život, chrániť, podporovať a obnovovať zdravie, predchádzať chorobám, mierniť utrpenie a poskytovať psychologické služby bez ohľadu na národnosť, rasu, vierovyznanie, sexuálnu orientáciu, politickú príslušnosť, spoločenské postavenie, morálnu či rozumovú úroveň a povest' klienta.

Psychológ pri výkone svojho povolania postupuje v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi.

Povinnosťou psychológa je byť za všetkých okolností vo svojich profesionálnych rozhodnutiach nezávislý, zodpovedný a spoľahlivý.

Psychológ pomáha klientom uplatňovať právo slobodného výberu psychológa, v prípade, že zákonom v príslušnom prípade nie je určené inak.

Čl. 3 Psychológ a výkon jeho povolania

Psychológ v rámci svojej odbornej spôsobilosti a kompetencie vykonáva najmä preventívne výkony, diagnostické výkony, liečebné výkony, poradenstvo a inú psychologickú činnosť spôsobom zodpovedajúcim súčasným poznatkom vedy.

Psychológ plní svoje povinnosti aj v situáciách verejného ohrozenia a pri katastrofách prírodnej alebo inej povahy.

Od psychológa nemožno vyžadovať taký výkon alebo spoluúčasť na ňom, ktorý odporuje jeho svedomiu okrem prípadov bezprostredného ohrozenia života alebo zdravia osôb. Ak psychológ uplatní výhradu svedomia, je povinný o tejto skutočnosti informovať svojho zamestnávateľa a pri uplatnení výhrady svedomia pri poskytovaní

zdravotnej starostlivosti alebo inej psychologickkej činnosti aj svojich klientov.

Psychológ u nevyliciteľne chorých a zomierajúcich rešpektuje ľudskú dôstojnosť, prania klienta v súlade s právnymi predpismi.

Psychológ, ktorý vykonáva povolanie, je povinný dbať o udržiavanie svojej odbornej kompetencie, svoj odborný rast a sústavne sa vzdelávať minimálne v zmysle aktuálne platných právnych predpisov a súvisiacich interných predpisov a noriem SKP.

Psychológ rešpektuje pri poskytovaní psychologických služieb ním získanú kvalifikáciu a nesmie si priamo alebo nepriamo uplatňovať nárok na psychologickú kvalifikáciu alebo hodnotu, ktorú nevlasťní, ani si nárokovať kompetenciu v akejkoľvek oblasti psychológie, ktorú riadne nezískal, na výsledky, ktoré nedosiahol alebo na spôsobilosti, ktoré nemá. Psychológ nevykonáva žiadnu formu psychologickkej činnosti, na ktorú nemá zodpovedajúcu prípravu a kvalifikáciu.

Psychológ je povinný pri výkone povolania primerane chrániť zdravotnú alebo inú ním vedenú dokumentáciu pred neoprávnenou zmenou, zničením alebo zneužitím, predovšetkým zaistiť bezpečné uloženie psychologických testov, psychodiagnostických pomôcok a záznamov z psychologických vyšetrení v zmysle platných právnych predpisov.

Psychológ nesmie sám alebo po dohovore s inými vedome vykonávať neúčelné diagnostické, liečebné ani iné výkony a psychologickú činnosť.

Pri svojej činnosti a odporúčaní postupov klientovi sa psychológ nesmie riadiť komerčnými hľadiskami, ale výlučne odbornými, profesionálnym úsudkom, svojím svedomím a potrebou klienta.

Psychológ sa môže zúčastňovať na prezentácii odborných psychologických, zdravotníckych a iných tém na verejnosti, v tlači, rozhlase a televízii a na diskusii k nim.

Psychológ nesmie používať nedôstojné praktiky smerujúce k rozšíreniu počtu klientov. Je zakázané takéto aktivity iniciovať prostredníctvom druhých osôb. Reklama a inzercia súkromnej praxe, zdravotníckych zariadení a používaných diagnostických, liečebných a psychologických metód a psychologickéj činnosti sú povolené. Reklama musí byť pravdivá, striedma, výsostne informujúca a nesmie mať znaky nekalej súťaže. Text reklamy a jej zverejnenie nesmú znížiť vážnosť povolania psychológa.

Psychológ si musí byť vedomý svojho postavenia, svojej úlohy v spoločnosti a svojho vplyvu na okolie.

Psychológ je povinný v rozsahu svojej kompetencie primeraným spôsobom zabezpečiť, aby psychológovia a iné osoby, ktoré pracujú pod jeho priamym dohľadom rovnako dodržiavali všetky prijaté zásady, najmä aby vedeli rozoznávať hranice svojej kompetencie a nepôsobili mimo nej.

Psychológ nevykonáva psychologickú činnosť, pokiaľ je jeho fyzický alebo psychický stav v dôsledku ochorenia, zvýšenej osobnej záťaže alebo liekov, príp. požitia alkoholu taký, že môžu byť narušené jeho schopnosti alebo profesionálny úsudok, objektivita a nezávislosť.

Čl. 4 Psychológ a klient

Psychológ si vo vzťahu ku klientovi plní svoje profesionálne povinnosti.

Pokiaľ je psychológ klientom požiadaný o poskytnutie určitej psychologickéj služby a psychológ zväží, že jej poskytnutie nie je v jeho kompetencii (z dôvodu odbornej kompetencie, kontextu riešeného problému alebo iného relevantného dôvodu), psychológ podnikne všetky potrebné a realizovateľné kroky, aby túto službu žiadateľovi poskytol iný odborník, ktorý má primeranú kvalifikáciu a právomoc.

Psychológ sa ku klientovi správa korektne, s pochopením, s rešpektovaním intimity a trpezlivosťou a nezníži sa k hrubému alebo nemravnému konaniu. Psychológ rešpektuje klienta ako rovnocenného partnera so všetkými občianskymi právami i povinnosťami, vrátane zodpovednosti za svoje zdravie.

Psychológ nesmie pomáhať porušovaniu cti a dôstojnosti človeka alebo sa na ňom zúčastňovať. Každý psychológ je povinný oznámiť príslušným orgánom podozrenie z hrubého alebo krutého zaobchádzania, týrania klienta, a to najmä maloletej osoby a osoby zbavenej spôsobilosti na právne úkony.

Psychológ je povinný v rozsahu svojich kompetencií zrozumiteľným spôsobom poučiť klienta alebo jeho zákonného zástupcu o charaktere jeho psych. stavu, príp. ochorenia, zamýšľaných diagnostických a liečebných postupoch vrátane rizík, o uvažovanej prognóze a o ďalších dôležitých okolnostiach, ktoré môžu nastať v priebehu diagnostiky, liečby a poskytovania psychologickej činnosti.

Psychológ navrhne klientovi ukončenie poskytovania psychologickej služby, ak z nej klient nemá úžitok alebo nedochádza k zlepšeniu psychického stavu počas terapie.

Psychológ je povinný získať informovaný súhlas klienta, jeho zákonného zástupcu alebo splnomocneného zástupcu pred poskytnutím psychologickej služby v zmysle platných právnych predpisov.

Psychológ identifikuje a podporuje práva tých osôb, ktorých spôsobilosť udeliť platný informovaný súhlas by mohla byť znížená, vrátane detí, mentálne postihnutých, seniorov a tých, ktorí sú v inštitucionálnej starostlivosti, a to zákonným spôsobom.

Psychológ nijakým spôsobom nesmie zneužiť dôveru a závislosť klienta. Všetky informácie získané pri výkone povolania sú dôverné počas života klienta, ako aj po jeho smrti.

Psychológ dbá o to, aby sprostredkované informácie získané v priebehu vykonávania psychologickéj činnosti alebo výskumu mali takú formu a obsah, ktoré neumožňujú identifikáciu osôb alebo organizácií.

V prípade, že psychológ poskytuje psychologické služby organizácii alebo právnickej osobe pre účely personálnej práce alebo rozvoja ľudských zdrojov (napr. posudzovanie psychickej pracovnej spôsobilosti, výberové konanie alebo akákoľvek forma pracovného hodnotenia zamestnancov a pod.) psychológ môže príslušné informácie v nevyhnutnom rozsahu poskytnúť objednávateľovi služby, avšak iba na základe preukázateľne prejaveneho informovaného súhlasu dotknutej osoby (klient - uchádzač, zamestnanec a pod.) v zmysle platných právnych predpisov.

Psychológ nesmie zneužiť zvláštny vzťah závislosti alebo dôvery, ktorý môže vzniknúť a nesmie nadviazať intímny vzťah s osobami, ktorým poskytoval alebo poskytuje psychoterapiu, a to minimálne po dobu dvoch rokov od jej ukončenia.

Psychológ sa nesmie usilovať získať významný finančný alebo materiálny prospech od tých, ktorí využívajú jeho služby, a to nad rámec toho, čo bolo dohodnuté zmluvne, ani prijať takýto prospech za služby, ktoré sú odmeňované platom.

Primeraná, vopred dohodnutá finančná odmena je vecou zainteresovaných strán a/ alebo schváleného cenníka zariadenia, v ktorom psychológ poskytuje svoje služby. Uvedené sa týka i finančnej náhrady v prípade zrušenia súhlasu k poskytovaniu psychologickéj služby.

Čl. 5 Vzťahy medzi psychológmi

Základom vzťahov medzi psychológmi je vzájomné uznávanie jednotlivých zdravotníckych profesií, psychologických špecializácií a certifikácií a čestné, slušné a spoločensky korektné správanie, spolu s

kritickou náročnosťou, rešpektovaním kompetencií a priznaním práva na odlišný názor.

Psychológovia, ktorí súčasne alebo následne vyšetrujú, liečia alebo ošetrojú, poskytujú psychologické služby tomu istému klientovi, vzájomne spolupracujú ak je to potrebné alebo ak zákon v príslušnom prípade neurčuje inak.

Psychológovia sú povinní požiadať ďalšieho psychológa o konzílium vždy, keď si to vyžadujú okolnosti a klient s tým súhlasí. Majú právo navrhnúť osobu konzultanta. Závery konzília majú byť dokumentované písomne a je povinnosťou informovať o nich klienta s osobitným dôrazom v prípadoch, keď sa názory psychológov rôznia.

Psychológ vykonáva psychologickú činnosť za prítomnosti inej osoby iba v prípade, že ide o osobu, ktorá je v príslušnom zmluvnom vzťahu s príslušným psychologickým pracoviskom a na danom pracovisku vykonáva odborné činnosti súvisiace s poskytovaním základnej psychologickej starostlivosti/činnosti, alebo sa na príslušnom pracovisku vzdeláva □ osoba, s ktorej prítomnosťou klient súhlasí alebo osoba, ktorá psychológovi umožňuje poskytnúť prvú pomoc, ak taká situácia nastane.

Psychológ nesmie podporovať osoby vykonávajúce činnosť, ktorú môže vykonávať výlučne psychológ.

Psychológ dodržiava profesionálny, etický a korektný prístup voči všetkým psychológom a/ alebo iným spolupracovníkom a vyhýba sa akejkolvek forme diskriminácie v kolegiálnych vzťahoch, vrátane sexuálneho obťažovania.

Psychológ voči ostatným psychológom (i neregistrovaným v SKP) vystupuje v duchu zásad stavovskej a profesionálnej kolegiálnosti postavenej na dôvere a spolupráci s rešpektom, zdržiava sa priamych alebo nepriamych útokov znevažujúcich ich osobu, odbornú alebo profesionálnu spôsobilosť.

Pokiaľ psychológ nadobudne odôvodnené podozrenie z neprimeraného profesionálneho prístupu kolegu, je povinný ho na to vhodným spôsobom upozorniť. Ak nedôjde k náprave, je odporúčané, aby bol podaný podnet na kontrolný výbor Slovenskej komory psychológov.

Čl. 6 Záverečné ustanovenia

Psychológ je pri registrácii do Slovenskej komory psychológov povinný oboznámiť sa s týmto kódexom v aktuálnom znení a s ním súvisiacimi inými internými predpismi a dodržiavať ho.

V prípade porušenia dodržiavania zásad uvedených v tomto kódexe je oprávnený podnet voči psychológovi riešiť kontrolný výbor SKP a disciplinárna komisia SKP alebo iné orgány SKP v rámci kompetencie definovanej vo vnútorných predpisoch SKP.

V prípade, že zásady uvedené v tomto etickom kódexe sú v rozpore s platnými právnymi predpismi alebo niektoré zásady tento etický kódex neupravuje, postupuje sa v zmysle príslušného právneho predpisu.

(ZDROJ:http://www.komorapsychologov.sk/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=5:legislativa-skp&Itemid=61&jsn_setmobile=no, citované dňa 15.9.2024

Mám či nemám: Etika v psychologickej praxi

Vysokoškolská učebnica

Autorka: doc. Mgr. Monika Hricová, PhD.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2025
Počet strán: 139
Rozsah: 5,1 AH
Vydanie: prvé

ISBN 978-80-574-0384-5 (e-publikácia)